

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Lukan

**Analiza pokojninskega sistema v Sloveniji ter primerjava z
izbranimi pokojninskimi sistemi v državah EU**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Lukan

Mentor: Red. prof. dr. Bogomil Ferfila

**Analiza pokojninskega sistema v Sloveniji ter primerjava z
izbranimi pokojninskimi sistemi v državah EU**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala

*Zdaj je čas, da se vam zahvalim.
Mojemu mentorju za vse spodbudne besede in usmeritve.
Staršem, ki so me podpirali.
Mojemu dragemu Andreju, ki mi je vedno v pomoč, kadar ga potrebujem,
in mojim trem puncam.
Hvala je premalo.*

IZJAVA O AVTORSTVU magistrskega dela

Podpisani/-a Jana Lukan, z vpisno številko 21070748, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom: Analiza pokojninskega sistema v Sloveniji ter primerjava z izbranimi pokojninskimi sistemi v državah EU

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
 - se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl. US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16)), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
 - se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
 - je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne

Podpis avtorja/-ice:

ANALIZA POKOJNINSKEGA SISTEMA V SLOVENIJI TER PRIMERJAVA Z IZBRANIMI POKOJNINSKIMI SISTEMI V DRŽAVAH EU (POVZETEK)

Osnovna funkcija pokojninskih sistemov je zagotavljanje finančne preskrbljenosti v starosti, ko si posameznik več ni sposoben s svojim delom priskrbeti sredstev za preživljanje. Pokojninsko zavarovanje je zraven zdravstvenega zavarovanja najpomembnejše področje sistema socialne varnosti.

Evropski pokojninski sistemi slonijo na načelu medgeneracijske vzajemnosti, ki pa so marsikje neučinkoviti zaradi porušenega demografskega ravnotežja. Do tega prihaja predvsem zaradi nizke rodnosti, podaljševanja življenjske dobe in dolgoletnega izobraževanja ter s tem posledično poznega vstopa v aktivno obdobje. To ustvarja neravnotežja v socialno ekonomski reprodukciji, zlasti nesorazmerje med aktivnim in vzdrževanim prebivalstvom.

Slovenija je v primerjavi z razvitimi državami EU uspela ohraniti relativno visoko stopnjo socialne varnosti, vendar je potrebno povečati stopnjo zaposlenosti, med drugim prav starejših (55 – 65 let), pospešiti zaključevanje izobraževanja in zaposlovanje mladih, povečati naravni prirastek prebivalstva.

Demografske spremembe imajo ekonomske učinke, ki so povezani s pokojninskimi sistemi in vplivajo na način alokacije dohodka in varčevanja. Pri pokojninskih sistemih s sprotnim kritjem je čedalje večje število upravičencev do pokojnin, število plačnikov prispevkov pa vse manjše. S povečevanjem števila prejemnikov pokojnin se ustvarjajo pritiski na javne finance zaradi vse večjega namenjanja sredstev iz proračuna za kritje v pokojninski blagajni. Namen pokojninske reforme, ki se je v Sloveniji pričela izvajati leta 2000, je bil postopno podaljšanje delovne dobe ter dvig starostne meje za upokojitev, preprečevanje »predčasnega« upokojevanja, znižanje deleža pokojninskih izdatkov v bruto domačem proizvodu, doseganje medgeneracijske pravičnosti.

Bistvo mojega dela je predvsem analizirati pokojninski sistem, ugotoviti pomanjkljivosti pokojninskega sistema ter predlagati izboljšave na tem področju.

Ključne besede: pokojninski sistem, pokojninska reforma, demografske spremembe, vzdržnost pokojninskega sistema, staranje prebivalstva, finančna nevzdržnost.

ANALYSIS OF PENSION SYSTEM IN SLOVENIA AND COMPARISON WITH SELECTED PENSION SYSTEMS IN EU COUNTRIES (ABSTRACT)

The primary function of pension systems is to provide financial provision in an age when individuals are no longer able, through their work, to provide the means of subsistence. Pension insurance is together with health insurance the most important area of social security system.

The European pension systems are based on the principle of intergenerational reciprocity, which are ineffective in many countries because of destroyed demographic balance. This is mainly due to low fertility, longer life expectancy and long-term education and, consequently, late entry into the active period. This creates an imbalance in the socio-economic reproduction, in particular the disproportion between the active and dependent population.

Slovenia has managed to maintain a relatively high level of social security in comparison with developed countries of the EU, but it is necessary to increase employment rates, especially of the older population (55 – 65 years), accelerate completion of education and youth employment, and increase the natural growth of population.

Demographic changes have economic effects which are related to pension systems and influence the way of allocation of income and savings. The number of pension beneficiaries is growing in countries using Pay-as-you-go pension systems, but the number of contributors is getting smaller. Public finances are under a lot of pressure due to the increasing number of pension recipients, because of the increase in assigning the funds from the budget to cover the pension funds.

The purpose of the pension reform in Slovenia that started in 2000 was gradual extension of working age and raising the limit for retirement to prevent »early« retirement, decrease in the share of pension expenditure in gross domestic product and achievement of intergenerational equity.

The essence of my work is mainly to analyse the pension system, identify the deficiencies of the pension system and suggest improvements in this area.

Key words: pension system, pension reform, demographic changes, sustainability of the pension system, aging of the population, financial unsustainability.

KAZALO

1	UVOD.....	9
1.1	OPIS RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	9
1.2	NAMEN IN CILJ	11
1.3	RAZISKOVALNE METODE	12
2	SOCIALNA VARNOST	13
2.1	PRAVNI TEMELJI IN OMEJITVE.....	18
2.2	SISTEMI SOCIALNE VARNOSTI.....	20
2.2.1	<i>BISMARCKOV MODEL</i>	20
2.2.2	<i>BEVERIDGOV MODEL</i>	20
2.2.3	<i>SKANDINAVSKI MODEL</i>	21
2.3	SISTEM TREH STEBROV	21
2.4	SISTEM POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA V SLOVENIJI.....	24
3	PREGLED ZGODOVINSKEGA RAZVOJA ZAVAROVANJA	25
3.1	PRAVNA UREDITEV ZPIZ (Ur. L. RS, št. 12/92, 5/94, 7/96).....	28
3.2	PRAVICE IZ POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA, POGOJI ZA NJIHOVO PRIDOBITEV IN ODMERA PRAVIC	29
3.2.1	<i>STAROSTNA POKOJNINA</i>	29
3.2.2	<i>PREDČASNA POKOJNINA</i>	29
3.2.3	<i>DELNA POKOJNINA</i>	30
3.2.4	<i>INVALIDSKA POKOJNINA</i>	30
3.2.5	<i>DRUŽINSKA POKOJNINA</i>	31
3.2.6	<i>VARSTVENI DODATEK</i>	31
3.2.7	<i>USKLAJEVANJE POKOJNIN</i>	31
3.2.8	<i>RAZMERJE PLAČ IN POKOJNIN</i>	34
3.2.9	<i>OSNOVA ZA ODMERO POKOJNINE</i>	35
3.2.10	<i>ODMERNI ODSOTOK</i>	35
3.3	FINANCIRANJE.....	36
3.3.1	<i>DOLOČITEV VIŠINE PRISPEVKOV V DOKLADNEM SISTEMU</i>	36
3.3.2	<i>VRSTE PRISPEVKOV IN PROBLEMATIKA PLAČEVANJA PRISPEVKOV</i>	37
3.3.3	<i>TRANSFERJI IZ DRŽAVNEGA PRORAČUNA</i>	39
3.3.4	<i>DELEŽ IZDATKOV ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE V BRUTO DOMAČEM PROIZVODU IN STRUKTURA ODHODKOV</i>	40
3.4	EKONOMSKE, SOCIALNE IN PRAVNE OKOLIŠČINE, KI SO POMEMBNE ZA REFORMO.....	41
3.4.1	<i>PRISPEVNE STOPNJE ZA SOCIALNO VARNOST</i>	41
3.5	RAZLOGI IN IZHODIŠČA ZA REFORMO.....	42
3.6	VZROKI ZA KRIZO POKOJNINSKIH SISTEMOV	44
4	ZAKON O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU – ZPIZ1; URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, ŠT. 106/99	45
4.1	FINANCIRANJE.....	48
4.2	STAROSTNA POKOJNINA.....	50
4.2.1	<i>ODMERA STAROSTNE POKOJNINE</i>	53
4.2.2	<i>DOLOČITEV ODSOTKA ZA ODMERO STAROSTNE POKOJNINE – 50. člen ZPIZ-1</i>	54
4.2.3	<i>STAROSTNA POKOJNINA BREZ ZMANJŠANJA V POSEBNIH PRIMERIH – 55. člen ZPIZ-1</i>	55
4.3	DRŽAVNA POKOJNINA	55
4.4	PRAVICE NA PODLAGI INVALIDNOSTI.....	56
4.5	PRAVICE ZA PRIMER ZAVAROVANČEVE SMRTI.....	56
4.6	VARSTVENI DODATEK	57
4.7	PRISPEVNE STOPNJE ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE TER OBVEZNOST DRŽAVE ZA POKRIVANJE RAZLIKE MED PRIHODKI IN ODHODKI ZAVODA.....	57
5	ZAKAJ SPREMINJAMO POKOJNINSKI SISTEM	60
5.1	NEUGODNE DEMOGRAFSKE RAZMERE	61
5.1.1	<i>UMRLJIVOST</i>	65
5.1.2	<i>RODNOST</i>	65

5.1.3	MIGRACIJE	68
5.2	POLOŽAJ MLADIH.....	69
5.3	ZGODNJE UPOKOJEVANJE DELOVNO AKTIVNIH	69
5.3.1	RAZMERJE MED ZAPOSLENIMI IN UPOKOJENCI	74
5.4	POVEZANOST STARANJA PREBIVALSTVA Z JAVNIMI FINANČAMI	75
5.4.1	EUROSTATOVE PROJEKCIJE PREBIVALSTVA EUROPOP2008.....	76
5.5	ODLOČANJE O UPOKOJITVI	85
5.6	MOŽNE REŠITVE POKOJNINSKEGA SISTEMA Z VIDIKA ZAGOTAVLJANJA FINANČNE VZDRŽNOSTI IN PRIMERNIH POKOJNIN	86
6	KAKO NAJ BI SE UPOKOJEVALI PO ZAKONU ZPIZ 2	90
6.1	STAROSTNA UPOKOJITEV	91
6.2	PREDČASNA UPOKOJITEV	92
6.3	OSTALE UPOKOJITVE	92
7	ANALIZA UČINKOVITOSTI POKOJNINSKIH SISTEMOV	93
7.1	METODOLOŠKI OKVIR	94
7.2	IZBOR ENOT PRIMERJAVE	94
7.3	IZBOR SPREMENLJIVK IN INDIKATORJEV	94
7.4	ANALIZA PODATKOV Z METODO QCA	95
7.5	POVZETEK	98
8	ZAKLJUČEK.....	103
9	LITERATURA.....	105

SEZNAM SLIK

Slika 2.1:	Sistem treh stebrov pokojninskega zavarovanja	22
Slika 2.2:	Pokojninski sistem	24
Slika 2.3:	Sistem pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji	24
Slika 4.1:	Podrobnejši prikaz skupnih prihodkov Zavoda po njihovi strukturi, 2010.....	59
Slika 5.2:	Celotna stopnja rodnosti, Slovenija, 1956 – 2006.....	66
Slika 5.3:	Živorojeni, umrli in naravni prirast prebivalstva Slovenije, 1956 – 2006	68
Slika 5.4:	Deleži velikih starostnih skupin, Slovenija, popisi 1948 – 2002 in projekcije prebivalstva – Europop2008 za Slovenijo 2008, 2020, 2040 in 2060.....	70
Slika 5.5:	Delovna aktivnost starejših delavcev	71
Slika 5.6:	Število zaposlenih in upokoјencev ter razmerje med njimi, Slovenija, 1992 – 2008	74
Slika 5.7:	Dejansko stanje v letu 2006 in projekcije gibanja posameznih kategorij v obdobju do leta 2050: kazalci staranja prebivalstva ter deleži javnofinančnih izdatkov za pokojnine v BDP(v %)	76
Slika 5.8:	Financiranje pokojninskega sistema	90
Slika 6.1:	Delež javnofinančnih izdatkov za pokojnine v % BDP z ukrepi in brez ukrepov ...	93

SEZNAM TABEL

Tabela 2.1: Modeli socialne varnosti in klasifikacija izbranih držav	21
Tabela 3.1: Število zaposlenih.....	32
Tabela 3.2: Razmerje med povprečno neto plačo in povprečno starostno pokojnino v primerljivih državah za leto 1994	34
Tabela 3.3: Pregled prispevkov in prispevnih stopenj ter skupnih obremenitev na povprečno neto plačo zavarovanca.....	37
Tabela 3.4: Udeležba ZPIZ v BDP	40
Tabela 3.5: Prispevne stopnje za socialno varnost v nekaterih evropskih državah (prispevne stopnje kot % bruto plače).....	41
Tabela 4.1: 398. člen ZPIZ-1	52
Tabela 4.2: Udeležba odhodkov Zavoda v BDP, 2000–2010	58
Tabela 5.1: Starostni kontingenti (v %) in indeks staranja prebivalstva Slovenije v obdobju 1869–2002.....	62
Tabela 5.2: Povprečno število zavarovancev in upokojencev iz obveznega zavarovanja ter razmerje, 2000–2010	75
Tabela 5.3: Povprečno število, struktura in stopnje rasti povprečnega števila upokojencev iz obveznega zavarovanja, 2009 in 2010.....	77
Tabela 5.4: Delež odhodkov za pokojnine iz obveznega zavarovanja (v %), 2000–2010	78
Tabela 5.5: Povprečna dosežena starost pri novih starostnih in invalidskih upokojencih	78
Tabela 5.6: Povprečna dopolnjena pokojninska doba novih starostnih in invalidskih upokojencev iz obveznega zavarovanja ob upokojitvi po spolu, 2000–2010	79
Tabela 5.7: Povprečna doba prejemanja pokojnine uživalcev, ki jim je prenehala pravica do pokojnine, po vrsti pokojnine in spolu, 2000–2010	79
Tabela 5.8: Bruto javni izdatki za pokojnine kot delež BDP med letoma 2004 in 2050	80
Tabela 6.1: Pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine.....	91
Tabela 6.2: Pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine pri krajši dobi	91
Tabela 6.3: Pogoji za pridobitev pravice do predčasne pokojnine	92
Tabela 7.1: Dihotomizirani podatki.....	96
Tabela 7.2: Pravilnostna tabela.....	96
Tabela 7.3: Izhodiščne vzorčne konfiguracije.....	97
Tabela 7.4: Poenostavitev izhodiščnih vzorčnih konfiguracij.....	97
Tabela 7.5: Shema pokrivanja originalnih izrazov – presežni izrazi.....	97

1 UVOD

1.1 OPIS RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

V Evropi so se pokojninska zavarovanja razvijala znotraj posameznih držav, ki je vsaka zase razvijala socialno politiko. Z uvedbo enotnega evropskega območja, ki omogoča nemoten pretok kapitala in delovne sile, postaja vprašanje pokojninskih in socialnih pravic bistvenega pomena. Evropski pokojninski sistemi slonijo na načelu medgeneracijske vzajemnosti, ki pa so marsikje neučinkoviti zaradi porušenega demografskega ravnotežja. Do tega prihaja predvsem zaradi nizke rodnosti, podaljševanja življenjske dobe in dolgoletnega izobraževanja ter s tem posledično poznega vstopa v aktivno obdobje. Poleg demografskih sprememb so bile predvsem tranzicijske države soočene še z visoko stopnjo brezposelnosti in visoko ravniyo pridobljenih pravic upokojencev ter visokim številom »predčasnih« upokojevanj.

To ustvarja neravnotežja v socialno-ekonomski reprodukciji, zlasti nesorazmerje med aktivnim in vzdrževanim prebivalstvom. Predvsem pomanjkanje demografske rasti in staranje prebivalstva odpira vprašanja učinkovitega delovanja trga delovne sile, socialnih stroškov in vzdrževanja socialne države.

Slovenija je v primerjavi z razvitimi državami EU uspela ohraniti relativno visoko stopnjo socialne varnosti, vendar je kljub temu potrebno povečati stopnjo zaposlenosti, med drugim prav starejših (55 – 65 let), pospešiti zaključevanje izobraževanja in zaposlovanje mladih, povečati naravni prirastek prebivalstva, nadzirati imigracijo in spodbujati zmanjševanje emigracije, zlasti visoko usposobljenih.

Povečanje stopnje aktivnosti starejših bo najbolj nujno zaradi njihove prezgodnje selitve med vzdrževano prebivalstvo, ki predstavlja vse težje breme za delovno aktivne. Namesto povečevanja medgeneracijskih transferjev v okviru javne porabe je potrebno na drugi strani zagotoviti daljšo in ustrežnejšo participacijo starejše delovne sile v delovnem procesu. Daljše obdobje aktivnosti koristi tako družbi kot tudi posamezniku, ki si s podaljšanjem aktivnosti podaljša tudi obdobje zdravja, zadovoljstva, utrdi občutek lastne vrednosti, dvigne kvaliteto življenja, podaljša življenje samo (Cvahte 2008).

Osnovna funkcija pokojninskih sistemov je zagotavljanje finančne preskrbljenosti v starosti, ko si posameznik več ni sposoben s svojim delom priskrbeti sredstev za preživetje. Pokojninsko zavarovanje je poleg zdravstvenega zavarovanja najpomembnejše področje sistema socialne varnosti. V EU predstavljajo izdatki za pokojnine največji delež izdatkov, namenjenih socialni zaščiti.

Vse te omenjene demografske spremembe imajo ekonomske učinke, ki so povezani s pokojninskimi sistemi in vplivajo na način alokacije dohodka in varčevanja. Pri pokojninskih sistemih s sprotnim kritjem je čedalje večje število upravičencev do pokojnin, število plačnikov prispevkov pa vse manjše. S povečevanjem števila prejemnikov pokojnin se ustvarjajo pritiski na javne finance zaradi vse večjega namenjanja sredstev iz proračuna za kritje v pokojninski blagajni.

Kot rešitev nastale situacije je prišlo do uvedbe novega pokojninskega zakona z večstebnim sistemom pokojninskega zavarovanja. Prvi steber, ki je obvezen, ima funkcijo opravljanja osnovne socialne varnosti, z drugim in tretjim stebrom, ki naj bi bil naložbeni, pa posameznik varčuje za starost. Z uvedbo naložbenih sistemov se naložbeno tveganje prenaša od institucij na posameznika.

Vendar pa so raziskave pokazale, da imajo posamezniki zelo malo znanja o poznavanju pokojninskih področij, prednostih in slabostih, njihovih pravicah.

Pridobivanje teh informacij o delovanju pokojninskih sistemov je zapleteno, težko in za posamezne države drago. Posamezniki se zato zanašajo na državo, ki naj bi posamezniku zagotovila primerno pokojnino na starost.

Javni pokojninski modeli so se različno razvijali po posameznih državah, odvisno od ekonomskih razmer, socialne ureditve in politične usmeritve. Čeprav je za evropske države značilno, da so zagovornice socialne države, pa postaja vse večja teža in pomen varčevanja posameznikov za starost. Razvitost poklicnih pokojninskih zavarovanj se po državah razlikuje, kar izhaja iz različnih ureditev sistemov socialne varnosti in zgodovinskega razvoja posameznih sistemov.

V magistrskem delu bom primerjala naš pokojninski sistem z ostalimi sistemi v Evropi. Seznanitev ostalih sistemov v evropskih državah ter analiza delovanja teh sistemov bo

podlaga za oceno in delovanje našega pokojninskega sistema. Na osnovi teh ugotovitev bodo predstavljene možne spremembe na tem področju pri nas.

1.2 NAMEN IN CILJ

V začetnem delu sem v grobem predstavila pokojninski sistem v Sloveniji, predvsem delovanje in naloge prvega stebra ter spreminjanje zakonodaje, kar vpliva na obseg pravic, ki izhajajo iz samega sistema.

V večini evropskih držav se soočamo z demografskimi spremembami, staranjem prebivalstva, padanjem rodnosti, podaljševanjem življenjske dobe prebivalstva. Zaradi demografskih sprememb pokojninski sistemi ne bodo mogli služiti svojemu namenu. Zaradi vedno manjšega razmerja med aktivnimi in vzdrževanimi je breme prispevanja v pokojninsko blagajno vedno večje. Aktivna generacija plačuje pokojnine upokojencem, vzdrževanemu prebivalstvu, na osnovi sprotnega prispevnega kritja. Zaradi vse večjega števila upokojencev in manjšega števila vplačnikov je manjši tudi dotok v pokojninsko blagajno in večji odtok iz nje.

Značilnost javnih sistemov v prejšnjem stoletju je bilo zaradi gospodarske rasti, visoke stopnje zaposlenosti in ugodnih demografskih gibanj tudi nenehno širjenje pravic upravičencem, ki niso temeljile na plačilu prispevkov, vendar so izvirale iz socialne politike posameznih držav. Z demografskimi in ekonomskimi spremembami je že dodeljene pravice težko odvzeti. Zaradi tega je potrebno reformirati pokojninski sistem.

Namen pokojninske reforme, ki se je v Sloveniji pričela izvajati leta 2000, je bil postopno podaljšanje delovne dobe ter dvig starostne meje za upokojitev, preprečevanje »predčasnega« upokojevanja, znižanje deleža pokojninskih izdatkov v bruto domačem proizvodu, doseganje medgeneracijske pravičnosti. S študijo literature in statističnimi analizami in podatki bom skušala ugotoviti učinkovitost danega pokojninskega sistema ter vzroke, ki narekujejo spremembe obstoječega sistema.

Problem in predmet raziskovanja bosta osnovi za postavitev naslednjih hipotez:

H1: Demografske in ekonomske okoliščine zahtevajo spremembo pokojninske reforme v Sloveniji.

V nalogi želim predstaviti, kako pomemben je za slovensko družbo odnos do demografskih problemov in do prebivalstvene politike, saj je prihodnji demografski razvoj mogoče v Sloveniji spremeniti le s preišljeno in skrbno načrtovano prebivalstveno politiko.

H2: Pokojninska reforma, uveljavljena s 1. 1. 2000, ni dosegla zaželenih rezultatov zaradi preblagih zaostritev pogojev in hkrati širitvijo pravic zavarovancev.

V preteklosti je zaradi naraščanja stopnje zaposlenosti prebivalstva in s počasnejšim naraščanjem števila upokojencev rasla masa prispevkov, ki je spodbudila širjenje pokojninskih pravic in pretirano trošenje zbranih sredstev. Sedanja počasnejša rast prebivalstva povzroča številne težave v dokladnem sistemu financiranja, kar narekuje zmanjševanje izdatkov države in povečevanje davčnih obremenitev. Zniževanje pokojnin lahko poteka preko zadrževanja rasti pokojnin in zviševanja starostne meje ob upokojitvi.

1.3 RAZISKOVALNE METODE

Magistrsko delo temelji na uporabi več znanstvenih metod proučevanja na podlagi poglobljenega študija strokovne literature domačih in tujih avtorjev z uporabo **metode kompilacije**. Za preverjanje postavljenih hipotez sem izvedla analizo primarnih ter pravnih virov (zakonov ter drugih dokumentov, povezanih z raziskovalnim problemom). Analiza sekundarnih virov in literature temelji na vrednotenju gradiva (študijske naloge ter interno gradivo).

Na začetku sledi zgodovinski opis slovenskega pokojninskega sistema, pri čemer je bila uporabljena **zgodovinska metoda**. S **primerjalno metodo** ugotavljam prednosti in pomanjkljivosti tako enega kot ostalih pokojninskih sistemov.

Metoda deskripcije obsega postopek splošnega opisovanja in opredelitve pojavov, z **metodo analize**, ki je uporabljena pri študiji proučevanja našega ter tujih pokojninskih sistemov. Pri **komparativni metodi** so proučevani tuji sistemi, primerjani s spoznanji iz teorije. S pomočjo **metode sinteze** so združena spoznanja in ugotovitve, ki predstavljajo podlago za napoved in oceno razvoja pokojninskega sistema v Sloveniji.

Magistrska naloga je sestavljena iz več sklopov. V začetku je opisan slovenski pokojninski sistem, njegov zgodovinski razvoj ter z novo zakonodajo tristebni sistem.

V nadaljevanju sem proučila vpliv raznih dejavnikov, ki vplivajo na pokojninski sistem v Sloveniji ter strnila skupne značilnosti, ki so vodile in vodijo k spremembam pokojninskih sistemov. Empirični del temelji na kvalitativni primerjalni analizi (QCA metoda), kjer sem proučevala vpliv dejavnikov na učinkovitost pokojninskih sistemov.

Bistvo mojega dela je predvsem ugotoviti pomanjkljivosti v pokojninskem sistemu ter predlagati izboljšave na tem področju.

2 SOCIALNA VARNOST

Država blaginje (welfare state) je opredeljena kot »država, ki je prevzela odgovornost za socialno varnost in blagostanje državljanov«, s tem pa državljanom zagotavlja ustrezni življenjski standard (Novak 1997, 8).

Večina prebivalstva naj bi si sama zagotovila ustrezni življenjski standard in dostop do potrebnih virov, država naj bi se z ukrepi socialne politike vključila le tedaj, ko ostale poti zagotavljanja odpovedo, torej le za posamezne skupine ljudi, ki si same ne morejo zagotoviti tega dostopa do potrebnih virov.

V skandinavskem modelu je za blaginjo posameznika odgovoren kolektiv, družba; vsi državljani bi morali biti upravičeni do ustreznega življenjskega standarda, zagotavljanja socialnih pravic.

Namen socialne varnosti je pokriti vse dogodke, ki v takšni ali drugačni obliki prizadenejo človeka.

Na podoben način kot državljanske in politične pravice so se v zgodovinskem boju kot rezultat borbe za izboljšanje delovnih pogojev uveljavile ekonomske in socialne pravice. Med ekonomske pravice sodita pravica do dela, pravica do poštenega plačila za delo in do primernih delovnih pogojev.

Socialne pravice so pravice posameznika do denarnih, storitvenih, stvarnih dajatev, določene z zakoni. Ker si v določenem obdobju življenjskega cikla določeni del prebivalstva ne more kontinuirano zagotoviti dohodkovne varnosti za preživetje (bolezen, starost, poškodbe, invalidnost in brezposelnost) v času aktivne dobe in v starosti, je zagotavljanje varnosti postalo splošni družbeni problem (Bubnov-Škoberne 1997, 61-82).

Po Cvetku (2009, 36) socialno varnost lahko opredelimo kot sistem, namenjen varovanju ekonomske blaginje v primerih, ko pride do pojava enega od rizikov, glede katerega se je družba obvezala, da bo v primeru njenega nastanka krila deloma ali v celoti zmanjšanje ali izgubo denarnih prejemkov.

Po Špicarju (1959, 4-50) je cilj socialne politike izenačitev položaja državljanov, ki so brez lastne krivde brez zaslужka, z drugimi državljani.

Po Kalčiču (1996, 16) je socialna varnost celovit sistem, ki naj bi zavaroval prebivalstvo v primeru izpada dohodka zaradi bolezni, brezposelnosti, starosti, smrti, ter zagotovil ustrezno zdravstveno varstvo in minimalno eksistenco.

Pravica do socialne varnosti se v Republiki Sloveniji uresničuje z individualnimi pravicami do dajatev v denarju in v naravi, ki so urejene z zakoni. Z zakoni so urejena socialna zavarovanja:

- pokojninsko in invalidsko zavarovanje,
- zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje,
- zaposlovanje in zavarovanje za primer brezposelnosti.

Socialna varnost je ena od temeljnih socialnih pravic, ki je zagotovljena v 50. členu Ustave RS. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje.

Dajatve v socialni varnosti delimo na (Novak in Cvetko 2005):

- kratkoročne (npr. nadomestila plače v primeru bolezni),
- dolgoročne (npr. v primeru starosti, invalidnosti, smrti hranilca družine).

Glede vrst dajatev ločimo:

- materialne dajatve (zlasti kot preventivno varstvo, celotno zdravstveno varstvo, pri rehabilitaciji in iskanju zaposlitve invalidov, varstvo starih in onemoglih v domovih za starejše, varstvo otrok v vzgojno-varstvenih ustanovah, pri iskanju, posredovanju ter zagotovitvi ustrezne zaposlitve brezposelnim osebam);
- ekonomske dajatve (razna nadomestila v denarni obliki, povračila, pokojnine, invalidnina ter otroški dodatki).

Socialni izdatki so javni izdatki, namenjeni za zdravstveno zaščito, izobraževanje, pokojnine, nadomestila za brezposelnost, invalidnost ter druga dohodkovna nadomestila in socialne storitve (Stanovnik 1998, 131).

Sistem socialne varnosti določi država zaradi posebnega družbenega pomena, kar omogočajo dobrine socialne varnosti.

Zakonodaja predstavlja temelj za delovanje sistemov socialne varnosti, s katero so določene individualne pravice posameznika, hkrati pa tudi obveznosti javnega, pol javnega ali avtonomnega organa, ki upravlja sistem.

Cilji sistemov socialne varnosti so: nudenje zdravstvene zaščite, nadomeščanje dohodka posameznika v primeru izgube dohodka ter nudenje dodatnega dohodka osebam, ki imajo družinske obveznosti (Rupnik 1995, 69).

Socialna varnost je razvejan sistem, ki je pravno razdeljen na vrsto različnih pravnih aktov od ustavnih določil do raznih zakonov. Za lažje razumevanje in razlago sistema se poslužujemo raznih načel (Cvetko in drugi 2009, 40):

- Načelo enotnosti

To načelo ni mogoče izpeljati povsem dosledno. Možno je, da se v okviru tega načela določijo približno enaki standardi za priznavanje pravic, dosledno pa se enotnost izvede v posamezni veji socialne varnosti (npr. zdravstveno zavarovanje, pokojninsko in invalidsko) in pri plačevanju prispevkov.

- Načelo univerzalnosti

Težnja je, da se v tem načelu v sistem socialne varnosti zajame celotna populacija. V praksi je to težko realizirati, se pa v določenih vejah socialne varnosti cilju dokaj približujemo, kar velja najbolj za zdravstveno zavarovanje.

- Načelo zakonitosti

Je načelo, po katerem se pravice iz socialne varnosti določajo z zakonom, upravičencu se priznajo samo tiste pravice, ki jih določa zakon.

- Načelo obveznosti

S tem načelom je določeno, da je za vrsto zavarovancev zavarovanje obvezno in da ga predpisuje zakon. To načelo je avtoritarno in omogoča delovanje sistema, ki bi moralo v primeru, da načela obveznosti ne bi bilo, za možnost delovanja temeljiti na drugačnih izhodiščih.

- Načelo vzajemnosti

To pomeni, da so dajatve (prispevki) posameznika za financiranje socialne varnosti odvisne od njegovih dohodkov oziroma premoženjskih možnosti, uživanje pravic pa je odvisno od njegovih potreb v okviru veljavnih predpisov, kar pomeni, da vsak prispeva v skladu s svojimi zmožnostmi, pravice pa uživa v skladu s potrebami.

- Načelo solidarnosti

Po tem načelu se tistemu, ki s svojimi sredstvi ali prejemki ne zmore pokrivati višine prispevkov, ki bi mu zagotovila dajatve, dovolj visoke za preživetje, ta dajatev izplačuje v višini, kot jo je sam vplačal.

- Načelo delitve po delu

Po tem načelu bi dajatve iz socialne varnosti zavarovancu zagotovile nadomestitev izgubljenega dohodka, kar v praksi ni mogoče izpeljati v celoti.

- Načelo demokratičnosti

Pomeni, da so tisti, ki plačujejo prispevke, soupravljalci sistema, ki soodločajo o organiziranju sistema, katerega del so.

- Načelo neodtujljivosti

Pravice iz socialne varnosti so osebne pravice in jih posameznik ne more prenesti na drugega. Te pravice se ne more odtujiti s pravnim poslom, niti ne more veljavno odpovedati.

- Načelo nezastarljivosti

Pravice iz socialne varnosti ne zastarajo, tudi če jih upravičenec ne uveljavlja v predpisanem času. Zastarajo lahko posamezna denarna izplačila, pravica pa ostane.

- Načelo spoštovanja pridobljenih pravic

Pridobljene pravice iz socialne varnosti ostanejo zavarovancu oziroma uživalcu, tudi če zakonodajalec vmes sprejme nove, strožje predpise. Novi predpisi veljajo za primere, ki nastanejo po uveljavitvi predpisa.

- Načelo varstva pravic

Če je komu kršena pravica do socialne varnosti, ima možnost uveljaviti pravice v postopku; najprej pri organu oziroma v sistemu, ki mu ni priznal pravic, nato pa ima možnost sodnega varstva.

Za sisteme socialne varnosti je značilna poudarjena vloga države, vendar med posameznimi sistemi v državah obstajajo razlike glede obsega in kvalitete državne intervencije na tem področju. Argumenti za intervencijo so znani: dobrine socialne varnosti imajo značaj moritornih dobrin (dobrin posebnega družbenega pomena), kar je izven področja pozitivne ekonomike. Osnovni argumenti za javno financiranje socialnih izdatkov so neekonomski. Javno financiranje socialnih izdatkov zagotavlja solidarnost ter omogoča večjo vključenost posameznikov oziroma preprečuje izključenost.

Formalno je javno socialno zavarovanje definirano z naslednjimi elementi:

- financirano je s prispevki delodajalcev in delojemalcev ter s prispevki države iz splošnih davčnih prihodkov ali namenskih davkov,
- participacija je obvezna,
- pravica zavarovanca je utemeljena z vplačanimi prispevki,
- pravice in prispevki so pogosto vezani na dohodek (plačo) zavarovanca.

Prispevki za javno socialno zavarovanje se stekajo v sklade, iz katerih se financirajo pravice, vendar se prispevki večinoma ne kapitalizirajo, ker so namenjeni sprotnemu financiranju obveznosti. Lastnost javnega socialnega zavarovanja je, da je obseg pravic zavarovancev utemeljen z vplačanimi prispevki, brez ugotavljanja materialnega položaja upravičenca. Država v mnogih primerih sama vplačuje prispevke v sklade socialnega zavarovanja za nekatere socialno ogrožene skupine. Pri nas država vplačuje prispevke (delodajalčev del) za brezposelne in kmete.

Denarne pravice iz sistema socialne varnosti so lahko pravice iz treh delov:

- pravice, ki izvirajo iz socialnega zavarovanja in se pretežno financirajo s prispevki,

- pravice, ki so pogojene s dohodkovnim ali premoženjskim stanjem upravičenca, ki je podvržen premoženjskem cenzusu, in se financirajo z davki,
- pravice, ki so pogojene s pripadnostjo določeni skupini.

Pri nas se večina pravic iz pokojninskega sistema zagotavlja iz sistema socialnega zavarovanja, določene pravice (državna pokojnina) pa se zagotavlja na osnovi potreb. Značilnost socialnega zavarovanja je horizontalna izenačenost, kar omogoča načelo ekvivalence, in vertikalna izenačenost, kjer prerazdeljevanje dohodka in potrošnje sledi od premožnejših k manj premožnim, od delovno aktivnega prebivalstva k upokojenemu prebivalstvu. Socialno zavarovanje je v primerjavi z zasebnim zavarovanjem bolj splošno, tudi pravice niso tako natančno določene. Socialno zavarovanje je bolj odporno proti nepredvidljivim dogodkom, kot so vojne, ekonomske depresije, inflacija. Javno socialno zavarovanje za svoje delovanje in izplačevanje pravic ne potrebuje premoženja, vendar le zavezo države, da bo z obdavčenjem ali predpisovanjem prispevnih stopenj zagotavljala potrebni obseg sredstev za izplačevanje pravic.

Sistem javnega zavarovanja je bolj nedoločen in fleksibilen tako glede vplačil kot tudi glede izplačil. Fleksibilnost in nedoločenost pravic omogoča sistemu socialnega zavarovanja, da sproti upošteva relevantne makroekonomske, demografske in tehnološke spremembe in da se tem spremembam prilagaja (Stanovnik 2008, 189-201).

2.1 PRAVNI TEMELJI IN OMEJITVE

Pomembnejša mednarodna akta, ki zavezujeta Slovenijo in sta temelj za urejanje socialnih pravic (Cvetko in drugi 2009):

- mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah OZN, ki določa v 9. členu, da je pravica vsakogar do socialne varnosti vključno s socialnim zavarovanjem,
- konvencija Mednarodne organizacije dela št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti iz leta 1952.

Pri oblikovanju zakonov je potrebno upoštevati določbe Ustave Republike Slovenije:

- dolžnosti socialne države (2. člen),
- dolžnosti države, da uredi in skrbi za delovanje pokojninskega, invalidskega in zdravstvenega zavarovanja (50. člen),

- varstvo pridobljenih pravic (155. člen).

V 50. členu je določena splošna pravica do socialne varnosti, ki je temelj za določanje osebnih pravic državljanov do varnosti dohodka v času starosti in invalidnosti. Pri zakonskem urejanju je potrebno upoštevati ustavno določbo, 14. člen o enakih človekovih pravicah oziroma o prepovedi razlikovanja glede na osebne okoliščine, med njimi glede na spol.

Pri oblikovanju novega sistema in pri sprejemanju pravic do dajatev je potrebno upoštevati, da se z zakoni, v skladu z ustavnimi določbami, 155. člen, lahko spremenijo pravice, vendar spremembe ne morejo imeti učinka za nazaj, razen če to zahteva javna korist in se ne posega v pridobljene pravice.

Ustavno sodišče je pri odločanju o posegih v socialne pravice poudarilo pomen spoštovanja načel pravne države, med katerimi sodi načelo zaupanja v pravo, ki posamezniku zagotavlja, da država ne bo spreminjala njegovega pravnega položaja samovoljno, brez utemeljenih razlogov v prevladujočem javnem interesu, in da je poseg nujen in da ne bo prekomeren. Na temelju opisane pravne ureditve in stališč bo potrebno z novimi zakoni zavarovati pravice upokojujencev, pridobljene na temelju upokojitve v času veljavnega starega zakona.

Prav tako je potrebno zavarovati tudi pravni položaj aktivnih zavarovancev, ki so vplačali prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po starih predpisih in so na tem temelju pričakovali določene vrste in obseg pravic za starost, invalidnost ali smrt družinskega člana. Zato se spremembe pravic in obveznosti uvajajo le postopoma, tako da bodo tisti, ki jim bo pravica pripadala, v bistveno neugodnejšem položaju (Bela knjiga, 1997).

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je sistem pravil in možnosti zagotavljanja socialne varnosti, ko bi človek ali njegova družina postal materialno ogrožen zaradi bolezni, poškodbe, smrti ali starosti.

Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja so pravice, ki človeku pripadajo kot pravice do socialne varnosti. Vezane so na socialne primere (zavarovalne primere), v katerih posameznik ne ustvarja ali ne more ustvarjati zadostnega zaslужka in se mu poslabša materialni položaj (Cvetko in drugi 2009, 60).

2.2 SISTEMSI SOCIALNE VARNOSTI

Po G. Esping-Andersenovi delitvi lahko sisteme socialne varnosti razvrstimo v tri modele, ki ustrezajo trem osnovnim tipom države blaginje (Stanovnik 2008, 196):

- Bismarckov model,
- Beveridgov model,
- Skandinavski model.

2.2.1 BISMARCKOV MODEL

Za države, ki so povzele Bismarckov model (Nemčija, Francija, ZDA), je značilno, da država v sam sistem posega le v skromnem obsegu, vendar je obseg pravic iz sistema socialne varnosti relativno visok. Takšni sistemi se financirajo pretežno s prispevki, obseg pravic, ki se zagotavlja z dohodkovnim in premoženjskim preizkusom je zelo skromen. Sem uvrščamo tudi Slovenijo, saj so prispevki delodajalcev in zaposlenih poglavitni finančni vir socialnega zavarovanja, hkrati pa je obseg pravic relativno visok.

2.2.2 BEVERIDGOV MODEL

Beveridgov model (liberalni model), prevladuje predvsem v Veliki Britaniji, skandinavskih državah, Nizozemski, Švedski, Kanadi in Avstraliji.

Model izhaja iz leta 1942, ko je bilo predstavljeno Beveridgovo poročilo, katerega priporočilo je bilo združevanje vseh vrst socialnega zavarovanja z namenom zagotavljanja socialnih pravic za pokrivanje minimalnih življenjskih potreb vsem, ki nimajo dohodka, v višini, ki zadošča za pokrivanje osnovnih potreb (Blake, 1995, 10, 11).

Glavni vir financiranja sistema predstavljajo davki, vendar pa je sistem skromno zasnovan. Sistem socialnega varstva ima majhen obseg prispevkov ter s tem tudi skromen obseg pravic, pri katerem uveljavljanju se ugotavlja dohodkovni in premoženjski preizkus.

V Veliki Britaniji so prispevki za pokojninsko zavarovanje sicer odvisni od plače, vendar je osnovna državna pokojnina določena v fiksnem znesku.

2.2.3 SKANDINAVSKI MODEL

Skandinavski model je značilen državni intervencionizem, vir financiranja predstavljajo davki, prispevki delodajalcev, delojemalcev tvorijo manjši del prihodkov takšnega sistema.

Obseg pravic upravičencev v teh sistemih je sorazmerno visok, pravice iz sistema univerzalne. Krog upravičencev zajema vse prebivalce, glede na državljanstvo ne glede na premoženjsko stanje posameznika (Bubnov-Škoberne 1992, str. VII).

Tabela 2.1: Modeli socialne varnosti in klasifikacija izbranih držav

Model socialne varnosti	Bismarckov model	Beveridgov model	Skandinavski model
Model glede na ideološko izhodišče	Konservativni model	Liberalni model	Socialno-demokratski model
Financiranje sistema	Prispevki od dohodka	Davki	Davki / Prispevki
Temelj za obseg pravic	Pretekli dohodki	Dohodkovni preizkus	Univerzalne pravice
Države	Nemčija Slovenija Avstrija Madžarska	Velika Britanija ZDA Kanada Švica	Švedska Nizozemska Danska

Vir: Van Voorhis v Pecman 2004,7.

V svetu poznajo tri vrste javnih sistemov zagotavljanja prejemkov za starost (Belopavlovič in drugi 2000, 94):

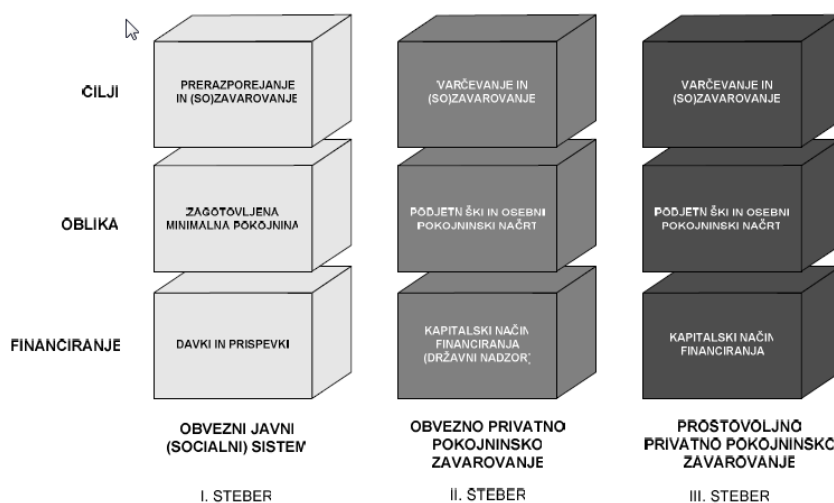
- sistem socialnih pokojninskih zavarovanj za osebe, ki so bile zaposlene ali samozaposlene in njihove družinske člane,
- sistem nacionalnih oz. državnih pokojnin za vse državljane, prebivalce države ne glede na ekonomski položaj in ne glede ali so bili zaposleni,
- sistem socialnih pomoči za starejše osebe, ki so ekonomsko ogrožene.

2.3 *SISTEM TREH STEBROV*

Svetovna banka (World Bank) je leta 1994 objavila svoj teoretični model pokojninskih stebrov, ki naj bi nadomeščal sistem pretežno javnega pokojninskega zavarovanja tam, kjer prevladuje. Po tem modelu naj bi javni, socialni steber dopolnilo več stebrov obveznega in prostovoljnega varčevanja oziroma zavarovanja za starost. Skupno vsem je, da država ne

more biti več edini, najpomembnejši vir finančnih dohodkov za upokojeno populacijo (Bešter 1996, 139).

Slika 2.1: Sistem treh stebrov pokojninskega zavarovanja

Vir: Verbič (2004, 43).

Prvi steber

»Obvezni javni (socialni) sistem« je obvezen ter se uporablja za doseg cilja prerazdelitve in pozavarovanja z najnižjimi stroški. Upravičenci so vse osebe, ki dopolnijo leta za upokojitev, ne glede na dohodek, imetje ali poklicno zgodovino. Zagotavlja osnovni dohodek vsem starejšim ljudem ter tako pomaga k zmanjšanju revščine. Pomanjkljivost te strukture je, da spodbuja ljudi, da se izogibajo plačilu prispevka ter so kljub temu upravičeni do koristi, ki niso pogojene s prispevkom in številom delovnih let.

Najboljša varianta je, da se plačuje pavšalna ugodnost glede na leta, ko se je plačeval prispevek.

Najcenejši način za odpravo revščine starejših je zagotovljena minimalna pokojnina z istočasno uporabo drugega stebra, kar je opcija v okviru prvega stebra. Prednost te je, da odpravlja transakcijske stroške, saj je avtomatična ter sloni na podatkih iz stebra varčevanja. Odpravlja tudi nekatere negativne učinke na delo in varčevanje, saj je varčevanje obvezno. Slabost te strukture bi lahko bila v tem, da zagotavlja nižje zavarovanje v primeru nestabilnega dohodka tistim, ki so nad minimalno pokojninsko stopnjo.

Oblikovalci politik se morajo odločiti, kako financirati javni sistem v okviru prvega stebra (World Bank 1994, 239-243).

Drugi steber

»Obvezno privatno pokojninsko zavarovanje« v nasprotju s prvim stebrom, poudarja varčevanje. Lahko bi slonel na zaposlitvenih shemah, osebnih računih oz. kombinaciji obeh. Prednost varčevalne strukture, ki zahteva, da ljudje varčujejo v mladih letih, da bi imeli zadostni dohodek, ko bodo v starejših letih, je, da je pokritost lahko velika ter da so koristi popolnoma prenosljive. Slabost pa je ta, da so vlade v skušnjavi, da bi s temi shemami upravljale same. Tako upravljanje pa si lahko velikokrat prilasti sredstva samo za uporabo v javnem sektorju ter drugam prerazporedi kapital.

Obvezni zaposlitveni pokojninski načrti so alternativa varčevalnim načrtom.

Možnost v okviru drugega stebra je izbira med obema prej omenjenima načrtoma – osebno varčevalnim in zaposlitvenim (World Bank 1994, 244-246).

Tretji steber

»Prostovoljno privatno pokojninsko zavarovanje« se uporabi v primeru, ko želijo gospodinjstva dodatni pokojninski dohodek, kar se doseže s prostovoljnimi prispevki. V večini držav ljudje prostovoljno varčujejo. Vendar pa bo obstoj drugega stebra zmanjšal nekatere od teh prostovoljnih akcij, posebno za delavce z nizkimi dohodki, za katere bo obvezni znesek presegel znesek, ki bi ga lahko privarčevali prostovoljno.

Če vlade želijo povečati akumulacijo kapitala, lahko spodbudijo prostovoljne zaposlitvene načrte in dolgoročne varčevalne račune na različne načine: s stabilnim gospodarskim okoljem, z vzpostavitvijo zakonodajnega okvira, ki bi dal ljudem zaupanje v finančne institucije, z usposabljanjem prebivalcev o visoki varčevalni stopnji, ki je potrebna za zagotovitev udobnega upokojevanja in z dajanjem davčnih spodbud (World Bank 1994, 247-248).

Model Svetovne banke ostaja teoretični koncept, ki mu v celoti ni sledila nobena država.

2.4 SISTEM POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA V SLOVENIJI

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja obsega (Belopavlovič in drugi 2000, 94):

- obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti;
- obvezna in prostovoljna dodatna pokojninska in invalidska zavarovanja;
- pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov.

Slika 2.2: Pokojninski sistem

Pokojninski sistem

	I. steber	II. steber	III. steber
oblika zavarovanja	obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje	obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje	različne oblike zavarovanj oziroma varčevanj
izvajalec	izvaja ga Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	obvezno zavarovanje izvaja Kapitalska družba, prostovoljna zavarovanja pa izvajajo vzajemni pokojninski skladi, pokojninske družbe in zavarovalnice	izvajajo banke, zavarovalnice, vzajemni skladi ...
vrsta prejemka	pokojnina iz obveznega zavarovanja (doživljenjsko)	dodatna pokojnina (doživljenjsko)	renta, enkratno izplačilo

Vir: Kapitalska družba

Slika 2.3: Sistem pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji

Vir: Kapitalska družba

Obvezno zavarovanje se financira predvsem iz prispevkov delavcev in delodajalcev ter sredstev Republike Slovenije, v manjšem obsegu pa iz sredstev Kapitalskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja in drugih virov, ki jih določa zakon.

Drugi steber sestavljata obvezno in prostovoljno dodatno zavarovanje prek podjetij.

Obvezno dodatno zavarovanje je nova oblika zavarovanja, ki nadomešča institut zavarovalne dobe s povečanjem – beneficirane delovne dobe in ga plačujejo delodajalci, izvajal ga bo poseben sklad dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Prostovoljno dodatno zavarovanje zagotavlja večji obseg pravic, kot jih ima zavarovanec na podlagi obveznega zavarovanja iz prvega stebra. Zavarovanje se financira iz sredstev podjetja ali več združenih podjetij.

Tretji steber je zavarovanje posameznikov, ki se ne bodo mogli ali hoteli vključiti v drugi steber. Ti se zavarujejo sami in sklenejo ustrezno pogodbo z zavarovalnico, ki bo morala pripraviti pokojninski načrt in organizirati pokojninski sklad (Cvetko 2000, 120-122).

3 PREGLED ZGODOVINSKEGA RAZVOJA ZAVAROVANJA

Zametki socialnih zavarovanj oz. sistemov socialne varnosti segajo v prejšnje stoletje, ko so se konec 19. stoletja pojavile posamezne oblike obveznega zavarovanja. Prve oblike socialnega zavarovanja so povezane s pospešeno industrializacijo in tehničnim napredkom, značilnim za 19. stoletje. S koncentracijo proizvodnih sredstev v rokah lastnikov obratovalnic in tovarn ter vse večjim številom izkoriščane delovne sile se pojavijo problemi delavstva.

Mishra v Rus (1990, 22) opozarja na razkorak med novim pojavom v sodobnih industrijskih družbah, to je razhajanje med življenjskim in delavnim ciklusom, kjer se delovna doba vse manj pokriva z življenjsko dobo, kar narekuje vse bolj obsežne socialne programe, ki rešujejo probleme mladih in ostarelih.

V tem obdobju, času liberalizma, se država ni vmešavala v ekonomska in socialna razmerja. Z delavskim povezovanjem v razna strokovna združenja, zadruge, bratovščine so delavci pričeli nastopati proti lastnikom kapitala. Povečan interes države za socialno zavarovanje je povezan s kanclerjem Bismarckom. Z namenom, da bi zagotovil mir v Nemčiji, je uvedel prvo

moderno splošno obvezno delavsko zavarovanje. Kodeks socialnega zavarovanja iz leta 1911 je urejal zavarovanje za primer bolezni, nesreč, invalidnosti, starosti in smrti. V Angliji je bil leta 1908 zakon o državnih podporah, v Franciji pa so bili leta 1928 sprejeti prvi zakoni o socialnem zavarovanju (Priatelj 2000, 24-25).

Na našem območju so se prvi zametki socialnega zavarovanja pričeli pojavljati v obliki različnih socialnih pomoči, podpor, ki so se uresničevale preko raznih društev, kot so društva za vzajemno pomoč, razna podporna društva, bratovščine.

Leta 1852 je Obrtni red uvedel obvezo lastnikov delavnic, ki so zaposlovale več kot dvajset delavcev, da oblikujejo podporne blagajne za svoje delavce. Ko se je nemška socialna zakonodaja izkazala za uspešno, je njene temeljne principe povzela tudi Avstrija, katerih predpisi so veljali tudi za območje Slovenije. Pokojninsko zavarovanje je bilo v Avstriji in tudi pri nas uvedeno leta 1906. Po ustanovitvi kraljevine SHS je bil leta 1922 sprejet Zakon o socialnem zavarovanju delavcev, ki je določal zavarovanje za bolezen, nezgode, za onemoglost, starost, smrt in brezposelnost. Ta zakon je bil napreden, vendar se ni pričel izvajati v celoti. Pokojninsko in invalidsko obvezno zavarovanje za delavce je bilo uvedeno leta 1937, ko so delavci pričeli plačevati prispevke. V letu 1945 je sledil Zakon o izvajanju socialnega zavarovanja, v letu 1946 Zakon o socialnem zavarovanju delavcev, nameščencev, uslužbencev. Leta 1950 je bil sprejet nov zakon, ki je odpravljal razlike, odpravljene so bile nekatere nepravilnosti do posameznih kategorij delavcev. Ta zakon je zavaroval zavarovance praktično za vse rizike socialnega zavarovanja. Leta 1954 so se začela posamezna področja socialnega zavarovanja ločevati. Leta 1957 je bil sprejet Zakon o pokojninskem zavarovanju, leta 1958 pa Zakon o invalidskem zavarovanju, kar se je ponovilo v letih 1964 in 1965. Leta 1972 je bil sprejet prvi slovenski zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki pa je bil le izvedbeni zakon zveznega zakona. Sprejet je bil samostojni slovenski zakon o starostnem zavarovanju kmetov. Za Zakon o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je začel veljati 1983, je značilno, da je poprejšnje pravice razširil, uporabo nekaterih pravic pa zaradi finančnih težav preložil na kasnejša obdobja. Zakon je ohranil obvezno zavarovanje delavcev in omogočil to pravico tudi drugim delavnim ljudem, ki z osebnim delom samostojno opravljajo umetniško, kulturno, odvetniško dejavnost, kmetje in člani njihovega gospodarstva. Ta zakon je poudaril načela vzajemnosti in solidarnosti. Na podlagi tega zakona je bil v Sloveniji leta 1983 sprejet Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je še podrobneje razdelal obvezno zavarovanje tistih ljudi, ki opravljajo samostojne dejavnosti. Zaradi ukinitve Skupnosti starostnega

zavarovanja kmetov je uredil nadaljnje prejemanje kmečkih pokojnin, ki so bile uveljavljene po Zakonu o starostnem zavarovanju kmetov.

V letu 1990 je bila sprejeta sprememba zveznega zakona, ki je posegla v sistem usklajevanja pokojnin z interventnim zakonom, s čimer se je nivo pokojnin v letu 1991 znatno znižal. Vlada je ocenila, da je dotedanji nivo pokojnin previsok (Priatelj 2000, 26-42).

Prvi samostojni sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji je uzakonil ZPIZ – zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1992, z dopolnitvami leta 1994, 1996, 1998.

Zakon je na novo uredil organizacijo zavarovanja, uvedel možnost prostovoljne vključitve obveznih zavarovancev v zavarovanje za dodaten obseg pravic in zaostрил sisteme financiranja. Z zakonom so bili odpravljeni razlogi za prehitro rast števila upokojencev, saj se je postopno začela zviševati upokojitvena starost, uveden je bil pogoj starosti pri izpolnjenih pogojih polne pokojninske dobe in omejena pravica do predčasne pokojnine (Cvetko 2000, 11).

Medtem ko so nekateri bili mnenja, da je potreba po novem samostojnem slovenskem sistemu, so drugi terjali korenitejše spremembe (izenačitev pogojev za moške in ženske, splošno zvišanje pogoja starosti, podaljšanje delovne dobe) ter splošno reformo pokojninskega sistema. Z restriktivnimi posegi v pravice naj bi se vplivalo na zmanjšanje izdatkov tega zavarovanja, na drugi strani pa bi se sistem financiranja zavarovanja zgradil povsem na novo, z uvedbo osebnih računov in kapitalskega kritja, prav tako pa bi se zožile pravice iz obveznega zavarovanja, ali z uvedbo več stebrov sistema, ali z uvedbo nacionalnih pokojnin z dodatnimi prostovoljnimi zavarovanji. V obdobju kriznih razmer obveznih javnih pokojninskih zavarovanj, ki je prisotno povsod po svetu, pa so v veljavi prevladujoči pay-as-you-go sistemi, ki so tudi deležni številnih kritik, vendar noben od drugih sistemov še ni dal zadovoljivih odgovorov.

V Sloveniji so se zahteve strokovnjakov o nujnosti po celoviti reformi sistema pričele že pred pripravo prvega samostojnega slovenskega zakona iz leta 1992.

3.1 PRAVNA UREDITEV ZPIZ (Ur. l. RS, št. 12/92, 5/94, 7/96)

Pravice iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja so (Kalčič 1996, 51):

- starostna pokojnina,
- invalidska pokojnina,
- družinska pokojnina,
- predčasna pokojnina,
- delna pokojnina,
- varstveni dodatek k pokojnini,
- invalidnina,
- dodatek za pomoč in postrežbo,
- povrnitev potnih in selitvenih stroškov,
- odpravnina in oskrbnina vdovi ali vdovcu,
- dodatek za rekreacijo upokojencev,
- poklicna rehabilitacija,
- razporeditev na drugo ustrezno delo oziroma ustrezna zaposlitev,
- delo s skrajšanim delovnim časom,
- s temi pravicami v zvezi pravica do ustreznih denarnih nadomestil iz invalidskega zavarovanja.

Zakon določa naslednje socialne primere kot zavarovalne rizike (Kalčič 1996):

- starost,
- invalidnost (izguba ali zmanjšanje delovne zmožnosti),
- smrt,
- neposredna nevarnost za nastanek invalidnosti,
- telesna okvara,
- potreba po stalni pomoči in postrežbi (odvisnosti od druge osebe).

Ob nastopu zavarovalnega primera se pridobijo pravice iz zavarovanja, če zavarovanec izpolnjuje z zakonom predpisane pogoje, bodisi glede starosti, pokojninske oziroma zavarovalne dobe ali kumulativno, ali zgolj status zavarovanca, določen za različne pravice iz zavarovanja.

3.2 PRAVICE IZ POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA, POGOJI ZA NJIHOVO PRIDOBITEV IN ODMERA PRAVIC

3.2.1 STAROSTNA POKOJNINA

Je temeljna pravica iz pokojninskega zavarovanja, ki obsega pravico, da ko nastopi zavarovalni primer (starost) ob izpolnjevanju pogojev pokojninske oziroma zavarovalne dobe, zavarovanec praviloma preneha z delom ter z uveljavitvijo te pravice začne dosmrtno uživati redne mesečne zneske pokojnine, ki mu zagotavljajo na starost materialno in socialno varnost.

Pravico do starostne pokojnine se pridobi:

- pri starosti 53 let (ženska) in 35 letih pokojninske dobe oziroma pri starosti 58 let (moški) in 40 let pokojninske dobe (navedeni pogoji starosti so začeli veljati 1. 1. 1998, ker so se pogoji dvigovali po pol leta na koledarsko leto od leta 1993 dalje),
- pri starosti 58 let (ženska) oziroma 63 let (moški) in najmanj 20 letih pokojninske dobe (navedeni pogoji starosti so začeli veljati 1. 1. 1997, ker so se pogoji dvigovali po pol leta na koledarsko leto od leta 1992 dalje),
- pri starosti 60 let (ženska) oziroma 65 let (moški) in najmanj 15 letih zavarovalne dobe.

3.2.2 PREDČASNA POKOJNINA

Je predvsem v funkciji razreševanja problematike zaposlenosti in prenehanje potreb po zavarovančevem delu zaradi operativnih razlogov pri delodajalcu. Je oblika starostne pokojnine, ki jo lahko zavarovanec uveljavi le v določenih primerih. Ta pravica ni splošna pravica do starostne pokojnine, ki bi jo uveljavil vsak zavarovanec ob izpolnjevanju pogojev starosti in pokojninske dobe, ki so sicer predpisane za pridobitev pravice do predčasne pokojnine.

Predčasno pokojnino je možno uveljaviti le v primerih, določenih z zakonom:

- če zavarovancu preneha delovno razmerje zaradi stečaja ali v postopku redne likvidacije in mu ni možno zagotoviti druge zaposlitve,
- če zavarovancu preneha delovno razmerje, ker je njegovo delo postalo nepotrebno zaradi operativnih razlogov po predpisih o delovnih razmerjih,

- če je zavarovanec delovni invalid II. ali III. kategorije,
- če je brezposeln in je bil v zadnjih 24 mesecih vsaj 12 mesecev prijavljen na zavodu za zaposlovanje kot iskalec zaposlitve.

Zavarovanec pod navedenimi socialnimi primeri je lahko uveljavil pravico do predčasne pokojnine pod blažjimi pogoji:

- če je dopolnil 53 let starosti (ženska) in najmanj 30 let pokojninske dobe,
- če je dopolnil 58 let starosti (moški) in najmanj 35 let pokojninske dobe (navedeni pogoji starosti so se uveljavili 1. 1. 1997).

Predčasen odhod v pokoj je bil po zakonu sankcioniran tako, da se je za vsako manjkajoče leto starosti do dopolnitve starosti, ki velja za redno starostno upokožitev, pokojnina, odmerjena upošteva zavarovančevo dopolnjeno pokojninsko dobo, zmanjšala za en odstotek.

3.2.3 DELNA POKOJNINA

Je posebna oblika pokojnine, katere uvedba v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja ima namen:

- omogočiti zavarovancem postopnost upokojevanja,
- omogočiti razporeditev dela na mlajše iskalce zaposlitve,
- omogočiti delodajalcem, da starejši izkušeni strokovni delavci prenašajo določen čas znanje na mlajše delavce,
- omogočiti nadaljevanje delovnega razmerja strokovnim kadrom v obliki delovnega razmerja s polovičnim delovnim časom, ob hkratnem uživanju dela pokojnine.

3.2.4 INVALIDSKA POKOJNINA

Namen te pravice je bistveno enak kot namen starostne pokojnine, to je v dosmrtnem uživanju mesečnih zneskov pokojnine, s katerim si zavarovanec, ki je pridobil to pravico, zagotavlja materialno in socialno varnost. Razlika je v zavarovalnem primeru, ki je podlaga za pridobitev te pravice, to je primer invalidnosti, izgube delovne zmožnosti ali zmanjšanje delovne

zmožnosti po določenih letih starosti. Temeljni pogoj za pridobitev pravice je nastanek profesionalne invalidnosti, tako da je pravico pridobil:

- zavarovanec, invalid I. kategorije, ki ni več sposoben za svoje delo oziroma katerokoli drugo delo (izguba delovne zmožnosti),
- zavarovanec, invalid III. kategorije, ki se zaradi starosti nad 45 let (ženska) oziroma 50 let (moški) s poklicno rehabilitacijo ne more več usposobiti za drugo delo s polnim delovnim časom,
- zavarovanec, invalid II. ali III. kategorije, ki mu ustrezna zaposlitev ni zagotovljena, ker že izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine.

3.2.5 DRUŽINSKA POKOJNINA

Namen pravice do družinske pokojnine je zagotovitev družinskim članom v primeru smrti zavarovanca materialno in socialno varnost, saj se jim zmanjšajo sredstva, ki so potrebna za preživetje. V določenih primerih (vdova) je to trajna denarna dajatev, v določenih primerih pa kratkoročna, npr. za otroke do 15. leta oziroma 18. leta starosti, ali do dopolnjenega 26. leta, dokler se redno šolajo (Kalčič 1996).

3.2.6 VARSTVENI DODATEK

Je socialni korektiv, ki upokojencem zagotavlja določen gmotni minimum, ker s svojo pokojnino ne dosegajo najnižjega zneska pokojnine za polno pokojninsko dobo. Poleg nizke pokojnine mora biti za pridobitev pravice do varstvenega dodatka izpolnjen pogoj, da upokojenec in njegovi družinski člani s svojimi prejemki ne presegajo premoženjskega cenzusa, ki se vsako leto določi. Varstveni dodatek je dopolnilna in ne samostojna pravica iz pokojninskega zavarovanja in je tudi začasna dajatev, ki traja toliko časa, dokler so izpolnjeni pogoji premoženjskega cenzusa.

3.2.7 USKLAJEVANJE POKOJNIN

Za ohranitev vrednosti pokojnin velja princip usklajevanja le-teh na podlagi uradnih statističnih podatkov o mesečnem gibanju plač vseh zaposlenih delavcev na območju države.

Na začetku koledarskega leta mora biti zagotovljeno razmerje med povprečno plačo zaposlenega v državi in povprečno starostno pokojnino za polno pokojninsko dobo (Kalčič 1996, 62).

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje temelji na načelu zavarovanja, kar pomeni da lahko pridobi pravice iz zavarovanja tisti, ki je bil določeno obdobje vanj vključen in je pridobil določeno starost oziroma ga je prizadela invalidnost, ali je prišlo do drugega zavarovalnega primera. Pokojnina se odmeri sorazmerno s časom, v katerem je zavarovanec plačeval prispevke za zavarovanje in sorazmerno s plačami ali osnovami, od katerih so se mu plačevali prispevki za zavarovanje.

Iz podatkov za konec leta 1996 je razvidno, da je od skupno 255.529 stalnih prebivalcev, starejših od 65 let, ob koncu leta 1996 prejelo pokojnino 87.5 %. Med preostalimi prebivalci, starejšimi od 65 let, je 1.232 zaposlenih, 3.500 uživalcev denarnih socialnih pomoči, 1.431 starejših varovancev v domovih za ostarele, ki se jim plačuje oskrbnina, 4.500 je prejemnikov drugih denarnih dajatev (priznavalnine, vojaške invalidnine), 18.330 pa ne prejema ničesar. Zakon namreč določa dolžnost preživljanja med zakonci in dolžnost polnoletnih otrok, da preživljajo svoje starše, če so ti nesposobni za delo in nimajo dovolj sredstev za življenje (Bela knjiga 1997).

Tabela 3.1: Število zaposlenih

Leto	Delavci v podjetjih	Delavci pri zaseb.	Zasebniki	Kmetje	Prostovol. zavarovanci	Brezposelni	Zapor-niki	Skupaj
1981	778.552	22.081	27.302	65.276	-	-	-	893.211
1985	814.254	26.428	30.203	42.729	-	-	-	913.614
1986	827.707	27.972	31.757	40.861	-	-	-	928.297
1987	837.554	29.571	33.086	37.950	-	-	-	938.161
1988	830.314	30.651	35.312	36.037				932.314
1989	819.055	31.321	36.299	34.282	-	-	-	920.957
1990	782.222	31.890	38.435	32.068	-	-	-	884.615
1991	709.595	33.154	42.032	32.151	-	-	-	816.902
1992	656.966	33.283	43.963	30.690	-	-	-	764.902
1993	626.806	37.003	47.120	28.251	7.500	35.569	321	782.570
1994	605.326	41.196	48.801	27.129	13.672	36.103	322	772.549
1995	593.848	48.709	52.168	27.129	17.243	29.883	283	769.263
1996	581.651	53.835	54.108	22.902	19.164	31.430	258	763.348

Vir: ZPIZ Slovenije: Poslovno poročilo za leto 1996

Iz tabele je razvidno zmanjšanje števila delavcev v podjetjih in organizacijah za več kot 30 %. To pa je najpomembnejši razlog za težavo tedanjega pokojninskega sistema.

Največ zavarovancev je v starostni skupini od 40 do 44 let. Pri zavarovancih nad 45 let je že očitno vpliv upokojevanja, saj je število bistveno nižje, le redki so zaposleni po 55. letu starosti.

Zavarovanec, ki je izpolnil minimalne pogoje za pridobitev pravice do pokojnine, se sam odloči, kdaj se bo dejansko upokojil, saj je možno pridobiti pravico po prenehanju delovnega razmerja ali druge podlage za zavarovanje, razen v primeru delne upokojitve, ko zavarovanec še po upokojitvi dela z največ polovico polnega delovnega časa in prejema polovico pokojnine.

Delovno razmerje ali opravljanje druge dejavnosti, ki je podlaga za obvezno zavarovanje, izključuje prejetje pokojnine. Na uživanje pokojnine ne vpliva opravljanje kmetijske ali umetniške dejavnosti ali osebno vodenje zasebnih podjetij ali zavodov. Samostojni podjetnik posameznik lahko prejema pokojnino, če opravlja domačo ali umetniško obrt, če je ne opravlja z osebnim delom, ker ima zaposlenega delavca, ali če nadaljuje dejavnost, ki jo je pred upokojitvijo opravljal poleg zaposlitve ali dejavnosti, na podlagi katere je zavarovan. Delo po pogodbah o delu ali opravljanje avtorskih del ne vpliva na izplačevanje pokojnin (Bela knjiga 1997).

V času polne zaposlenosti so zavarovanci praviloma ostali v zavarovanju po izpolnitvi minimalnih pogojev, da bi dosegli polno pokojninsko dobo. Po letu 1987 pa so se zavarovanci, ko so dopolnili minimalne pogoje, tudi dejansko upokojili. V obdobju od 1990 do 1992 se je izredno povečalo upokojevanje, saj se je upokojilo tudi prek 45.000 zavarovancev. Na dejansko upokojitveno starost vplivajo številne ugodnosti, ki so določene za posamezne skupine (benefikacija zavarovalne dobe, posebne pravice invalidnih oseb, veteranov, žrtev vojnega nasilja itd.).

V času do 1992 do 1997 se je minimalna zakonska starost za pridobitev pravice do pokojnine povečala od 50 oziroma 55 let na 53 oziroma 58 let starosti za ženske in 55 oziroma 60 let starosti na 58 oziroma 63 let za moške, ukinjena je bila možnost upokojitve s polno pokojninsko dobo ne glede na starost, zelo so bili zaostreni pogoji za predčasno upokojevanje.

Finančne posledice zgodnejšega upokojevanja se prenesejo na pokojninski sistem, ki plačuje pokojnine starostnim upokojencem tudi za starostno obdobje od 53 do 63 let, čeprav bi za svoje zmožnosti še nadalje lahko delali in plačevali prispevke.

Do leta 1988 je število upokojencev naraščalo počasi, nato je skokovito naraslo od 1988 do konca 1992. Po letu 1985 so namreč dopolnili pogoje zavarovanci, ki so se zaposlili po koncu vojne. Pomembna je vključitev kmečkega prebivalstva in obrtnikov ter drugih samozaposlenih. Kmetom so bila priznana v pokojninsko dobo obdobja pred uveljavitvijo obveznega zavarovanja, da so lahko hitro po vstopu v zavarovanje uveljavili pokojnine, omogočen jim je bil cenen dokup obdobja opravljanja kmetijske dejavnosti in drugih dejavnosti (Bela knjiga 1997).

3.2.8 RAZMERJE PLAČ IN POKOJNIN

Pokojnine se odmerijo glede na plače oziroma zavarovalne osnove in doseženo pokojninsko dobo in spol. Plače za izračun pokojninske osnove za odmero pokojnine iz preteklih let se valorizirajo glede na gibanje povprečne plače na zaposlenega v republiki do zadnjega koledarskega leta pred upokojitvijo. Pokojnina se usklajuje glede na mesečno rast povprečne plače na zaposlenega v državi.

Tabela 3.2: Razmerje med povprečno neto plačo in povprečno starostno pokojnino v primerljivih državah za leto 1994

Država	Povprečna neto plača v DEM	Povprečna (državna) starostna pokojnina v DEM	Delež pokojnine glede na plačo
Slovenija	728	509	69,92
Češka	389	187	48,07
Madžarska	476	198	41,60
Poljska	342	210	61,40
Nemčija	2680	1900	70,9
Avstrija	2104	1473	70

Vir: Bela knjiga 1997

3.2.9 OSNOVA ZA ODMERO POKOJNINE

Pokojnina se odmeri, upoštevajoč pokojninsko dobo, od pokojninske osnove, ki jo predstavljajo valorizirane plače oziroma zavarovalne osnove iz najugodnejšega obračunskega obdobja zaporednih desetih let zavarovanja po 1. 1. 1970. V primerjavi s tujimi sistemi kaže, da imajo države različna pravila za določanje pokojninske osnove, vendar spoštujejo načelo sorazmernosti z vplačanimi prispevki. Pravilo najugodnejših desetih let prejemanja plače oz. vplačevanja prispevkov po izbrani zavarovalni osnovi tega načela ne upošteva. Zato tuji sistemi določajo daljša ali zadnja obračunska obdobja pred upokojitvijo (npr. celotno obdobje zavarovanja, povprečje zadnjih desetih ali osmih let pred upokojitvijo, zadnjih petindvajset let pred upokojitvijo), s čimer se vzpostavlja takšen položaj upokojenca, ki je odvisen od celotnega obdobja zavarovanja ali obdobja pred upokojitvijo.

Desetletno pravilo za oblikovanje pokojninske osnove ima več posledic. Pravilo postavlja v ugodnejši položaj tiste skupine zavarovancev, ki lahko vplivajo na višino osnove, od katere se obračunavajo in plačujejo prispevki (npr. samozaposleni zavarovanci, zavarovanci, ki so vključeni prostovoljno v obvezno zavarovanje, tisti, ki si sami določajo plačo kot osnovo za prispevke).

Z vidika financiranja sistema je določanje osnove po najugodnejšem desetletnem povprečju plač in osnov zavarovanja škodljivo, ker tisti, ki so to obdobje dopolnili, so vse do upokojitve zavarovani od najnižjih možnih zavarovalnih osnov, ne da bi se poznalo na njihovih pokojninah (Bela knjiga 1997).

3.2.10 ODMERNI Odstotek

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v odstotku, ki se določi glede na pokojninsko dobo. Določena je lestvica odstotkov pokojnine v višini 35 % pokojninske osnove za zavarovanca, 40 % za zavarovanko s 15 leti zavarovalne dobe, do 85 % za zavarovanca s 40 leti oziroma s 35 leti za zavarovanko. Pri odmeri invalidskih pokojnin se zavarovancem posredno nadomesti izguba zaradi manjše zavarovalne dobe z invalidskim dodatkom, ki znaša največ 20 % pokojnine, odmerjene glede na pokojninsko dobo.

Odmerni odstotek se z vsakim nadaljnjim letom dopolnjene pokojninske dobe zvišuje za 2 %, za žensko v času od 15. do 20. leta pokojninske dobe za 3 %, na to pa za vsako leto 2 %.

Pri invalidski pokojnini znaša 85 % pokojninske osnove vedno, kadar je invalidnost posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni. V drugih primerih se pokojnina odmeri glede na dopolnjeno pokojninsko dobo v odstotku od pokojninske osnove, kot velja pri starostni, ter z dodatkom na invalidnost, nastalo pred določenimi leti starosti, če sicer odmerjena invalidska pokojnina ne dosega 85 % zavarovančeve pokojninske osnove. Višina dodatka na invalidnost je odvisna od spola in delovnih let in znaša največ 20 % pokojnine, ki je zavarovancu odmerjena glede na dopolnjeno pokojninsko dobo.

Tudi pri odmeri družinske pokojnine se odmeri starostna ali invalidska umrlega zavarovanca oziroma upošteva pokojnina, ki jo je uživalec oziroma upokojenec imel ob smrti. Višina družinske pokojnine je odvisna od števila upravičencev. Če je upravičenec eden, mu gre 70 % osnove, ki jo predstavlja pokojnina umrlega, za vsakega nadaljnjega upravičenca se odstotek poveča za 10 %, največ do 100 % (Bela knjiga 1997).

3.3 FINANCIRANJE

3.3.1 DOLOČITEV VIŠINE PRISPEVKOV V DOKLADNEM SISTEMU

V sistemu financiranja pokojninskega in invalidskega zavarovanja s tekočimi prispevki aktivnih zavarovancev in delodajalcev je obremenitev s prispevki objektivno določena z razmerjem med povprečno pokojnino in številom upokojencev ter povprečno plačo in številom zavarovancev.

Tabela 3.3: Pregled prispevkov in prispevnih stopenj ter skupnih obremenitev na povprečno neto plačo zavarovanca

Leto	Prispevek zavarovanca (V % na bruto plačo)	Prispevek delodajalca (v % na bruto plačo)	Poseben prispevek (iz dohodka delodajalca)	Skupen prispevek (na bruto plačo)	Količnik (bruto plača/neto plača)	% neto plače
1981	11,10	1,36	1,27 ali 0,27	12,98	1,3667	17,74
1985	12,54	2,70	1,27 ali 0,27	16,40	1,3809	22,65
1986	13,50	3,30	2,50 ali 0,50	18,80	1,4401	27,07
1987	13,70	6,20	2,50 ali 0,50	21,67	1,4516	31,46
1988	19,18	-	-	19,18	1,6895	32,40
1989	19,10		3,36	22,55	1,7658	39,82
1990	19,10		5,35	22,72	1,7618	40,03
1991	14,40	14,40	-	28,80	1,6298	46,94
1992	14,40	14,40	-	28,80	1,6568	47,72
1993	15,41	15,41	-	30,82	1,6109	49,65
1994	15,50	15,50	-	31,00	1,5746	48,81
1995	15,50	15,50	-	31,00	1,5710	48,70
1996	15,50	11,07	-	26,57	1,5780	41,93
1997	15,50	8,85	-	24,35	1,5790	38,45

Vir: ZPIZ SLOVENIJE

3.3.2 VRSTE PRISPEVKOV IN PROBLEMATIKA PLAČEVANJA PRISPEVKOV

Plačevanje prispevkov je urejeno z zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, zakonom o prispevkih za socialno varnost in zakonom o pogojih, pod katerimi se kmetom zmanjšani ali odpisani prispevki štejejo za plačane.

Za pokojninsko invalidsko zavarovanje se plačujejo naslednje vrste prispevkov:

- prispevki zavarovancev,
- prispevki delodajalcev,
- prispevki delodajalcev za zavarovalno dobo s povečanjem,
- prispevki za posebne primere zavarovanja.

Najpomembnejši viri, ki zagotavljajo prihodke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, so prispevki zavarovancev, nato prispevki delodajalcev in nato povračila države.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je zaradi znižanja prispevnih stopenj v letu 1996 vse bolj odvisno od državnega proračuna, ki ima vse vzvode za določanje višine prispevnih stopenj in določanje višine dodatnih transferjev iz državnega proračuna za pokrivanje celotnega potrebnega zneska za pokrivanje sredstev za izplačevanje pokojnin in drugih dajatev iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kar pomeni odgovornost na strani države.

Problemi plačevanja prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje izhajajo iz (Bela knjiga):

- neenakega položaja posameznih skupin zavarovancev v pokojninskem in invalidskem zavarovanju, kar je posledica različnega položaja zaposlenih v odvisnem delovnem razmerju v primerjavi s samozaposlenimi, ki lahko izbirajo zavarovalno osnovo;
- možnosti izbire zavarovanja za širši in ožji obseg pravic pri prostovoljnem zavarovanju, ki si lahko izbirajo nizko zavarovalno osnovo in zavarovanje za ožji obseg pravic, kjer plačujejo prispevke po nižji prispevni stopnji;
- možnosti določanja in prijavljanja nizkih plač pri zavarovancih v odvisnem delovnem razmerju pri samozaposlenih;
- systemskega neplačevanja prispevkov delodajalca, ki ga mora pokriti država iz državnega proračuna;
- neplačevanja vseh prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje za vse zaposlene v gospodarskih družbah, ki imajo status invalidskega podjetja;
- neplačevanja prispevkov nelikvidnih podjetij in podjetij v stečaju;
- systemskih odpisov prispevkov kmetom ter drugih olajšav za nekatere kategorije zavarovancev (beneficirana zavarovalna doba na podlagi subjektivnih okoliščin na strani zaposlenega zavarovanca, npr. telesna okvara).

Navedene možnosti vplivajo na višino zbranih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in višino transferjev iz državnega proračuna, ki so potrebni za zagotovitev sredstev za pokritje obveznosti.

Obremenitve posameznih skupin zavarovancev s prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje se razlikujejo. Različna cena posameznega leta zavarovanja ne vpliva na višino pokojnine, če se ne nanaša na najugodnejše obdobje, iz katerega se vzamejo plače ali

zavarovalne osnove za odmero pokojnine, kar odstopa od načela sorazmernosti, da bi bila višina pokojnine odvisna od vplačanih prispevkov.

Zaposleni v podjetjih nosijo največji delež zbranih sredstev, čeprav njihovo število pada.

3.3.3 TRANSFERJI IZ DRŽAVNEGA PRORAČUNA

Po letu 1996 se k prihodkom iz prispevkov zavarovancev in delodajalcev prišteje tudi prihodke iz davkov oziroma iz državnega proračuna. Od teh prihodkov se del nanaša na plačilo obveznosti zaradi pravic po posebnih predpisih, del pa se nanaša na kritje razlike med obveznostmi za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki izhajajo iz zakona, in originalnimi prihodki iz prispevkov, zakon pa ni določal pravnih postavk oziroma pravic, ker se pokrivajo z dodatnimi transferji iz državnega proračuna.

V zvezi s financiranjem pokojninskega in invalidskega zavarovanja iz državnega proračuna je obstajalo več stališč.

Nekateri so menili, da bi morali pravice, ki se zagotavljajo iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, preveriti, ter tiste, ki se priznavajo po načelu solidarnosti ter so po naravi socialne dajatve, izločiti iz sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Če te pravice še ostanejo, bi se zagotavljale iz sredstev državnega proračuna.

Drugi so menili, da so socialne pravice del pokojninskega in invalidskega zavarovanja kot najpomembnejši del sistema socialne varnosti. Zato ne bi smeli manjšati obsega socialnih pravic, temveč bi bilo nujno sistemsko določiti vire financiranja pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

V Beli knjigi je bil podan predlog, da se sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v zvezi s financiranjem loči na :

- starostne, invalidske in družinske pokojnine, odmerjene glede na dejansko obdobje, za katero so bili plačani prispevki, sorazmerno z višino vplačanih prispevkov;
- posebne pravice iz zavarovanja, vezane na izpolnitev posebnega zavarovalnega primera, vendar so določene neodvisno od dosežene pokojninske dobe (dodatek za pomoč in postrežbo, invalidnina, kratkoročne pravice iz invalidskega zavarovanja);
- socialno-varstvene pravice (del pokojnine, odmerjen od najnižje pokojninske osnove, varstveni dodatek, denarni dodatek za rekreacijo).

3.3.4 DELEŽ IZDATKOV ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE V BRUTO DOMAČEM PROIZVODU IN STRUKTURA ODHODKOV

Delež odhodkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v bruto domačem proizvodu narašča.

Tabela 3.4: Udeležba ZPIZ v BDP

leto	Udeležba ZPIZ (v %)	
	Vsi odhodki	Odhodki brez prispevkov za zdravstveno zavarovanje upokojencev
1985	7,46 %	7,17 %
1986	8,62 %	8,49 %
1987	9,18 %	9,06 %
1988	8,30 %	8,20 %
1989	11,35 %	10,23 %
1990	11,68 %	11,53 %
1991	10,92 %	10,75 %
1992	13,76 %	12,48 %
1993	14,05 %	12,98 %
1994	14,49 %	13,42 %
1995	14,67 %	13,61 %
1996	14,72 %	13,60 %
1997	14,89 %	13,77 %

Vir: ZPIZ

Prikazani so celotni odhodki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki vključujejo tudi prispevke za zdravstveno zavarovanje upokojencev kot tudi čisti odhodki zavarovanja. Po letu 1992 je z zakonom uvedena obveznost, da se iz sredstev za uresničevanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja krijejo prispevki za zdravstveno zavarovanje upokojencev, prejemnikov nadomestil iz invalidskega zavarovanja. Prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje upokojencev je v letu 1996 dosegel 7,5 % vseh odhodkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

3.4 EKONOMSKE, SOCIALNE IN PRAVNE OKOLIŠČINE, KI SO POMEMBNE ZA REFORMO

Po letu 1990 so poleg vseh sprememb potekale tudi spremembe gospodarskih družb. V tem obdobju se je število podjetij povečalo, število zaposlenih v velikih podjetjih pa bistveno zmanjšalo, pri čemer so presežni delavci večinoma postali del kontingenta nezaposlenih ali pa so izkoristili možnost predčasnega upokojevanja. Iz tega sledi manj velikih podjetij in precej več manjših podjetij, kar je značilno za srednjeevropske države v tranziciji. Povečanje števila podjetij, ki delujejo kot pravne osebe, poveča v določeni meri tudi administrativne stroške pobiranja prispevkov za socialno varnost.

Pri pravnih osebah so veliki neplačniki predvsem velika podjetja, nekaterim je bil dovoljen odlog plačila, nekatera pa enostavno niso plačevala prispevkov. To načeloma ni bilo možno, ker je Agencija za plačilni promet blokirala izplačilo plač, če niso bile poravnane obveznosti za socialno varnost iz preteklega meseca.

Glede fizičnih oseb je izpolnjevanje davčnih in prispevnih obveznosti slabše. Ta skupina vključuje kmete, samozaposlene, kot tudi osebe, zaposlene pri njih. Ti imajo več svobode pri izbiri prispevne osnove, ki ne more biti nižja od zakonsko predpisane.

Če ni mehanizma, ki bi zagotavljal plačevanje prispevkov, je velika verjetnost, da je delež neplačanih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje pri fizičnih osebah visok.

3.4.1 PRISPEVNE STOPNJE ZA SOCIALNO VARNOST

Tabela 3.5: Prispevne stopnje za socialno varnost v nekaterih evropskih državah (prispevne stopnje kot % bruto plače)

Država	Delojemalec	Delodajalec	Skupaj
Poljska	0	48,0	48,0
Madžarska	11,0	47,0	58,0
Češka	13,25	35,25	48,50
Slovaška	12,0	38,0	50,0
Slovenija	21,1	15,9	37,0
Avstrija	17,5	23,6	41,1
Nemčija	18,3	18,3	36,6
Italija	10,0	46,0	56,0
Nizozemska	29,3	7,2	36,5
Portugalska	11,0	24,5	35,5
Španija	6,1	31,6	37,7

Vir: Bela knjiga 1997

Ob tem moramo omeniti, da prikaz prispevnih stopenj samo za pokojninski sistem ni smiseln, ker imajo nekatere države v tranziciji še enoten sistem socialnega zavarovanja.

Kaj so sprejemljive prispevne stopnje? Ali obstaja povezava med gospodarsko rastjo in davčno/prispevno obremenitvijo?

Zniževanje prispevnih stopenj znižuje tudi stroške dela, povečuje konkurenčnost nacionalnega gospodarstva. Če bi se znižale prispevne stopnje zaposlenih, bi verjetno povzročilo močne pritiske na povečevanje neto plače in končni rezultat bi lahko bila nespremenjena realna (bruto) plača.

V Beli knjigi se z reformnimi posegi omogoča na makroekonomskem, mikroekonomskem in individualnem nivoju vpogled v predloge s strani države, delojemalcev in zavarovancev. Nudila je dodatne poglede na oceno veljavnega sistema, ustrezne kvantifikacije predlaganih rešitev, ekonometrične, aktuarske modele gibanj, simulacije pričakovanih gibanj, od demografskih do gibanj prispevkov in stroškov (Priatelj 2000, 42-62).

3.5 RAZLOGI IN IZHODIŠČA ZA REFORMO

Ob osamosvojitvi in spremembi ekonomskega in političnega sistema je sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja prevzel del bremen prestrukturiranja in sanacije gospodarstva, zlasti preko možnosti predčasnih upokojitev, možnosti upokojitev s polno pokojninsko dobo ne glede na starost in dokupov pokojninske dobe za presežne delavce. Stroški pokojninskega sistema so narasli zaradi strukturnih značilnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, neugodnih demografskih gibanj, ki so skupna evropskim državam in tudi zaradi programov za zgodnje upokojevanje, uporabljenih zaradi večjih pritiskov na zmanjšanje zaposlenosti v fazi slovenskega prehoda na tržni sistem. Zaradi navedenih razlogov bo vse težje zagotavljati enake ravni pravic na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Naslednje generacije, brez dodatnih obremenitev gospodarstva, ne bodo mogle doseči zagotovljene ravni pokojnin in se bodo v nekaj desetletjih brez reforme pokojninskega sistema soočale s njegovo finančno nestabilnostjo oziroma s padanjem nadomestitvene stopnje. Po drugi strani se bo delež bruto domačega proizvoda, namenjen financiranju sistema, povečal, kar bo povzročilo nekonkurenčnost in oslabitev celotnega gospodarstva v državi. Narodnogospodarsko

varčevanje je nizko, nagnjenost prebivalstva k potrošnji visoka. Visoke obremenitve s prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje skupaj s prispevki za druga področja socialne varnosti in davki manjšajo mednarodno konkurenčnost Slovenije. Reforma sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja je nujna in neodložljiva tudi zaradi pričakovane pridružitve in integracije Slovenije v Evropsko unijo.

Cilj reforme je prilagoditev spremenjenim demografskim, gospodarskim in socialnim okoliščinam tako, da bo sistem dolgoročno sposoben zagotoviti socialno varnost tako zavarovancem, ki so že pridobili pravice, kot tistim, ki vstopajo v zavarovanje. Reforma obsega ponovno sklenitev implicitne socialne pogodbe med generacijami, ki je podlaga veljavnega dokladnega sistema. Bistvo nove medgeneracijske pogodbe je v tem, da se zavarovancem, ki danes plačujejo prispevke za PIZ, zagotovi, da bodo po izpolnitvi pogojev pridobili približno enake pogoje, kot so se v času, ko so bili še vključeni v zavarovanje, iz njihovih prispevkov zagotavljale upokojencem in uživalcem drugih pravic. Sistem PIZ naj bi bil z reformo bolj primerljiv drugim evropskim državam (Bela knjiga 1997, 7-9).

Tako naj bi reforma potekala v 4 fazah:

1. Priprava in primerjave

Tu bi poleg že pripravljenih študij bila omogočena tudi primerjava gradiv s tujimi zavarovanji. Na podlagi ugotovitev se postavi cilje reforme.

2. Priprava kratkoročnih ukrepov, ki so bila že proučena:

- sprememba pogojev starosti;
- analiza utemeljenosti dokupov in možnost predčasne upokojitve za presežne delavce;
- poenostavitev sistema usklajevanja;
- postopna izenačitev pogojev, pravic in obveznosti po spolu;
- odprava možnosti anomalij, ki izhajajo iz oblikovanja pokojninske osnove;
- zagotovitev večje sorazmernosti med plačanimi prispevki in priznano pravico;
- analiza sistema ugodnosti in privilegijev;
- proučitev sistema beneficirane delovne dobe;
- zagotovitev proračunskega sofinanciranja;
- sprejem zakona, ki bo podrobneje urejal plačevanje prispevkov;
- sprejem zakona o dodatnih zavarovanjih.

3. Spremembe dolgoročnega značaja (večstebni sistem):

- oblikovanje posebnega rezervnega sklada;

- izdelava sheme prehodnega sistema;
- oblikovanje možnosti za razvoj drugega stebra.

4. Zakonodajni postopek

V Beli knjigi z reformnimi posegi omogoča na makroekonomskem, mikroekonomskem in individualnem nivoju vpogled v predloge s strani države, delojemalcev in zavarovancev. Nudila je dodatne poglede na oceno veljavnega sistema, ustrezne kvantifikacije predlaganih rešitev, ekonometrične, aktuarske modele gibanj, simulacije pričakovanih gibanj, od demografskih do gibanj prispevkov in stroškov (Priatelj 2000,42-62).

Predlagane so bile obsežne, pomembne in korenite spremembe prejšnje ureditve pa tudi nove rešitve. Vsebovala je nujne posege v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje s predlogi:

1. zvišanje pogojev starosti;
2. podaljševanje obdobja zaporednih let, iz katerih se štejejo plače za pokojninsko osnovo;
3. vezava pravic na plačilo prispevkov.

V tem poglavju bo prikazan veljavni pokojninski in invalidski sistem, iz katerega bodo razvidne nujne reforme, ki so sledile leta 2000. Prikazala bom splošni okvir, podjetniško in delovno okolje, finančni trg, ustavno in zakonodajno ureditev.

3.6 VZROKI ZA KRIZO POKOJNINSKIH SISTEMOV

Finančno krizo pokojninskih sistemov v Evropi je moč lažje razumeti preko naslednje enačbe:

$$c * w * Nw = b * w * Np$$

V enačbi oznake pomenijo :

c = prispevna stopnja (v % povprečne plače),

w = povprečna plača,

Nw = število aktivnih zavarovancev (plačnikov),

b = razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo,

N_p = število upokojencev.

Leva stran enačbe predstavlja celotno maso prispevkov (pokojninske prispevke), desna pa celotno maso odhodkov (pokojnine).

Enačbo (1) preuredimo in zapišemo kot enačbo (2):

$$c = b * N_p / N_w$$

Enačba (1) kaže, kako je prispevna stopnja odvisna od nadomestitvenega razmerja b in razmerja med upokojenci in aktivnimi zavarovanci (N_p / N_w). Naglo višanje tega razmerja v preteklem desetletju niso toliko povzročile demografske spremembe, temveč spremembe na trgu dela. Število aktivnih zavarovancev se zmanjšuje zaradi brezposelnosti ali umika iz aktivne populacije, povečuje pa se število upokojencev.

Enačba (1) je statična in kaže, da se pri PAYG sistemu obremenitev sedanje aktivne generacije močno poveča, če se povečuje razmerje med upokojenci in aktivnimi zavarovanci. Obenem nam enačba kaže, da nižji prirast prebivalstva prinaša negativne posledice: ali nižje prihodke upokojencem ali pa višji prispevek zaposlenih. Ob tem se postavlja vprašanje, ali bi bilo drugačno financiranje sistema PAYG za zavarovance ugodnejše (Stanovnik 2008, 206).

4 ZAKON O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU – ZPIZ1; Uradni list Republike Slovenije, št. 106/99

Predlagane spremembe, ki naj bi jih prinesel zakon, so bile zelo obsežne, korenite in bile so predlagane nove rešitve:

- sistem je ohranil veljavna temeljna načela pokojninskega in invalidskega zavarovanja (načelo, da izvirajo pravice iz dela oziroma prispevkov, načelo obveznosti zavarovanja, načeli vzajemnosti in solidarnosti);

- za zagotovitev pravne varnosti je izhajal iz načel varovanja pridobljenih pravic, varstva pričakovanih pravic, proste izbire in postopnega uveljavljanja predlaganih sprememb;
- predlog zakona je pravice ločil na pokojnine, kratkoročne pravice iz invalidskega zavarovanja, dodatne dolgoročne in druge pravice;
- predlog pravice do državne pokojnine;
- uredil v posebnem delu sistem dodatnega zavarovanja, ki naj bi bilo prostovoljno, institut beneficirane dobe pa bi bil v dodatnem zavarovanju obvezen;
- za vse samozaposlene zavarovance, kmete, tujce, zaposlene pri tujcih, je bila predlagana možnost izvzema iz zavarovanja ob izpolnjenih pogojih;
- ni več urejal zavarovanja za ožji obseg pravic;
- upokojitveni pogoji za starostno pokojnino ob enaki starosti 58 let pri pokojninski dobi za moškega 40 let in 38 let za žensko;
- znižanje upokojitvene starosti za vsakega rojenega ali posvojenega otroka ter za zavarovance, ki so se vključili v obvezno zavarovanje pred dopolnjenim 18. letom starosti;
- v pokojninsko dobo bi se za upoštevanje pogojev všteval čas študija, čas služenja vojaškega roka, ne glede na plačilo prispevkov;
- uvedba instituta polne starosti;
- upokojevanje nad ali pod polno starostjo bi bilo deležno bonusov ali malusov;
- ugodnosti zaradi starševstva;
- ni bila navedena pravica do predčasne pokojnine, nadomestila naj bi jo možnost upokojitve pri minimalni starosti brez odbitkov za zavarovance, ki jim preneha delovno razmerje zaradi stečaja, nujnih operativnih razlogov, izgube delovne zmožnosti ali daljše nezaposlenosti;
- odstotek za odmero starostne pokojnine bi znašal za 15 let zavarovalne dobe 32,5 % pokojninske osnove, osnova bi se za vsako leto pokojninske dobe povečala za 1,5 %, ob pokojninski dobi 40 let bi pokojnina znašala 70 % osnove;
- pokojninsko osnovo bi tvorile plače iz katerihkoli zaporednih najugodnejših 25 let zavarovanja po 1. 1. 1970;
- predlagana je bila možnost novega načina odmere pokojnin s pomočjo posebnega točkovnega sistema;
- v invalidskem zavarovanju je bila podana definicija invalidnosti in svojega poklica;

- pri družinski pokojnini se spremenijo pogoji;
- pri usklajevanju pokojnin je predvideval usklajevanje na podlagi gibanja povprečnih plač zaposlenih, za katere veljajo kolektivne pogodbe;
- pri pokojninski dobi se v zavarovalno dobo upošteva izključno obdobja zavarovanja, če bi bili za ta obdobja plačani oziroma obračunani prispevki;
- enemu od staršev bi se priznalo obdobje časa nege in varstva otroka v prvem letu starosti če v tem času ni bil pokojninsko zavarovan;
- predvidene so bile ločene prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Vlada (minister za delo, družino in socialne zadeve) je intenzivirala usklajevanje s socialnimi partnerji, kjer so se usklajevala stališča, se iskale rešitve in kompromisi. Vloženih je bilo nemalo novih amandmajev, tako da je bil zakon 10. 12. 1999 sprejet (Priatelj 2000).

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji obsega:

- obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti;
- obvezna in prostovoljna dodatna pokojninska in invalidska zavarovanja;
- pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov.

Ureja se sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja na podlagi medgeneracijske solidarnosti. Obvezno zavarovanje na tej podlagi pomeni financiranje sistema po metodi »pay as you go«, po kateri aktivna generacija prispeva za drugo, upokojeno generacijo.

Z obveznim zavarovanjem se zagotavljajo naslednje pravice:

a) pravica do pokojnine:

- starostna pokojnina,
- invalidska pokojnina,
- vdovska pokojnina,
- družinska pokojnina,
- delna pokojnina;

b) pravice iz invalidskega zavarovanja:

- pravica do poklicne rehabilitacije,
- pravica do nadomestila za invalidnost,
- pravica do premestitve in dela s krajšim delovnim časom od polnega,
- pravica do drugih nadomestil iz invalidskega zavarovanja,
- pravica do povrnitve potnih stroškov;

c) dodatne pravice:

- pravica do dodatka za pomoč in postrežbo,
- pravica do invalidnine,
- varstveni dodatek k pokojnini;

d) druge pravice:

- odpravnina,
- oskrbnina,
- pravica do letnega dodatka.

(2) Razen pravic iz obveznega zavarovanja se s tem zakonom ureja tudi pravica do državne pokojnine.

V dosedanjem zakonu so ohranjene vse vrste pokojnin, razen pravice do predčasne pokojnine, čeprav je v bistvu nadomeščeno s priznavanjem dodane dobe, s katero zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri nižji starosti.

Na novo je uvedena pravica do vdovske pokojnine, ki je lahko samostojna ali pa lahko vdova prejema poleg svoje lastne starostne ali invalidske še del vdovske pokojnine.

Razen pravic iz obveznega zavarovanja se ureja pravica do državne pokojnine, ki gre za posebno pravico iz sistema socialne varnosti (Štrovs 2000, 26).

4.1 FINANCIRANJE

Obvezno zavarovanje financirajo zavarovanci, delodajalci in Republika Slovenija. Obvezno zavarovanje se financira tudi iz kapitalskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja in drugih virov v skladu z zakonom.

Dodatno zavarovanje financirajo zavarovanci oziroma delodajalci.

Zagotavljanje sredstev za kritje pravic iz obveznega zavarovanja temelji na medgeneracijski pogodbi, kar pomeni, da aktivni zavarovanci s prispevki zagotavljajo sredstva za izplačevanje

pokojnin in drugih pravic iz obveznega zavarovanja. To je »pay as you go« sistem oziroma dokladni sistem. Težave dokladnega sistema se kažejo v neusklajenem gibanju števila upokojencev in zavarovancev. Že pred uveljavitvijo sedanjega zakona je bil pomemben vir financiranja pokojninskega in invalidskega zavarovanja državni proračun. Ob uveljavitvi zakona je prispevna stopnja 15,50 za zavarovance, 8,85 za delodajalce, oziroma 24,35 % zbirna prispevna stopnja (Belopavlovič in drugi 2000, 133).

Republika Slovenija zagotavlja sredstva iz državnega proračuna za pokrivanje obveznosti obveznega zavarovanja, ki nastanejo zaradi priznanja in odmere pravic iz PIZ pod posebnimi pogoji, in sicer za (232. čl. ZPIZ-1):

- udeležence NOB in druge vojne veterane, udeležence španske vojne, narodne heroje in nosilce Partizanske spomenice 41, družinske člane padlih oziroma umrlih borcev NOB, žrtve vojnega nasilja;
- osebe, ki jim je v pokojninsko dobo vštet čas neupravičenega kaznovanja zaradi političnih razlogov oziroma neupravičenega odvzema prostosti;
- uživalce izjemnih pokojnin;
- uživalce državne pokojnine;
- uživalce varstvenega dodatka;
- uživalce oskrbnine;
- delavce ministrstva za notranje zadeve in zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij;
- uživalce administrativnih pokojnin po zakonih o notranjih zadevah, poslancih, o vladi, o obrambi, o prekrških, o sodniški službi;
- uživalce vojaških pokojnin;
- uživalce akontacij pokojnin, ki bi jih bil dolžan izplačati nosilec zavarovanja iz katere od drugih držav, nastalih na območju nekdanje SFRJ;
- uživalce dodatkov k pokojninam, ki jih izplačuje nosilec zavarovanja iz katere od drugih držav, nastalih na območju nekdanje SFRJ;
- žrtve dachauskih procesov;
- upravičence do višjega zneska pokojnine na podlagi zakona o popravi krivic;
- izjemne pokojnine delavcev v premogovnikih in pri proizvodnji ter predelavi azbesta;
- upokojene člane sklada obrtnikov, ki so pridobili pravice do skladove pokojnine na podlagi obdobja zavarovanja od uvedbe skladovega zavarovanja, pa do 1. 1. 1983 – do zneska minimalne pokojnine;
- preživnine bivšim zasebnim dimnikarskim obrtnikom;

- prispevek zavarovanca in delodajalca za delavce v invalidskih podjetjih;
- prispevek delodajalca za zavarovance, za katere ta prispevek plačuje Republika Slovenija;
- kmete in člane kmečkih gospodinjstev, ki jim je bil prispevek zmanjšan ali odpisan po zakonu o pogojih, pod katerimi se kmetom zmanjšani ali odpisani prispevki štejejo za plačane;
- del pokojnine, ki je bil priznan ob upoštevanju obdobj iz 189. člena tega zakona;
- del pokojnine, ki je bil priznan ob upoštevanju obdobj, prebitih v invalidskih podjetjih, za katere po 226. členu tega zakona niso bili plačani prispevki;
- del pokojnine, ki je priznan ob upoštevanju pokojninske dobe iz četrtega odstavka iz 193. člena in 201. člena tega zakona;
- del pokojnine, ki je priznan ob upoštevanju 55. člena tega zakona;
- del pokojnine iz 54. ter iz 56. člena tega zakona.

4.2 STAROSTNA POKOJNINA

Je dolgoročna dajatev (pravica) pokojninskega zavarovanja, ki je trajne narave, izplačljiva periodično in upravičencu omogoča socialno varnost tudi po prenehanju delovnega razmerja in naj bi v osnovi zagotavljala varovanje osnovne socialne varnosti ter omogočila upokojencu, da bi po upokojitvi vsaj približno ostal v enakem ekonomskem položaju, ki ga je imel, ko je bil aktiven (Belopavlovič in drugi 2000, 206).

Kot minimalna starost za upokojitev se v pokojninskih sistemih določi starost, pri kateri se predpostavlja, da zavarovanec nima več delovne zmožnosti za uspešno opravljanje organiziranega poklicnega dela. Prej so se zavarovanci lahko upokojevali s polno pokojninsko dobo 40 let moški ter 35 let ženske, ne glede na starost. V letih 1960/62 je pričakovano trajanje življenja za takrat rojene moške 66 let, za ženske 72 let, v letih 1997/98 za moške 71 let, za ženske pa 79 let. Zaradi navedenih razlogov je bilo v predlogih zakonov predvideno bistveno povišanje starostnih mej (Štrovs 2000, 88).

Projekcije za v prihodnje pa so kazale, da naj bi bila pričakovana dolžina življenja moških leta 2040 74 let, za ženske pa 81 let. Zagovorniki izenačitve pogojev po spolu so navajali dejstvo, da so se ženske lahko upokojevale 5 let prej in so 5 let manj plačevale prispevke ter imele ob

krajši pokojninski dobi zagotovljeno odmero pokojnine v enaki višini, ter ob skoraj 8 let daljši življenjski dobi uživale pokojnino dalj časa kot moški (Priatelj 2000, 161).

V več kot polovici držav OECD je povprečna starostna meja za pridobitev pravice do pokojnine pri moških bistveno višja, raziskave kažejo, da veliko moških, starih od 55 do 64 let ni zaposlenih, kar je tudi odvisno od izobrazbe. Zgodnje upokojevanje je pogosto v počasi rastočih sektorjih (tekstilni industriji, rudarstvu, gradbeništvu) in je očitno, da nižje izobraženi delavci želijo prej zapustiti trg dela kot visoko izobraženi, saj se težje soočijo z odpuščanji in težavami z novo zaposlitvijo. Visoko izobraženim v starostnem obdobju izobrazba omogoča dostop do stabilnejše zaposlitve. Na dejansko starost, pri kateri se delavci upokojujejo, vpliva predvsem motivacija za upokojitev; če delavci imajo delo in če njihova plača presega pokojnino, se težje odločijo za upokojitev (Štrovs 2000, 91).

Sistemska zasnova starostnega upokojevanja ZPIZ-1:

Cilj zakona je, da bi ostali zavarovanci čim dlje aktivni v družbi, realizacija tega cilja ima tudi ekonomske učinke, saj se bo tako podaljšala doba plačevanja prispevkov in skrajšal čas uživanja pokojnine, kar bi pripomoglo k večji finančni trdnosti sistema. Zakon temelji na:

- postopnem zaostrovanju pogojev,
- stimulativnih dodatkih in nestimulativnih odbitkih, ki vzpodbujajo zavarovance k podaljševanju aktivnega dela,
- zniževanju splošne ravni pokojnin z novo odmerno lestvico ter daljšim obdobjem, iz katerega se upoštevajo plače v pokojninsko osnovo.

Sistem upokojevanja je težko razumljiv, nepregleden, poln novosti, z različnimi pogoji, izjemami od pravil (Priatelj 2000, 168).

Minimalni pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine – 36. člen ZPIZ-1:

- zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 58 let, če je dopolnil 40 let pokojninske dobe (moški) oziroma 38 let pokojninske dobe (ženska);
- zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska), če je dopolnil 20 let pokojninske dobe;
- zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 65 let (moški) oziroma 63 let (ženska), če je dopolnil najmanj 15 let zavarovalne dobe.

Ne glede na določbe prvega odstavka 36. člena tega zakona znaša v obdobju od uveljavitve tega zakona do 31. 12. 2013 minimalna starost in pokojninska doba za pridobitev pravice do starostne pokojnine za ženske (398. člen ZPIZ-1):

Tabela 4.1: 398. člen ZPIZ-1

Leto	Starostna meja		Pokojninska doba	
	leta	meseci	leta	meseci
2000	53	4	35	0
2001	53	8	35	0
2002	54	0	35	3
2003	54	4	35	6
2004	54	8	35	9
2005	55	0	36	0
2006	55	4	36	3
2007	55	8	36	6
2008	56	0	36	9
2009	56	4	37	0
2010	56	8	37	3
2011	57	0	37	6
2012	57	4	37	9
2013	57	8	38	0

Pogoji minimalne upokojitvene starosti se lahko nižajo:

- zaradi otrok; starostna meja se zavarovancu zniža za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, ki ima državljanstvo Republike Slovenije, ki je zanj skrbel in ga vzgajal vsaj 5 let;
- ženski zaradi zaposlitve pred 18 letom starosti; upokojitvena starost, ki velja za primer polne pokojninske dobe, se ženski zniža za ves čas trajanja obveznega pokojninskega zavarovanja pred 18. letom starosti, največ za tri leta, največ na 53 let;
- zaradi upoštevanja štetja zavarovalne dobe s povečanjem po prejšnjih predpisih.

Za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine se po 193. členu ZPIZ-1 upoštevajo tudi leta zaključenega študija na dodiplomskem in podiplomskem šolanju, dejanski čas obveznega vojaškega roka ter čas prijave pri zavodu za zaposlovanje kot iskalec zaposlitve. Dodana doba je čas, prebit zunaj zavarovanja, ki se upošteva pri ugotavljanju minimalne pokojninske dobe za pridobitev pravice do starostne pokojnine (Belopavlovič in drugi 2000).

Čas zunaj delovnega razmerja po 189. členu ZPIZ-1, ki se šteje v zavarovalno dobo, je tudi čas skrbi za otroka v prvem letu otrokove starosti, če v tem času mati ali oče ni bil zavarovan po drugi podlagi, če je bil otrok državljan R. Slovenije in je bilo njegovo stalno prebivališče v R. Sloveniji (Belopavlovič in drugi 2000).

4.2.1 ODMERA STAROSTNE POKOJNINE

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove. Pokojninsko osnovo zavarovanca tvori mesečno povprečje plač in zavarovalnih osnov iz katerihkoli zaporednih 18 let zavarovanja po 1.1.1970, ki je zanj najbolj ugodna (39. člen ZPIZ-1).

Pri obravnavi plač, ki se všttevajo v pokojninsko osnovo, je v letu 1991 prišlo do spremembe v obračunavanju in prikazovanju plač iz neto sistema v bruto. Od tedaj je potrebno za izračun pokojninske osnove preračunavati bruto plače v neto znesek.

Ker plače iz preteklih let niso vrednostno enake tekočim, je potrebno vse plače, ki jih je prejel zavarovanec po letu 1970, uskladiti na isti skupni imenovalec, zato se pri določanju pokojninske osnove plače iz prejšnjih let preračunajo z valorizacijskimi količniki, ki se določajo vsako leto na novo, tako da ustrezajo gibanjem povprečnih plač in pokojnin v letu pred upokojitvijo. Po prejšnjem zakonu so se plače valorizirale glede na gibanje povprečnih plač vseh zaposlenih v Sloveniji.

Najnižja pokojninska osnova se po 48. členu ZPIZ-1 določi v višini najnižje pokojninske osnove, veljavne za zadnji mesec pred uveljavitvijo tega zakona in se nato spreminja v višini in rokih iz 150.a in 150.b člena, v katerih se izvajajo uskladitve pokojnin.

Najvišja pokojninska osnova se določi po 49. členu ZPIZ-1 v višini štirikratnika najnižje pokojninske osnove.

4.2.2 DOLOČITEV ODSOTKA ZA ODMERO STAROSTNE POKOJNINE – 50. člen ZPIZ-1

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v odstotkih, glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, in sicer za zavarovanca z zavarovalno dobo 15 let v višini 35 % pokojninske osnove za moškega, oziroma 38 % pokojninske osnove za žensko, nato pa se za vsako nadaljnje leto pokojninske dobe odmerni odstotek poveča za 1,5 %. Navedeno velja za zavarovance, ki niso bili vključeni v sistem po starem zakonu, za preostale se bo uporabljala kombinacija stare in nove lestvice (Štrovs 2000, 127). Po koncu prehodnega obdobja naj bi za 40 let zavarovalne dobe za moškega in 38 let zavarovalne dobe za ženske pripadala obema spoloma enaka osnova, to je 72,5 %.

- Odmera pokojnine zavarovancu z delovno dobo, daljšo od polne delovne dobe – 51. člen ZPIZ-1:

pri odmeri starostne pokojnine se delovna doba nad 40 let za moške in 38 let za ženske, ki jo je zavarovanec dopolnil do dopolnitve 63. leta starosti za moške in 61. letom starosti za ženske, vrednoti:

- Leto daljše delovne dobe od polne:

Moški	Ženska	Vrednost posameznega leta delovne dobe
41. leto	39. leto	3,0 %
42. leto	40. leto	2,6 %
43. leto	41. leto	2,2 %
44. leto	42. leto	1,8 %
45. in vsako naslednje leto	43. in vsako naslednje leto	1,5 %

- zmanjšanje oziroma povečanje starostne pokojnine – 53. člen ZPIZ-1:

zavarovancu, ki nima 40 let (moški) oziroma 38 let (ženska) delovne dobe in pridobi pravico do starostne pokojnine pred dopolnjenim 63. letom starosti (moški) ali 61. letom starosti (ženska), se pokojnina, odmerjena glede na dopolnjeno pokojninsko dobo in pokojninsko osnovo, zniža za vsak mesec starosti, ki manjka do dopolnjene polne starosti.

Starost – v letih	Odstotek zmanjšanja na mesec
58	0,30 %
59	0,25 %
60	0,20 %
61	0,15 %
62	0,10 %
63	0,00 %

Zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za upokojitev in ostane v zavarovanju po dopolnitvi 63. leta starosti za moške in 61. leta starosti za ženske, se pokojnina, ki je bila odmerjena glede na dopolnjeno pokojninsko dobo in pokojninsko osnovo, poveča za vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi navedene starosti.

Starost ob upokojitvi		Odstotek povečanja na mesec
moški	ženske	
od 63. do 64. leta	od 61. do 62. leta	0,3 %
od 64. do 65. leta	od 62. do 63. leta	0,2 %
od 65. do 66. leta	od 63. do 64. leta	0,1 %
66 let in več	64 let in več	0,0 %

Zmanjšanje oziroma povečanje pokojnine je trajno.

4.2.3 STAROSTNA POKOJNINA BREZ ZMANJŠANJA V POSEBNIH PRIMERIH – 55. člen ZPIZ-1

Pravico do starostne pokojnine brez zmanjšanja zaradi upokojitve pred dopolnitvijo polne starosti pridobi zavarovanec, ki dopolni minimalne pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine; v najpogostejših primerih:

- mu je delovno razmerje prenehalo zaradi stečaja ali druge oblike prenehanja delodajalca in mu ni možno zagotoviti druge zaposlitve;
- je pri zavarovancu podana invalidnost po tem zakonu;
- je brezposeln in je bil v zadnjih 24 mesecih najmanj 12 mesecev kot brezposelna oseba vpisan v katero od evidenc, ki jih vodi zavod za zaposlovanje.

4.3 DRŽAVNA POKOJNINA

Je pravica, ki ne temelji na pogoju predhodnega zavarovanja in plačevanja prispevkov in ne izhaja iz zavarovalnih načel. Državna pokojnina se ob izpolnjevanju pogojev odmeri v višini 33,3 % najnižje pokojninske osnove. Pogoja za pridobitev te pravice bi bila najmanj 30 let bivanja v RS med 15. in 65. letom starosti ter dopolnjena starost 65 let.

Nasprotniki državne pokojnine so opozarjali, da je bila solidarnost v slovenskem pokojninskem sistemu med zavarovanci in ne do oseb, ki niso nikoli plačevali prispevke za obvezno pokojninsko zavarovanje. Državna pokojnina je neke vrste socialna pomoč, ki se financira iz državnega proračuna (Böhm 2000, 95).

4.4 PRAVICE NA PODLAGI INVALIDNOSTI

Invalidsko zavarovanje predstavlja najpomembnejši del varstva invalidov in na eni strani preprečuje izgubo delovne zmožnosti in ohranja delovna mesta tistim, ki imajo spremembe v zdravstvenem stanju. Slednjim z instrumenti invalidskega zavarovanja, kot so poklicna rehabilitacija, zaposlitev na drugem ustreznem mestu in zaposlitev s skrajšanim delovnim časom, ohranja možnost zaposlovanja delovnim invalidom in vključitev v ustrezno socialno sredino in jim omogoča socialno varnost. Pravice na podlagi invalidnosti trajajo, dokler traja stanje invalidnosti, če pa nastanejo v stanju invalidnosti spremembe, ki vplivajo na prenehanje ali spremembo pravice, se ta spremeni s prvim dnem naslednjega meseca po nastali spremembi. Po definiciji je invalidnost podana, če spremembe v zdravstvenem stanju, ki jih ni mogoče odpraviti z zdravljenjem ali ukrepi medicinske rehabilitacije, povzročijo, da se zavarovancu zmanjša zmožnost za zagotovitev ali ohranitev delovnega mesta (Cvetko in drugi 2009, 104).

Zakon daje zavarovancem naslednje pravice:

- invalidsko pokojnino,
- pravico do poklicne rehabilitacije in nadomestila od priznanja pravice do konca rehabilitacije, ter začasnega nadomestila, ko zavarovanec po končani poklicni rehabilitaciji čaka na zaposlitev,
- pravico do premestitve in nadomestila,
- pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega in do delne invalidske pokojnine,
- nadomestilo za invalidnost.

4.5 PRAVICE ZA PRIMER ZAVAROVANČEVE SMRTI

Na tem področju so v zakonu nekatere vsebinske spremembe, ki zahtevajo delitev instituta družinske pokojnine na vdovsko in družinsko pokojnino, izenačijo pa se tudi nekateri pogoji, zlasti po starosti za pridobitev pravic.

V primeru, da ima upravičena vdova ali vdovec tudi pravico do svoje starostne ali invalidske pokojnine, ima pravico do izbire, kar pomeni možnost izbire. V takem primeru se vdovska

pokojnina odmeri najmanj v višini mejnega zneska. Novost pa predstavlja tudi vdovski dodatek, kjer se vdovi ali vdovcu poleg njegove pokojnine izplačuje tudi 15 % vdovske pokojnine (Priatelj 2000, 249).

4.6 VARSTVENI DODATEK

Je mesečni denarni dodatek k pokojnini, nižji od mejnega zneska, ki se prizna pod pogojem, da uživalec oziroma užitalka pokojnine izpolnjuje dohodkovni in premoženjski cenzus. Mejni znesek je znesek, ki predstavlja mejno vrednost za pridobitev pravice do varstvenega dodatka in znaša 81,6 % najnižje pokojninske osnove (Uradni list RS, št. 10/08). Zakon o varstvenem dodatku (Uradni list RS, št. 10/08), ki je začel veljati 1. 2. 2008, je ta prejemek izvzel iz Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in iz sistema usklajevanja transferjev, kot ga določa Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (ZUTPG). Nastalo je stanje, ko so se pokojnine valorizirale z rastjo plač, varstveni dodatki k tem pokojninam pa z rastjo cen življenjskih potrebščin in je opisani način valorizacije privedel do neskladja (varstveni dodatki so se zaradi povišanja pokojnin dejansko zmanjšali, nekateri prejemniki so celo izgubili pravico) (Kersnik 2010, 8).

NAJNIŽJA POKOJNINSKA OSNOVA je najnižji znesek, od katerega se v skladu s predpisi o obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju odmeri pokojnina v primeru, če je bila zavarovanka oziroma zavarovanec zavarovan od plač ali zavarovalnih osnov, ki ne omogočajo odmere pokojnine, ki uživalcu pokojnine zagotavlja ustrezno socialno varnost;

4.7 PRISPEVNE STOPNJE ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE TER OBVEZNOST DRŽAVE ZA POKRIVANJE RAZLIKE MED PRIHODKI IN ODHODKI ZAVODA

Prispevki za socialno varnost so po obsegu največja skupina med dajatvami v sistemu javnih financ. Prispevki za socialno varnost se plačujejo iz bruto prejemkov. V osnovo za plačevanje prispevkov se poleg plač oz. zavarovalnih osnov štejejo tudi nadomestila plač za čas odsotnosti z dela. Od leta 1998 zavezanci plačujejo prispevke za socialno varnost tudi od drugih prejemkov iz delovnega razmerja (Čok in drugi 2009, 42-44).

Zbirna prispevna stopnja za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki je sestavljena iz prispevnih stopenj delodajalca in delojemalca, je tudi v letu sedaj znašala 24,35 odstotka.

V tej višini je bila določena od leta 1996, ko je bila na zahtevo Vlade RS s spremembo ZPSV –Zakon o prispevkih za socialno varnost, znižana iz 31,00 odstotkov. Prispevna stopnja delojemalca je takrat ostala nespremenjena (15,50 odstotka), medtem ko je bila prispevna stopnja delodajalca najprej znižana od 15,50 na 12,85 odstotka ter nato na 8,85 odstotka, kar je Vlada Republike Slovenije odločila zaradi konkurenčnosti slovenskega gospodarstva (Verbič 2007). Zaradi tega znižanja prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje nastaja razkorak med prihodki in odhodki Zavoda. Zavod ima po zakonu opredeljene obveznosti izvajanja zavarovanja, nima pa vpliva na višino prihodkov od prispevkov, ker prispevne stopnje določa država z ZPSV. Zato mora država po določilih 233. in 234. člena ZPIZ-1 Zavodu pokrivati razliko med prihodki z naslova prispevnih stopenj ali drugih virov in odhodkov ter zagotavljati njegovo likvidnost (Letno poročilo 2009).

Tabela 4.2: Udeležba odhodkov Zavoda v BDP, 2000–2010

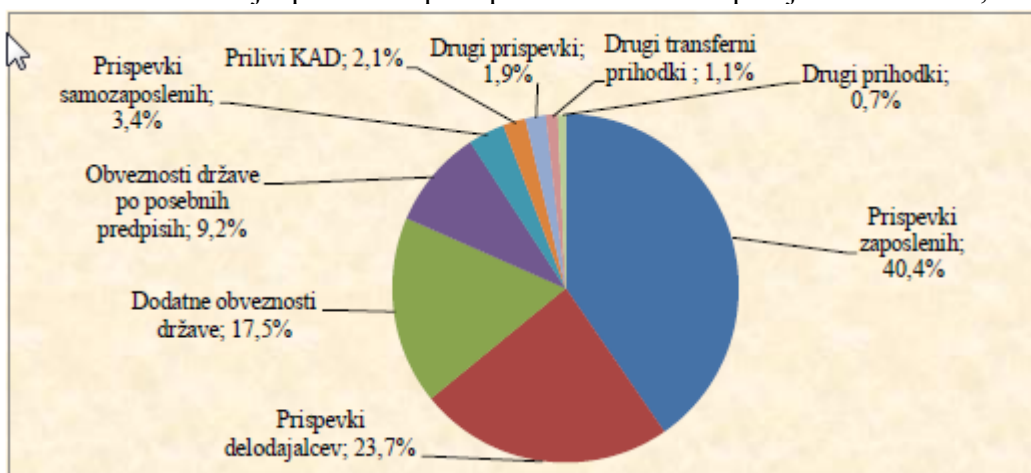
Elementi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bruto domači proizvod (BDP)-zneski v milijonih EUR	21.600	22.790	24.500	25.752	27.162	28.750	31.055	34.568	37.305	35.384	36.061
Delež pokojnin ¹ v BDP v %	11,08	11,00	10,84	10,64	10,44	10,36	10,17	9,71	9,87	10,91	11,10
Delež pokojnin s prispevki za zdravstveno zavarovanje v BDP v %	12,07	11,99	11,86	11,64	11,43	11,42	11,12	10,61	10,77	11,90	12,11
Delež celotnih odhodkov Zavoda v BDP v %	13,27	13,24	13,22	12,98	12,77	12,73	12,41	11,76	12,01	13,15	13,32
Delež dajatev za socialno varnost v BDP v %	0,52	0,51	0,60	0,60	0,60	0,59	0,57	0,51	0,61	0,59	0,57

Vir: ZPIZ

¹ Zajeti so odhodki za pokojnine iz obveznega zavarovanja, kmečke in vojaške pokojnine, pokojnine, uveljavljene v drugih republikah bivše SFRJ, pokojnine, nakazane v druge republike bivše SFRJ, pokojnine, nakazane v tujino, letni dodatek upokojencev ter druge pokojnine.

Iz tabele je razvidno, da je ob višji vrednosti BDP v letu 2010 porasel delež pokojnin v BDP, in sicer iz 10,91 odstotka v letu 2009 na 11,10 odstotka.

Slika 4.1: Podrobnejši prikaz skupnih prihodkov Zavoda po njihovi strukturi, 2010

Vir: ZPIZ

V strukturi prihodkov predstavljajo:

- prihodki od prispevkov za PIZ 69,4 odstotka,
- transferni prihodki – vplačila državnega proračuna, prispevki od starševskih nadomestil, od nadomestil za čas brezposelnosti, od nadomestil zaradi bolezenske odsotnosti, druga prejeta sredstva iz državnega proračuna, priliv KAD ter prejeta sredstva iz državnega proračuna – iz sredstev proračuna EU 29,9 odstotka;
- drugi prihodki – prispevki PIZ prostovoljnega zavarovanja, dokupi pokojninske dobe, prihodki od obresti, prodaja blaga in storitev (Letno poročilo 2010).

INFORMACIJSKI SISTEM– (IS) ZAVODA ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE

Uveljavljanje pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja zagotavlja Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje z izvajanjem postopkov s sodobnimi informacijskimi tehnologijami, s stalnim razvojem in posodabljanjem programske in strojne opreme.

Zanesljivost in varnost delovanja informacijskega sistema sta zagotovljeni z uporabo sodobnih informacijskih tehnologij. Informacijske tehnologije se uporabljajo v naslednjih postopkih: zbiranja in kontrole podatkov matične evidence, odmerah vseh vrst pokojnin in drugih dajatev, nakazovanju dajatev in spremljanju delovnih postopkov pri pisarniškem poslovanju (Dunato in drugi 2005).

5 ZAKAJ SPREMINJAMO POKOJNINSKI SISTEM

V dokladnem sistemu aktivna generacija plačuje z davki ali prispevki pokojnine upokojencem in pričakuje, da bodo bodoče generacije nekoč po istem principu s prispevki financirale njihove pokojnine. Pokojnine so v dokladnem sistemu odvisne od razmerja med številom zaposlenih in upokojencev, ki je imelo v 20. stoletju v glavnem povsod ugoden trend (Bešter 1996, 29).

Zaradi industrializacije in naraščanja stopnje zaposlenosti prebivalcev in ob počasi rastočem številu upokojencev je hitro rasla masa prispevkov, ki je spodbujala k velikemu širjenju pokojninskih pravic in k pretiranemu trošenju zbranih sredstev. Sedanja počasnejša rast populacije, staranje prebivalstva in upad zaposlenosti povzročajo številne težave v dokladnem sistemu financiranja, zato so prednosti medgeneracijske izmenjave z neugodnim razmerjem med številom zaposlenih in upokojencev v glavnem izničene. Namen sistema javnega pokojninskega zavarovanja, ki naj bi popravljal napake tržnega gospodarstva, je prerazporejanje tveganja na državni ravni ter spodbujanje socialne blaginje in stabilnosti (Verbič 2002, 42-43).

Proračunski primanjkljaj in preko njega akumuliran javni dolg predstavljata pomemben element ekonomske politike. Proračunski primanjkljaj je podvržen raznim političnim manipulacijam. Z generacijskimi računi se vsebinsko osredotočajo na vse prejemke in izplačila na relaciji posameznik – država (Auerbach, Gokhale, Kotlikoff v Sambt). Generacijski računi so metoda ugotavljanja dolgoročnih posledic trenutne fiskalne in socialne politike in jih lahko uvrstimo v kontekst odnosov med generacijami. Ob upoštevanju prihodnjega demografskega razvoja pokažejo, kakšne bodo posledice obstoječih politik na vplačila in izplačila med posamezniki in državo, za zdajšnje in prihodnje generacije.

Delovanje v sistemu medgeneracijskih transferjev, kot je sistem sprotnega kritja, je preprost. Tak sistem poveča možnost potrošnje starejših generacij, ki niso prispevale v sistem. Ugodnostim se starejše generacije nočejo odpovedati. Sistem sprotnega prispevnega kritja v času relativno visokih stopenj rasti prebivalstva je bil privlačen. Ob sedanji nizki rodnosti, zniževanju smrtnosti in ob »baby boom« generaciji, ki je na pragu upokojevanja, prihajamo do nevdržnosti sistema. Težnja po delnem nadomeščanju tega sistema z individualnimi računi je težko uresničljiva, saj mlajše generacije ob vzdrževanju starejše generacije ne zmorejo vplačevati še na svoj individualni račun.

Vmesni rezultati generacijskih računov za Slovenijo kažejo na zaskrbljujočo situacijo obstoječega sistema v kombinaciji s sedanjimi in prihodnjimi demografskimi gibanji. Možni

ukrepi so znani in samoumevni: zmanjševanje izdatkov države oz. transferjev posameznikov in povečevanje davčnih obremenitev. Največje javnofinančne transferje predstavljajo pokojnine in izdatki za zdravstvo. Zniževanje pokojnin lahko poteka preko zadrževanja rasti pokojnin in zviševanja starostne meje ob upokojitvi (Sambt).

Vzroki za problematiko pokojninskega sistema v Sloveniji:

- neugodne demografske razmere
- zgodnje upokojevanje delovno aktivnih
- pozen vstop mladih na trg dela
- slabitev pokojninske blagajne
- stalno zniževanje začetne pokojnine
- nepreglednost sedanjega sistema
- povečevanje javnega dolga.

Predlogi Vlade:

- postopen dvig upokojitvene starosti
- več možnosti za delno upokojitev
- nova ureditev poklicnih pokojnin
- uvedba spodbud
- pravičnejša odmera pokojnine
- nov način usklajevanja.

5.1 NEUGODNE DEMOGRAFSKE RAZMERE

Staranje prebivalstva je proces, ki ga prikažemo z naraščanjem odstotka 65 in več ali 60 in več let starih med prebivalstvom, z rastjo indeksa staranja ali z naraščanjem srednje starosti prebivalstva. Povzročata ga zniževanje rodnosti in zniževanje smrtnosti starejšega prebivalstva, vpliv imajo tudi migracije. S tem je problematika stopila iz ožjih strokovnih in političnih krogov na široko družbeno sceno. Osnovni razlog pretiranega staranja prebivalstva moramo iskati v ekonomskih in širših družbenih posledicah. Proces v sedanji obliki ogroža državo blaginje ter socialno državo v njenih temeljih.

Staranje prebivalstva Slovenije se je začelo z demografskim prehodom, ko je začela padati rodnost prebivalstva.

Tabela 5.1: Starostni kontingenti (v %) in indeks staranja prebivalstva Slovenije v obdobju 1869–2002.

Starost Leto	0-14	15-64	65+	Indeks staranja
1	2	3	4	5
1869	32,9	62,1	5,0	15,2
1910	34,8	58,5	6,7	19,3
1931	30,5	62,5	7,0	23,0
1953	27,7	65,0	7,3	26,4
1991	20,6	68,5	10,9	53,1
2002	15,3	70,0	14,7	96,3

Vir: Malačič, Popisi prebivalstva

Demografski prehod se je v Sloveniji končal v obdobju med popisoma 1953 in 1961. Za starostno strukturo našega prebivalstva po popisu 1953 vzamemo kot stanje, ko je Slovenija zapustila fazo zrelega prebivalstva. Prebivalstvo Slovenije se je v vsega 50 letih izrazito postaralo; prišlo je do izredno velikih sprememb v deležih posameznih kontingentov prebivalstva.

Kot pravi Kidrič (2008), spremenjena razmerja med starostnimi skupinami prebivalstva vplivajo na značilnost družbe.

Najbolj intenzivno je spreminjanje razmerja med starimi in mladimi. Povprečna starost prebivalstva Slovenije po popisu 2002 je bila 39,5 let in narašča. Znotraj staranja prebivalstva poteka tudi staranje delovne sile. Rezultati projekcij po naravni rasti so zgovorni. Ob uresničitvi vgrajenih hipotez o rodnosti in smrtnosti bi se število prebivalstva Slovenije bistveno znižalo po vseh variantah. Zaradi razlik v hipotezah o smrtnosti, rodnosti in selitvah se različne projekcije določenega prebivalstva med seboj razlikujejo. Zaradi slabšanja demografskih razmer pri nas je staranje našega prebivalstva v vsakih naslednjih projekcijah izrazitejše in lahko podobna gibanja pričakujemo tudi v prihodnje. V najnovejši verziji iz leta 2002 lahko najdemo podatek, da bo imelo prebivalstvo Slovenije leta 2050 povprečno starost 53 let, podoben razvoj kot v Sloveniji lahko pričakujemo tudi v drugih razvitih državah. Staranje prebivalstva ima vpliv na različna področja, kot so ekonomsko, geografsko, socialno, kulturno, politično. Če izdvojimo politično področje, lahko vidimo, da bo vse večji relativni delež starih volivcev vplival na prihodnje politične razmere v družbi. Stari bodo vladali mladim.

Nadaljnemu staranju prebivalstva se v Sloveniji ne moremo izogniti. Slovenska družba bo morala v temeljih spremeniti svoj odnos do demografskih problemov in prebivalstvene

politike. Prihodnji demografski razvoj v Sloveniji je možno spremeniti le s premišljeno, strokovno utemeljeno in dosledno vodeno prebivalstveno politiko. Za prihodnost skupnosti je potrebno rojevati otroke in sprejeti posledice tega na ravni družine in širše skupnosti (Malačič).

Značilnost trga dela starejših v Sloveniji je nizka povprečna izobrazba, saj le-ta s starostjo upada, zniževati se začne že v strukturi prebivalstva, starejšega od 40 let. S podaljševanjem zahtevane delovne dobe bodo morale omenjene strukture prebivalstva ostati zaposlene še najmanj dvajset let, kar bo brez vlaganj v lastno konkurenčnost in višjo produktivnost na trgu dela brez dvoma težko doseči. Vključenost prebivalstva v znanje, usposobljenost in nove kompetence je pogoj konkurenčnosti in produktivnosti posameznika na trgu dela v celotnem življenjskem ciklu (Zupančič 2008).

Po trditvah Dimovskega in Žnidaršičeve (2008) bo pri splošnem staranju populacije posledično sledilo staranje delovne populacije, kar pomeni, da utegne resno primanjkovati delovne sile.

Osnovni trendi gibanja svetovnega prebivalstva so v smeri upadanja rasti, okoli leta 2050 Združeni narodi predvidevajo, da bo prišlo do stagnacije števila svetovnega prebivalstva (Gams, 2007).

Države srednje in vzhodne Evrope se morajo z izzivom staranja delovne sile spoprijeti bolj intenzivno kot države zahodne Evrope, saj so demografske spremembe še posebno izrazite v novih državah članicah (Smole 2008).

V Evropi najizrazitejše narašča število ljudi v pozni starosti, to je tistih nad 85 let, ki praviloma potrebujejo veliko socialne oskrbe in zdravstvene nege (Penger, Dimovski 2007, 43).

Učinki predvidenih demografskih gibanj na vzdržnost slovenskega sistema socialnega zavarovanja in javnofinančnega sistema v Sloveniji bodo neugodni. Če ne bo sledila kakršnakoli sprememba za preprečitev pričakovanega porasta primanjkljaja v blagajni, bo to povzročilo težave v javnih financah. Učinkovito, vendar ne dolgotrajno rešitev za pokojninsko

blagajno predstavlja postopno zviševanje stopenj aktivnosti predvsem starejših generacij ob dvigu učinkovite starosti ob upokojitvi (Majcen in Verbič 2005).

Naglo staranje prebivalstva predstavlja izziv in grožnjo za zagotavljanje konkurenčnosti in doseganje višje ravni zaposlenosti in ekonomske rasti v prihodnosti. Razlogi za take demografske trende:

- podaljševanje življenjske dobe (tudi zaradi izboljšanja zdravstvenega stanja),
- podaljševanje prejetja pokojnin,
- nižanje stopenj rodnosti,
- izboljšanje življenjskih pogojev.

Taki demografski trendi imajo za posledico staranje prebivalstva, ki vodi k pomanjkanju delovnega prebivalstva in bo zahteval spremembo zaposlitvene politike. Slovenija za takšne spremembe ni v celoti pripravljena (Dimovski 2007).

Trendi gibanja svetovnega prebivalstva so dokaj neenakomerni, spreminjajo se od države do države. Svetovni značilni vzorec je, da prebivalstvo v razvitem svetu stagnira, v manj razvitem svetu pa se intenzivno povečuje (Gams in Krivec 2007).

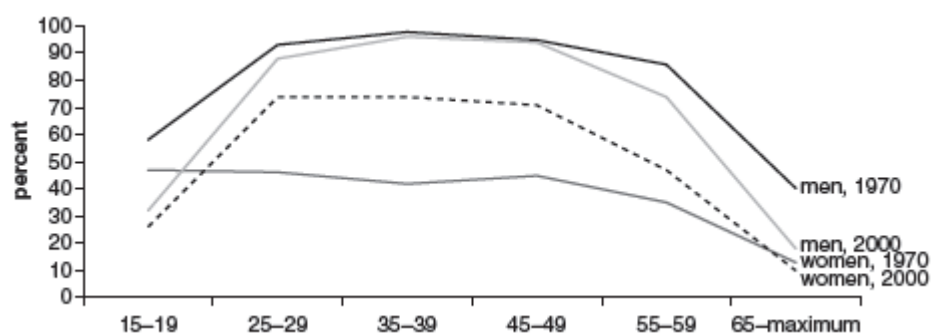
Po projekcijah prebivalstva za EU je predvidena 5 % rast prebivalstva do leta 2030, vendar se predvideva rast v naslednjih državah: Belgiji, Danski, Irski, Veliki Britaniji, Norveški, Švici, Avstriji, Češki, Španiji, Finski, Franciji, Grčiji, Italiji, Portugalski, Švedski, Sloveniji, Nizozemski. Za Estonijo, Latvijo, Litvo, Bolgarijo, Romunijo, Nemčijo, Madžarsko, Poljsko in Slovaško se pričakuje zmanjšanje števila prebivalstva do leta 2030 (Giannakouris 2010).

Ukrepi, ki naj bi preprečili zgodnje odhajanje s trga delovne sile, so:

- znižanje vrednosti pokojnin in nadomestil za brezposelnost,
- dvig starosti, ki omogoča upokojitev,
- sprememba v pokojninski formuli za stimulacijo daljše aktivnosti,
- sprememba vrednotenja zaslужka namesto možne uveljavljene pokojnine (Bertless 2009).

Po trditvah Bovenberga (2009) je z ustreznimi politikami potrebno skrbeti za človeški kapital, za vseživljenjsko učenje, aktivnost, prosti čas v vsej aktivni dobi ter omogočiti postopnost prehoda v neaktivno obdobje. Posebno skrb je potrebno nameniti naložbam v mlajšo generacijo.

Slika 5.1: Stopnje aktivnosti v Evropski uniji, po spolu, 1970 in 2000

Vir: OECD podatki, ILO (2004)

Cilj pokojninske reforme (Capriolo 2009) je primeren dohodek za upokojitev, hkrati pa zagotovi dolgoročno finančno vzdržnost pokojninskega sistema. Vloga države je bistvena pri ravnanju z demografskimi izzivi.

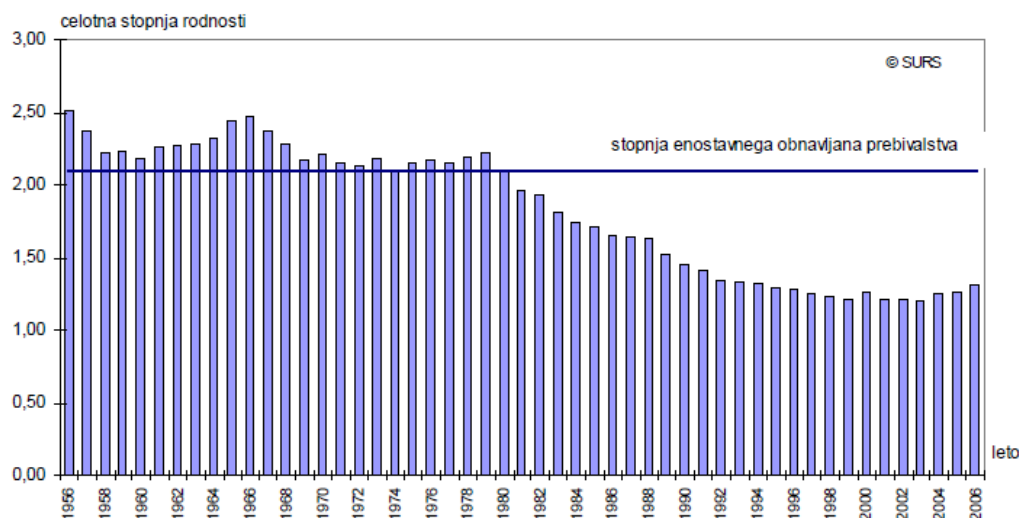
5.1.1 UMRLJIVOST

Življenjska doba prebivalstva v Sloveniji v zadnjih desetletjih naglo raste. V obdobju od 1983 do 2008 se je življenjsko pričakovanje ob rojstvu povišalo s 66,99 let na 75,42 let za moške in s 75,04 let na 82,26 let za ženske. V zadnjem desetletju je življenjsko pričakovanje naraščalo v povprečju 0,4 leta na leto (Čok in drugi 2010, 4).

5.1.2 RODNOST

Za Slovenijo je razvidno, da je od leta 1980 do 2003 rodnost v Sloveniji padla od 2.1 na 1.2, kar pomeni, da bi se število prebivalcev Slovenije v dobi podpovprečne dolžine človeškega življenja razpolovilo, če bi ne bilo priseljevanja ne odseljevanja. To vodi v slabo konkurenčnost gospodarstva, njegovo neuspešnost, gospodarski in socialni zlom, revščino ter brezposelnost. Vse države, ki so se tega problema resno in dolgoročno lotile, lahko pokažejo rezultate, kot npr. Francija in skandinavske države, ki so razvijale družinsko politiko z državnimi ukrepi. Človeški viri so glavni in osnovni element konkurenčnosti in nosilec gospodarskega razvoja. Teh 272.000 otrok (kot pogoj, da bi dosegli enostavno obnavljanje), ki jih ni, že v tem desetletju vstopa v obdobje delovne aktivnosti, ko naj bi ustvarjali, plačevali prispevke v sklade in davke v proračun. Ker dvajsetletnih otrok ni mogoče roditi, je jasno, da te demografske luknje ne moremo zapolniti z domačo rodnostjo, ampak z migracijo (Čepar 2007).

Slika 5.2: Celotna stopnja rodnosti, Slovenija, 1956 – 2006

Vir: Oblak Flander 2007

S problemom nizke rodnosti se bo Slovenija soočila, ko bodo v rodno dobo začele prihajati generacije deklic, rojenih v 80. in 90. letih 20. stoletja ter v prvih desetletjih 21. stoletja. Kljub temu da bi se vrednosti kazalnika celotne stopnje rodnosti teh žensk gibale med 1,5 in 1,6 ali celo med 1,8 in 1,93, ne bodo mogle zagotavljati bioreprodukcije prebivalstva (Oblak Flander 2007).

Za Slovenijo je jasno, da mora dvigniti rodnost, če želi imeti uravnotežen, trajnosten demografski razvoj. Prekomerno priseljevanje ne more rešiti slovenskega demografskega problema, hkrati pa priseljevanje odpira tudi popolnoma nove probleme (Jakoš 2007).

Glede na demografsko znanje je jasno, da mora biti rodnost vsaj na ravni med 1,7 in 2,0, če družba ne želi ogroziti svojega dolgoročnega obstoja in se mora potruditi, da se vrednost ne bi trajneje znižala pod to raven (Malačič 2007).

Nižanje rodnosti je bilo dolgo le strokovni problem, dokler niso nekatere države začele prehajati pod demografski prag in se je število prebivalcev začelo zniževati. To so opazili tudi politiki in nizka rodnost je postala stvar politike in zato namesto o ukrepih za dvig rodnosti govorimo o problemu staranja prebivalstva, nujnosti pokojninske reforme, daljšanju delovne dobe, demografski politiki. Glede na pričakovano razmerje med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom so to nujni ukrepi, ki so le kratkoročni, saj lahko dolgoročno primerno starostno sestavo prebivalstva zagotovi le zvišanje rodnosti. Potrebno je ustvariti ugodne

pogoje za rojstvo, vzdrževanje, šolanje in primerno okolje za otroke (brezplačen vrtec in brezplačna osnovna in srednja šola).

V Sloveniji je povprečna starost mater ob rojstvu preko 28 let, zaradi daljšega šolanja in težjih pogojev za osamosvojitve mladine. Dvig rodnosti mora postati vizija skladnega in trajnostnega razvoja družbe (Jakoš 2007).

Odločitev za otroka pri mnogih zaposlenih ženskah pomeni tveganje za izgubo zaposlitve ali težave in pritiske na delovnem mestu. Pri iskanju zaposlitve se materinstvo kaže kot ovira.

Možne oblike teh vzpodbud na področju pokojninskega in invalidskega varstva (Merše 2007): Število otrok naj se pri starših progresivno upošteva kot neke vrste »beneficirana delovna doba«, država naj zanje plačuje posebno obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje glede na število otrok, ki jih v tekočem letu vzdržujejo. Starši z večjim številom otrok, ki v svoji aktivni dobi zaradi stroškov z vzdrževanjem in izobraževanjem otrok ne morejo vlagati v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, ob upokojitvi na podlagi števila otrok in časa, ko so skrbeli zanje, naj bi imeli več zavarovalne dobe in s tem višjo odmerno stopnjo oziroma višjo pokojnino.

Rodnost je višja v družbah, ki so bolj konzervativno usmerjene, medtem ko v bolj liberalnih državah stopnja rodnosti upada. Naše analize so potrdile prejšnje objave strokovnjakov, da na rodnost v veliki meri vplivajo ekonomski dejavniki (Gams in Krivec 2007).

Ukrepi, ki bi želeli spremeniti rodnost in vrednote, morajo biti zato usmerjeni v obstoječe družbene institucije. Potrebno je vzpostaviti mehanizme za povezovanje in koordinirano delovanje med seboj ločenih sfer življenja: med »moderno« ter »postmoderno« družino in drugimi podsistemi družbe (Strategija za dvig rodnosti v Sloveniji).

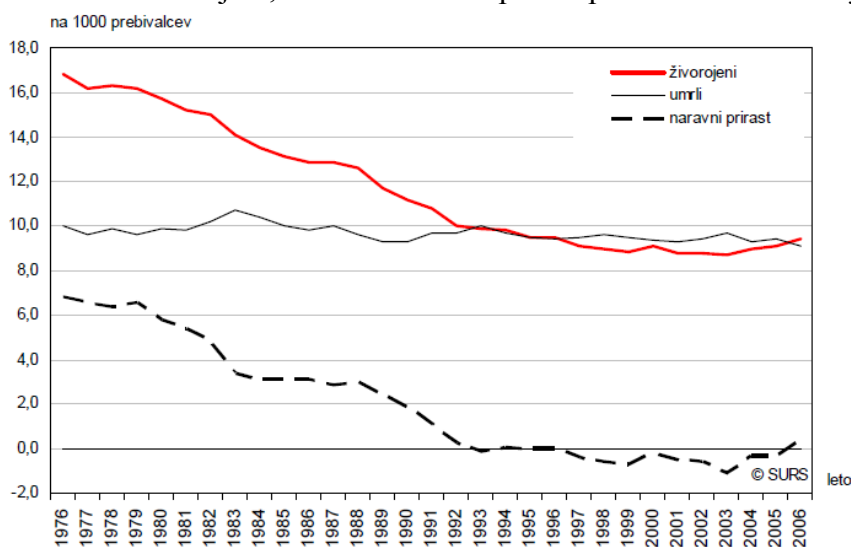
Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve po trditvah Cotmanove (2008) menijo, da je treba prebivalcem omogočiti, da bodo lahko imeli toliko otrok, kolikor si jih želijo. Aktivnosti so usmerjene k sprejemanju ukrepov, ki naj bi pomembno vplivali na lažje odločanje za rojstva, na primer ukrepe za večjo zaposlenost, predvsem pri mladih, ustrežnejše reševanje stanovanjskih vprašanj, lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, hitrejše zaključevanje študija ter s tem povezan zgodnejši vstop na trg dela in podobni ukrepi.

Spremenjene rodnosti in odlašanja rojevanja se ne da pojasniti z neko univerzalno teorijo, pač pa je pri pojasnjevanju potrebno upoštevati specifične socialno-kulturne, ekonomske in institucionalne kontekste (Ule, 2002).

5.1.3 MIGRACIJE

Migracije so sestavni del bilančne enačbe vsakega prebivalstva. Bilančna enačba izrazi enakost med rastjo prebivalstva in vsoto naravne in migracijske rasti prebivalstva na drugi strani enačbe. Naravna rast kaže razliko med rodnostjo in smrtnostjo, migracijska rast pa razliko med priselitvami in odselitvami. Ljudje primerjajo ekonomske, socialne, politične in druge razmere doma in drugod, pri mednarodnih migracijah v tujini, in nato sprejmejo odločitev, ali se bodo preselili ali ne (Malačič 2007).

Slika 5.3: Živorojeni, umrli in naravni prirast prebivalstva Slovenije, 1956 – 2006

Vir: Oblak Flander 2007

Negativno naravno gibanje prebivalstva v Sloveniji od leta 1993 (z izjemo leta 1998) kompenzira pozitiven selitveni prirast s tujino in na račun priselitev je bila rast prebivalstva v Sloveniji vse od leta 1993 (z izjemo leta 1998) pozitivna (Oblak Flander 2007).

5.2 POLOŽAJ MLADIH

Gospodarska kriza v devetdesetih letih prejšnjega stoletja je povzročila zmanjšanje stopnje delovne aktivnosti in povečanje stopnje aktivnosti brezposelnih za celotno populacijo, tudi za mlade. Na slovenskem trgu delovne sile prevladuje relativna varnost zaposlitve za nedoločen čas ter močno nagibanje delodajalcev k fleksibilizaciji – prevladi dela za določen čas med novo ustvarjenimi in prostimi delovnimi mesti, kjer so prizadeti predvsem novi iskalci zaposlitve (mladi). Mladi z višjo stopnjo izobrazbe imajo večje možnosti za zaposlitev kakor tisti z nižjo. Delo za določen čas delodajalci uporabljajo kot filter za izbiro kandidatov, ki jim bo v prihodnosti ponujena zaposlitev za nedoločen čas. Težke razmere na trgu delovne sile oziroma zmanjševanje možnosti za zaposlovanje za mlade pomeni večjo negotovost. Zaradi pomanjkanja izkušenj in pomanjkanja delovnih mest za nedoločen čas se mladi pogosto zaposlijo s slabo plačanimi zaposlitvami, ki ne omogočajo ekonomske neodvisnosti, socialne varnosti in neodvisnega življenja (Ignjatović 2006).

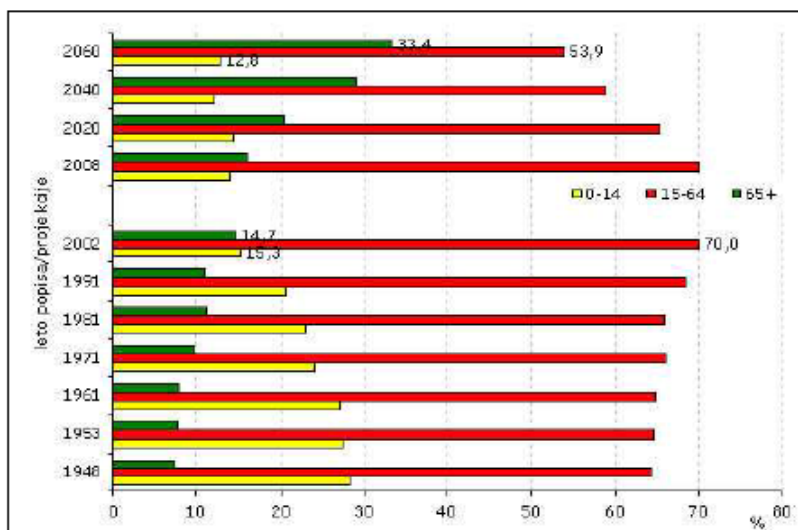
5.3 ZGODNJE UPOKOJEVANJE DELOVNO AKTIVNIH

Stopnja na trgu dela starejših ljudi v zadnjih desetletjih hitro upada. Do sedaj se je ta pojav pripisoval strukturnim spremembam na trgu dela, vendar je v zadnjem času to problem starajoče populacije. Pokojninski sistemi so zašli v finančne težave in potrebno je bilo sofinanciranje s strani centralnega proračuna. S proučevanjem je bilo ugotovljeno, da brez sprememb tega bremena ne bo mogoče prenesli, zato so se po svetu začeli procesi reformiranja pokojninskih sistemov. Če slovensko pokojninsko reformo, ki se je začela leta 2000, primerjamo s podobnimi reformami v drugih tranzicijskih državah ali v razvitih zahodnih državah, so spremembe v parametrih slovenskega pokojninskega sistema precej manjše (Verbič 2004).

Število oseb v starosti 55 – 64 let v EU bo med leti 2005 in 2010 naraslo za 9,5 %, od leta 2010 – 2030 za 15,3 %. Do leta 2050 bo v EU tretjina oseb starejša od 65 let. Če se politike in ukrepi v zvezi s staranjem ne bodo okrepili, bo rast BDP v EU upadla. Izdatki, vezani na staranje do leta 2050, bodo zrasli in bodo predstavljali približno 10 % vseh javnih izdatkov. Ovire, ki se nanašajo na odnos do starejših delavcev s strani družbe, so vedno hitrejše spremembe v tehnološkem ali organizacijskem smislu. Po drugi strani ustrezni ukrepi držav članic v mnogih primerih predstavljajo nove možnosti kvalitetnih zaposlitev za starejše

delavce. Nekatere države EU so s premišljenimi in pravočasnimi ukrepi že uspele izboljšati položaj starejših na trgu dela (Ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja).

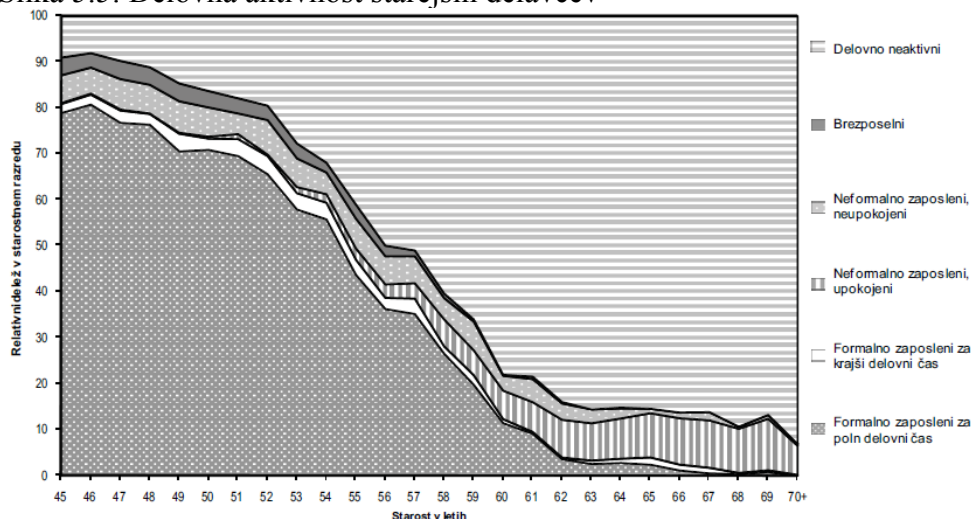
Slika 5.4: Deleži velikih starostnih skupin, Slovenija, popisi 1948 – 2002 in projekcije prebivalstva – Europop2008 za Slovenijo 2008, 2020, 2040 in 2060

Vir: Ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja

Za uspešno vključitev na trg dela za posameznika je izrednega pomena usposobljenost ter ustrezne kompetence. Kazalniki vseživljenjskega učenja v Sloveniji v primerjavi z EU prikazujejo lepo sliko. Vključenost prebivalcev Slovenije v vseživljenjsko učenje (v starostni skupini 25 – 64 let) je višja od povprečja EU, vendar je potrebno več pozornosti nameniti predvsem starejšim kategorijam delavcev, ki vseživljenjsko učenje najbolj potrebujejo. Udeležba v vseživljenjskem učenju se s starostjo zmanjšuje, v starostni skupini 55 – 64 let je bilo v letu 2008 v Sloveniji v vseživljenjsko učenje vključenih le 5,4 % vseh zaposlenih starejših delavcev. Ugotovljeno je, da postajajo starejši delavci z leti manj naklonjeni spremembam, so manj agilni ter potrebujejo čas za prilagoditev na nove delovne pogoje, vendar jih odlikujejo dolgoletne izkušnje, socialne mreže in druge kompetence.

Slika 5.5: Delovna aktivnost starejših delavcev

Vir: Širok, Vodopivec 2009

V Sloveniji se prehod iz delovne aktivnosti začne okoli 50. leta in se konča z 61. letom, manjši delež starejših ostaja delovno aktiven do pozne starosti. Delež formalno zaposlenih za polni delovni čas se začne zmanjševati po 51. letu starosti in se ustali pri 61. letu, le redki so formalno zaposleni po 61. letu, po 65. letu starosti je njihov delež zanemarljiv (Širok, Vodopivec 2009, 22).

V letu 2006 je bila povprečna starost upokojevanja v Sloveniji 59,8 let, na tem področju Slovenija zaostaja za povprečjem, saj je povprečna starost izhoda iz aktivnosti v EU v letu 2006 znašala 61,2 let. Določene države članice EU so s pravočasnimi in pravilno načrtovanimi ukrepi ter programi aktivnega staranja dosegle dvig zaposlovanja starejših oseb, reintegracije na trg dela, dvig njihovega znanja in kompetenc (Ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja).

Evropska komisija je pri analizi vplivov staranja prebivalstva izpostavila težavo vzdržnosti javnih financ, tudi zaradi večanja izdatkov za pokojnine in zdravstveno oskrbo.

Z vidika pokojninskega sistema se negativni trendi dajo vsaj delno omiliti s povečano delovno aktivnostjo. Slovenija precej izstopa po zelo nizki delovni aktivnosti v kritični starostni skupini 55 – 64 let, kar je zelo problematično z vidika pokojninskega sistema, kajti to pomeni, da se del aktivnega prebivalstva zgodaj umika s trga dela in pomeni večjo obremenitev za pokojninsko blagajno.

Reforma iz leta 1999 učinkuje na dolgi rok z dvigovanjem starostne meje za upokojitev in zmanjševanjem pokojninskih pravic, tako novih upokojencev kot tudi obstoječih upokojencev, tako da se zmanjšuje razmerje med povprečno starostno pokojnino in povprečno (neto) plačo (Stanovnik 2007).

Kot trdi Beštrova (2010) je »največji uspeh« pokojninske reforme iz leta 1999 postopno zniževanje povprečne pokojnine v primerjavi s povprečno plačo, saj je povprečna starostna pokojnina leta 1987 znašala 84,4 odstotka povprečne plače, leta 2009 pa le še 66,6 odstotka.

Staranje prebivalstva bo imelo vpliv na trg dela, gospodarsko rast, javne finance. Staranje prebivalstva je dolgotrajen proces, ki je predvidljiv, zato tudi obvladljiv, pod pogojem, da javne politike delujejo učinkovito in pravočasno (Carone in Costello 2006).

Vprašanje prebivalstvene politike je pomembno. Potrebno je preprečiti upadanje prebivalstva. Možnosti za dvig rasti prebivalstva sta dve. Ena je, da se poskuša dvigniti stopnjo rojstev, druga možnost je, da se poveča neto priseljevanje prebivalstva. Negativna rast prebivalstva ima za posledico negativno rast zaposlenosti. Upadanja zaposlenosti znižuje potencialno rast gospodarstva. Večanje stopnje zaposlenosti je del politike večanja števila zaposlenih. Ukrepi naj bi bili usmerjeni v spodbujanje zaposlenosti mladih in zaposlovanje starejših delavcev (55 – 64 let in 65 – 70 let). Upadanje rodnosti in podaljševanje dolgoživosti prebivalstva ima za posledico spremembe v starostni strukturi prebivalstva. Močno se povečuje delež starejšega prebivalstva glede na prebivalstvo v delovni dobi.

Po projekcijah Evropske komisije obstoječi slovenski pokojninski sistem ob spremenjenih demografskih razmerah ni vzdržan. Posledica demografskih sprememb se kaže v pokojninskem sistemu. Pokojninski sistem mora upoštevati staranje prebivalstva in zmanjšanje rodnosti, ki spodjeda starostno piramido prebivalstva. Ključen problem pokojninskega sistema ni staranje prebivalstva, marveč je padajoča rodnost. Pokojninski sistem PAYG je slonel na piramidni strukturi prebivalstva, ki predpostavlja naraščajoče prebivalstvo.

Možnosti rešitev so:

- večanje razmerja med zaposlenimi in upokojenci,
- znižanje povprečne pokojnine glede na povprečno plačo,
- povečanje prispevkov za pokojnine,
- povečanje prihrankov za starost.

Treba bo sprejemati ukrepe za zviševanje zaposlenosti in ukrepe za upočasnjevanje upokojevanja, zvišati stopnjo zaposlenosti, predvsem mladih, in starih in zvišati povprečno starost ob upokojitvi. Razmerja med povprečno plačo in povprečno pokojnino ni mogoče zniževati predaleč, v Sloveniji prej sprejemljivo razmerje okrog 60 kot okrog 50 %. Višine prispevka za pokojninsko zavarovanje iz plač ni mogoče zviševati zaradi obremenitve stroškov dela (Senjur 2007).

V Zeleni knjigi so podane štiri demografske naloge Evrope (Ramovš 2007):

- nizka rodnost evropskih narodov s posledičnim številčnim neravnotežjem med generacijami,
- težavno vključevanje mladih v družbeno delitev dela,
- prehitro izstopanje srednje generacije iz nje s posledično nizko udeležbo tretje generacije,
- rastočo potrebo po negi in oskrbi najstarejših ljudi.

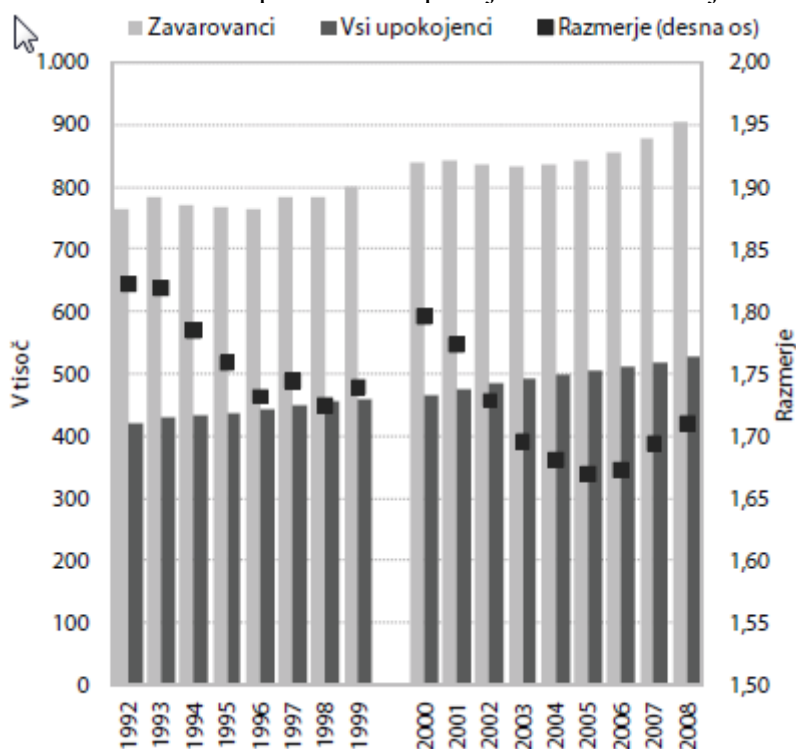
Zaradi zagotavljanja finančne zdržnosti sistema je posledica reforme slabšanje dohodkovnega položaja upokojencev. Vztrajno se povečuje delež upokojencev, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih, katerih nosilec je upokojenec, in v katerih ni delovno aktivnih. Po podatkih iz obdobja 2001 – 2003 kar 56,5 % upokojencev živi v gospodinjstvih in pokojnina je edini vir dohodka. Iz analiz je mogoče ugotoviti, da se povečuje delovna aktivnost kritične starostne skupine 50 do 59 let in hkrati zmanjšuje delež upokojencev v njej. Tako je bilo leta 1993, po tranzicijskem šoku, moških upokojencev v tej starostni skupini 40,6 % vseh moških, upokojenk pa 58,6 % vseh žensk te starostne skupine. V letih 2001 – 2003 se je ta delež pri moških znižal na 24,7 % in pri ženskah na 48 %. V letih 2001 – 2003 se je znatno skrčil delež vzdrževanih žensk v starostnih skupinah nad 70 let, kar delno pripisujemo novi pokojninski zakonodaji in uvedbi državne pokojnine (Kump in Stanovnik 2006).

5.3.1 RAZMERJE MED ZAPOSLENIMI IN UPOKOJENCI

V obdobju 2000–2008 se je razmerje zavarovancev do upokojencev najprej znižalo, v drugi polovici pa je začelo naraščati. Do leta 2006 je število upokojencev naraščalo hitreje od števila zavarovancev, leta 2000 1,8 in leta 2006 1,67 zavarovanca na 1 upokojenca.

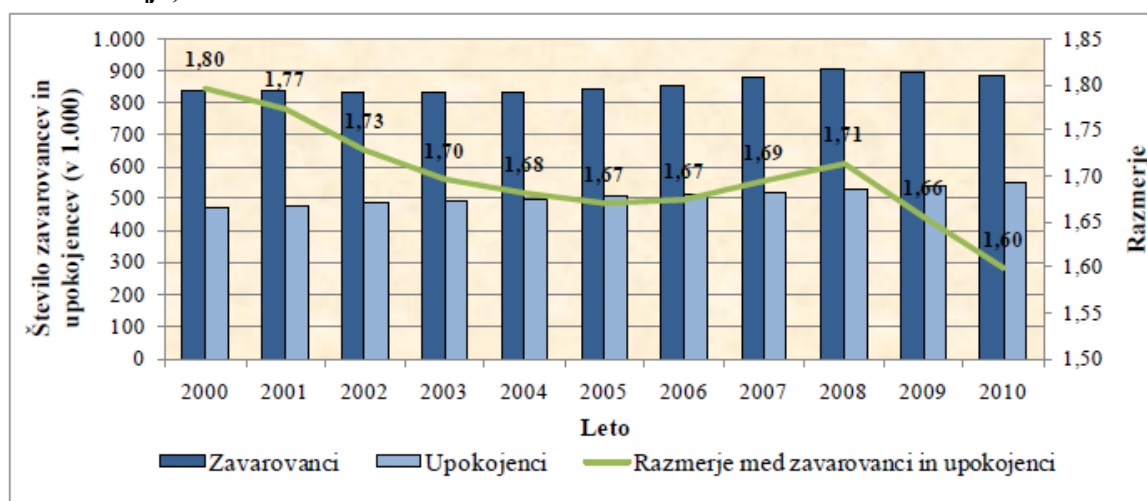
Nadalje se je v dveh letih zaradi vse hitrejšega zaposlovanja razmerje rahlo povečalo v korist zavarovancev in v letu 2008 doseglo 1,71. V letu 2009 se je število upokojencev povečalo za 1,9 %, medtem ko se je število zavarovancev zaradi krize močno zmanjšalo in razmerje se ponovno znižuje (Socialni razgledi 2009, 34).

Slika 5.6: Število zaposlenih in upokojencev ter razmerje med njimi, Slovenija, 1992 – 2008

Vir: Socialni razgledi 2009, 34

Tabela 5.2: Povprečno število zavarovancev in upokoјencev iz obveznega zavarovanja ter razmerje, 2000–2010

Vir: ZPIZ

5.4 POVEZANOST STARANJA PREBIVALSTVA Z JAVNIMI FINANCAMI

Nekatere države že imajo solidno javno finančno stanje, mnoge pa so v ta namen izvedle pokojninske in ostale reforme. Na podlagi trenutnega finančnega stanja in predvidenega povečanja stroškov, povezanih s staranjem, se države EU delijo v tri skupine glede na dolgoročna tveganja za vzdržnost njihovih javnih financ (Evropska komisija, 2006):

- države z visokim tveganjem: Ciper, Češka, Grčija, Madžarska, Portugalska, Slovenija, za katere je značilna izredno velika dolgoročna rast izdatkov, povezanih s staranjem;
- države s srednje visokim tveganjem: Belgija, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Malta, Nemčija, Slovaška, Španija in Združeno kraljestvo so države s precejšnjimi stroški, povezanimi s staranjem, in države morajo srednjeročno konsolidirati javne finance,
- države z nizkim tveganjem: Avstrija, Danska, Estonija, Finska, Latvija, Litva, Nizozemska, Poljska, Švedska (Podjed 2008).

Proces hitrega staranja prebivalstva je bil pričakovan in na posledice so demografi opozarjali že desetletja. Demografska dogajanja so začela imeti posledice na ekonomskem področju, zlasti na vzdržnost javnofinančnega sistema, najbolj pa je vplivalo na pokojninski sistem, saj so pravice glede upokoјevanja in višine pokojnin s pokojninsko zakonodajo določene in jih mora država izpolnjevati. Ob nespremenjenih pogojih upokoјevanja bi postajal razkorak med prihodki in odhodki pokojninske blagajne vedno bolj očit.

Slika 5.7: Dejansko stanje v letu 2006 in projekcije gibanja posameznih kategorij v obdobju do leta 2050: kazalci staranja prebivalstva ter deleži javnofinančnih izdatkov za pokojnine v BDP(v %)

	2006	2010	2015	2020	2030	2040	2050
Delež starega prebivalstva*	15,6	16,5	17,8	20,4	25,1	28,4	31,1
Indeks staranja*	110,5	122,2	131,9	150,4	195,0	235,3	242,8
Srednja starost prebivalstva [leta]*	40,5	41,7	43,0	44,1	46,3	47,8	48,1
Izdatki za pokojnine	10,8	10,8	11,3	12,0	14,1	16,4	17,8

Vir: Sambt, 2007

Opomba: *Vrednost v začetku leta; srednja varianta demografskih projekcij

Javnofinančni izdatki za pokojnine bodo ostali na približno nespremenjeni ravni. Učinki pokojninske reforme bodo v tem obdobju uspešno nevtralizirali učinke staranja prebivalstva. Z upokojevanjem »baby boom« generacij okrog leta 2020, bo predvidoma začel delež javnofinančnih izdatkov za pokojnine v BDP hitro naraščati (Sambt 2007).

5.4.1 EUROSTATOVE PROJEKCIJE PREBIVALSTVA EUROPOP2008

Na osnovi zadnjih podatkov, ki so bili na voljo v času oblikovanja projekcij prebivalstva je Eurostat v letu 2008 objavil projekcije prebivalstva EUROPOP2008. Za Slovenijo so za leto 2060 predpostavili stopnjo totalne rodnosti 1,52 otrok na žensko, medtem ko naj bi se življenjsko pričakovanje ob rojstvu do takrat povišalo za moške na 83,71 let, za ženske pa na 88,80 let. V obdobju 2008 – 2060 naj bi se delež delovnega kontingenta (starostne skupine 20 – 64 let) predvidoma zmanjšal iz nekaj manj kot dveh tretjin vsega prebivalstva na manj kot polovico vsega prebivalstva. Delež starih (65 let in več) naj bi se več kot podvojil (Čok in drugi 2010).

V zadnjih dveh letih se je delež izdatkov za socialno zaščito glede na BDP povečal. Možnosti financiranja izdatkov socialne zaščite bodo tudi v prihodnje močno omejene zaradi počasnega gospodarskega okrevanja, visoke brezposelnosti in potrebne konsolidacije javnih financ, vendar se bodo zaradi staranja prebivalstva nekateri izdatki povečevali. Ob nespremenjenem sistemu socialne zaščite bi povečevanje izdatkov za socialno zaščito povzročalo pritisk na obvezne dajatve za njihovo financiranje. V letih 2009 in 2010 so se težave javnih blagajn že povečale. V letu 2010 je bilo usklajevanje pokojnin in denarnih prejemkov prebivalstva iz javnih virov interventno znižano na polovico v zakonu določenega obsega uskladitve, za leto 2011 določena uskladitev pa je še nižja. Vendar so interventni ukrepi lahko le začasen izhod.

Po večletnem zmanjševanju so se izdatki za pokojnine v primerjavi z BDP leta 2008 začeli dvigovati, saj rezultati pokojninske reforme iz leta 2000, čeprav še vedno pozitivni, za javnofinančno vzdržnost na daljši rok ne zadostujejo. Že v letu 2008 se je zaradi spremembe valorizacijskega pravila in hitrejšega povečevanja števila upokojencev od rasti števila aktivnih zavarovancev, delež izdatkov za pokojnine začel povečevati, najbolj se je po oceni ZPIZ povečal v letu 2009, na kar je poleg rasti pokojninskih izdatkov vplivalo tudi močno skrčenje BDP. Za leto 2010 je interventni zakon sicer vplival na manjše povečanje, kljub temu pa je rast izdatkov za pokojnine presegala skromno rast BDP. Interventna ureditev je v veljavi tudi v letu 2011, vendar bo ob gibanjih na trgu dela, ko se bo število prejemnikov plač še zmanjševalo, število upokojencev pa bo večje, treba tudi v tem letu povečati del izdatkov pokojninskega in invalidskega zavarovanja pokriti s transferji iz proračuna.

Povprečna starost novih upokojencev je v letu 2010 znašala 60 let in 2 meseca in se ne povečuje več bistveno, povprečna doba prejemanja pokojnine pa se podaljšuje hitreje kot starost ob upokojitvi. V pokojninski zakonodaji obstajajo spodbude za daljše ostajanje v aktivnosti, v še neuveljavljenem zakonu pa se spodbude še povečujejo (Poročilo o razvoju 2011, 54).

V letu 2010 je bilo v Sloveniji povprečno 552.561 uživalcev starostnih, invalidskih, družinskih, vdovskih in delnih pokojnin iz obveznega zavarovanja, kar je 2,6 odstotka več kot v letu 2009. To je največji porast v zadnjem desetletju.

Tabela 5.3: Povprečno število, struktura in stopnje rasti povprečnega števila upokojencev iz obveznega zavarovanja, 2009 in 2010

Vrsta upokoje nca	2009		2010		Stopnja rasti (%)
	Število	Struktura (%)	Število	Struktura (%)	
1. Starostni	354.270	65,8	368.615	66,7	4,0
2. Invalidski	92.123	17,1	91.051	16,5	-1,2
3. Družinski in vdovski skupaj	91.818	17,1	92.628	16,8	0,9
- Družinski	59.699	11,1	57.097	10,3	-4,4
- Vdovski	32.119	6,0	35.531	6,4	10,6
4. Delni starostni	244	0,0	267	0,0	9,4
5. Skupaj (iz obveznega zavarovanja) (5=1+2+3+4)	538.455	100,0	552.561	100,0	2,6

Vir: ZPIZ

Tabela 5.4: Delež odhodkov za pokojnine iz obveznega zavarovanja (v %), 2000–2010

Elementi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bruto domači proizvod (BDP) - zneski v milijon EUR	21.600	22.790	24.500	25.752	27.162	28.750	31.055	34.568	37.305	35.384	36.061
Delež pokojnin ¹ iz obveznega zavarovanja v BDP	10,40	10,28	10,22	10,04	9,86	9,76	9,60	9,20	9,39	10,39	10,60

Vir: ZPIZ

Tabela prikazuje delež pokojnin iz obveznega zavarovanja v BDP, v katerega so zajeti odhodki za starostne, invalidske, družinske, vdovske in del vdovske pokojnine. V obdobju 2000–2007 se je delež odhodkov za pokojnine iz obveznega zavarovanja v BDP zniževal, v letu 2008 se je začel povečevati, prav tako tudi v letu 2009 zaradi znižanega BDP. V letu 2010 je delež znašal 10,60 odstotka (Letno poročilo 2010).

Tabela 5.5: Povprečna dosežena starost pri novih starostnih in invalidskih upokojencih iz obveznega zavarovanja po spolu, 2000–2010

Leto	Vrsta upokojenca							
	Starostni				Invalidski			
	Ženske		Moški		Ženske		Moški	
	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.
2000	56	1	61	0	48	9	52	11
2001	56	2	62	0	49	1	53	3
2002	56	5	62	2	49	7	53	6
2003	56	6	62	2	49	9	53	8
2004	57	3	62	6	49	10	53	10
2005	57	3	61	8	50	1	53	11
2006	57	4	61	8	50	4	53	5
2007	57	7	61	10	50	8	54	9
2008	57	7	61	11	51	7	54	3
2009	58	1	62	0	51	11	54	8
2010	58	5	61	10	51	9	54	8

Vir: ZPIZ

Zakonski pogoji za pridobitev pravice do pokojnine in njeno odmero se zaradi reforme sistema še vedno vsako leto postopno spreminjajo. V obdobju 2000–2010 se je pri ženskah upokojitvena starost s 56 let in 1 mesec povišala na 58 let in 5 mesecev, kar je za 2 leti in 4 mesece višja starost, pri moških pa z 61 let na 61 let in 10 mesecev, to je skupaj za 10 mesecev. Razlogi za počasnejše naraščanje upokojitvene starosti uživalcev starostne pokojnine so v zakonskih možnostih zniževanja minimalnih starosti, zaradi skrbi in vzgoje otrok tako pri ženskah kot pri moških, pri ženskah tudi zaradi vstopa v obvezno zavarovanje pred dopolnjenim 18. letom starosti, pri moških pa tudi zaradi možnosti zniževanja polne starosti (Letno poročilo 2010).

Tabela 5.6: Povprečna dopolnjena pokojninska doba novih starostnih in invalidskih upokoјencev iz obveznega zavarovanja ob upokoјitvi po spolu, 2000–2010

Leto	Vrsta upokoјenca							
	Starostni				Invalidski			
	Ženske		Moški		Ženske		Moški	
	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.
2000	33	7	37	3	25	6	28	3
2001	33	11	37	1	25	4	28	2
2002	34	1	37	0	25	4	28	0
2003	34	5	37	5	26	4	28	11
2004	35	1	37	9	26	3	28	9
2005	35	4	38	0	25	11	28	4
2006	35	8	38	4	26	10	28	1
2007	35	10	38	3	26	6	28	7
2008	36	0	38	3	27	0	28	0
2009	35	8	38	2	26	8	28	3
2010	35	6	38	0	27	1	28	1

Vir: ZPIZ

Povprečna pokojninska doba, s katero starostni upokoјenci uveljavljajo pokojnino, se je v letu 2010 v primerjavi z letom 2009 zmanjšala za 2 meseca. Zmanjšanje je mogoče pripisati vplivu dodane dobe pri uveljavljanju te pokojnine (Letno poročilo 2010).

Tabela 5.7: Povprečna doba prejemanja pokojnine uživalcev, ki jim je prenehala pravica do pokojnine, po vrsti pokojnine in spolu, 2000–2010

Leto	Vrsta upokoјenca									
	Starostni				Invalidski				Družinski in vdovski skupaj	
	Ženske		Moški		Ženske		Moški			
	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.	Let	Mes.
2000	17	1	14	9	18	3	14	1	13	5
2001	15	11	14	1	18	2	14	6	12	5
2002	16	3	15	1	19	7	14	11	12	11
2003	18	0	15	7	19	11	15	3	13	2
2004	18	8	15	10	20	1	15	7	12	8
2005	19	8	16	0	21	0	16	3	12	1
2006	19	3	16	0	21	11	16	3	12	11
2007	20	3	16	3	22	0	16	10	12	6
2008	20	10	16	4	22	1	17	1	13	4
2009	21	6	16	7	23	0	17	2	13	5
2010	21	8	16	8	22	10	17	8	11	6

Vir: ZPIZ

Na povprečno dobo prejemanja pokojnine vplivajo zakonski, ekonomski, socialni, zdravstveni in drugi razlogi. Pri starostnih upokoјencih se je v obdobju 2000–2010 doba prejemanja pokojnine pri ženskah podaljševala od 17 let in 1 meseca v letu 2000 na 21 let in 8 mesecev v letu 2010, nekoliko manj pa pri moških, in sicer od 14 let in 9 mesecev v letu 2000 na 16 let in 8 mesecev v letu 2010 (Letno poročilo 2010).

Tabela 5.8: Bruto javni izdatki za pokojnine kot delež BDP med letoma 2004 in 2050

Public pensions, gross as % of GDP								
Country	2004	2010	2015	2020	2025	2030	2040	2050
BE	10,4	10,4	11,0	12,1	13,4	14,7	15,7	15,5
CZ	8,5	8,2	8,2	8,4	8,9	9,6	12,2	14,0
DK	9,5	10,1	10,8	11,3	12,0	12,8	13,5	12,8
DE	11,4	10,5	10,5	11,0	11,6	12,3	12,8	13,1
EE	6,7	6,8	6,0	5,4	5,1	4,7	4,4	4,2
GR								
ES	8,6	8,9	8,8	9,3	10,4	11,8	15,2	15,7
FR	12,8	12,9	13,2	13,7	14,0	14,3	15,0	14,8
IE	4,7	5,2	5,9	6,5	7,2	7,9	9,3	11,1
IT	14,2	14,0	13,8	14,0	14,4	15,0	15,9	14,7
CY	6,9	8,0	8,8	9,9	10,8	12,2	15,0	19,8
LV	6,8	4,9	4,6	4,9	5,3	5,6	5,9	5,6
LT	6,7	6,6	6,6	7,0	7,6	7,9	8,2	8,6
LU	10,0	9,8	10,9	11,9	13,7	15,0	17,0	17,4
HU	10,4	11,1	11,6	12,5	13,0	13,5	16,0	17,1
MT	7,4	8,8	9,8	10,2	10,0	9,1	7,9	7,0
NL	7,7	7,6	8,3	9,0	9,7	10,7	11,7	11,2
AT	13,4	12,8	12,7	12,8	13,5	14,0	13,4	12,2
PL	13,9	11,3	9,8	9,7	9,5	9,2	8,6	8,0
PT	11,1	11,9	12,6	14,1	15,0	16,0	18,8	20,8
SI	11,0	11,1	11,6	12,3	13,3	14,4	16,8	18,3
SK	7,2	6,7	6,6	7,0	7,3	7,7	8,2	9,0
FI	10,7	11,2	12,0	12,9	13,5	14,0	13,8	13,7
SE	10,6	10,1	10,3	10,4	10,7	11,1	11,6	11,2
UK	6,6	6,6	6,7	6,9	7,3	7,9	8,4	8,6

Vir: EUROPEAN ECONOMY

Rezultati projekcij leta 2005 javne porabe za pokojnine v BDP (European Economy 2006) so:

- Napovedi kažejo zelo različna povečanja javne porabe za pokojnine v obdobju med letoma 2004 in 2050, od zmanjšanja za 6 odstotnih točk BDP na Poljskem, do povečanja za 10 odstotnih točk BDP na Portugalskem in 13 odstotnih točk BDP na Cipru.
- V državah članicah EU-15 se bo javna pokojninska poraba po napovedih dvignila za 2,3 odstotne točke BDP v povprečju. V Avstriji se bo javno pokojninska poraba večala in dosegla vrh okoli 2035, nato pa padla. V Italiji in na Švedskem predvidena povečanja v celotnem obdobju 2004 – 2050 so zelo majhna.
- Razmeroma zmerne rasti med 1,7 in 3,5 odstotne točke v javnih izdatkih za pokojnine so po napovedih v številnih državah članicah EU-15, kot so Nemčija, Velika Britanija, Francija, Finska, Danska in Nizozemska. Nekoliko večje povečanje bo v Belgiji (5,1 odstotne točke) in Irski (6,4 odstotne točke), kjer bo povečanje v veliki meri posledica zorenja sistema socialne varnosti pokojninskega zavarovanja.

- Največji dvig izdatkov za pokojnine v EU bo na Portugalskem (povečanje za 9,7 odstotne točke BDP), v Luksemburgu (7,4 odstotne točke) in Španiji (7,1 odstotne točke).
- Razvoj bo pokazal različne trende v naslednjih državah: od padca v višini 6 odstotnih točk BDP na Poljskem, do povečanja za 7 odstotnih točk na Madžarskem, 7 odstotnih točk BDP v Sloveniji in 13 na Cipru. Če Poljsko izključimo iz te skupine, je predvideno povečanje javne porabe pokojnin za 4,9 odstotne točke BDP v preostalih devetih novih državah članicah.
- Predvideno znižanje na Poljskem, v Estoniji in Latviji, kakor tudi predvideno majhno povečanje v Litvi in na Slovaškem, izhaja iz pokojninske reforme, sprejete v zadnjem desetletju. Te države imajo vklopljen del javnega sistema starostnih pokojnin v zasebne sheme.
- Izzivi Cipra, Slovenije, Madžarske in Češke republike so med največjimi v EU.

Razlogi za zgodnje upokojevanje:

Delodajalci radi sodelujejo v programih predčasnega upokojevanja, oziroma umika starejših s trga dela, saj po njihovem mnenju velja, da starejši delavci:

- stanejo več kot mlajši (plače),
- so manj produktivni zaradi zdravja in kvalifikacij,
- so manj pripravljeni na novo učenje in pridobivanje znanj,
- pričakuje se, da bodo ostali manj časa v podjetju in se v njih ne spleča vlagati (Štrovs 2000, 93).

Dejavniki, ki vplivajo na odločitev o upokojitvi, ki jo oddaljijo oziroma imajo nanjo negativen vpliv, so višji dohodek, ugodnosti zdravstvenega zavarovanja in višja izobrazba. Dejavniki, ki odločitev o upokojitvi približajo oziroma imajo nanjo pozitiven vpliv, pa so predvsem višje obdavčenje dohodka, ugodnosti socialnega zavarovanja, višja starost, poslabšanje zdravja, fizična zahtevnost delovnega mesta in večja brezposelnost (Verbič 2002, 36).

Javnost je pripravljena sprejeti spremembe v javnem pokojninskem sistemu samo, če jih ne občuti in niso opazne, kar je mogoče z zaostrovanjem upokojitvenih pogojev in zniževanjem pokojnin, ki se raztegnejo na čim daljše obdobje. V Sloveniji leta 1999 pokojninska reforma

pomika uveljavitev končnih pogojev v čas po letu 2020. Razlogi: bolj ko je neprijetna resnica pomaknjena v prihodnost, manj vpliva na slabo razpoloženje državljanov, volivcev. Lahko pa se opravi spreminjanje značilnosti pokojninskega sistema na skrivaj, tako da se skoraj ne opazi z naslednjimi ukrepi:

spremembe v načinu usklajevanja pokojnin, spremembe v usklajevanju s plačami, ki pomenijo osnovo za odmero pokojnine, spreminjanje elementov za odmero pokojnine, temeljite spremembe sistema, ki onemogočajo primerjavo med »prej« in »potem«, in uzakonitev t. i. faktorja trajnostnega razvoja, ki omogoča fleksibilno prilagajanje dejanski demografski in proračunski situaciji (Bonoli, Hill v Bešter 2008).

Dejstvo je, da je potrebno delati dlje, da se omogoči ustrezen in vzdržen pokojninski sistem. Z ustreznimi reformami je potrebno omogočiti, da bodo ljudje na trgu dela ostajali dlje. Reforme je potrebno začeti izvajati zgodaj, ko je prilagajanje na spremembe lažje (Boutout in Fischer 2009).

Ena večjih težav uresničevanja predlaganih reform je nizka toleranca oziroma prilagojenost prebivalstva na povečana socialna tveganja, posebno za generacije, ki so najbolj na udaru fleksibilizacije trga dela (Malnar 2006, 46).

Slovenija se še vedno sooča z vrsto neprijetnih proračunskih vprašanj, kot je npr. pokojninska reforma, in politikami, ki zadevajo inflacijo in nezaposlenost (Ferfila, Leloup 2002).

Pokojninski plan in življenjsko pričakovanje – v Sloveniji smo poznali le pokojninski sistem, ki je temeljil na popolni solidarnosti med zaposlenimi in upokojenci. Prispevne stopnje za pokojnine so se določale na osnovi potreb tekočih generacij upokojencev. Zaposleni so prispevali za pokojnine upokojencev in pričakovali, da bodo prihodnje generacije zaposlenih plačevale prispevke za njihove pokojnine, ko bodo v pokoju. Najnovejše družbene spremembe kažejo na problematičnost takega sistema. Resna družbena kriza, vojne ali sprememba sistema, opustitev ali zmanjšanje solidarnosti lahko ogrozi socialno varnost upokojencev, ki so pričakovali, da bo zanje poskrbljeno tako, kot so sami skrbeli za upokojence v času, ko so delali. Temu se je mogoče izogniti vsaj deloma z uporabo kombiniranih sistemov pokojninskega zavarovanja, ki porazdeli skrb za socialno varnost med družbo in posameznika (Malačič 1997).

Pomembnejša naloga Evropske unije je zagotavljanje ustreznih in vzdržnih pokojninskih prihodkov za državljane EU. Večina držav članic se je na to skušala pripraviti z reformami pokojninskih sistemov. Zaradi nazadovanja gospodarske rasti, javnih proračunov, finančne stabilnosti in zaposlovanja je prilagoditev praks upokojevanja in načinov kopičenja pokojninskih pravic še nujnejša.

Nekatere skupne teme je treba obravnavati usklajeno, kot so delovanje notranjega trga, zahteve Pakta za stabilnost in rast ali zagotavljanje, da so pokojninske reforme skladne s strategijo Evropa 2020. Celoviti in ustrezni pokojninski sistemi, ki omogočajo ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi, so ključni za državljane in socialno kohezijo. Usklajevanje pokojninskih politik na ravni EU se je izkazalo za koristno in nujno za zagotavljanje napredka na ravni držav članic.

Prebivalstvo se stara hitreje, kot je bilo predvideno, in sedanja finančna in gospodarska kriza je izjemno negativno vplivala na proračune, kapitalske trge in podjetja. Nastale so tudi velike strukturne spremembe. S pokojninskimi reformami se bo doseglo cilje strategije Evropa 2020 za zaposlovanje in dolgoročno vzdržnost javnih financ.

Zaradi demografskega staranja in s tem vpliva na javne proračune je bila leta 2001 na Evropskem svetu dogovorjena tridelna strategija:

- hitro zmanjšanje dolga;
- dvig stopenj zaposlenosti in produktivnosti;
- reforme pokojninskih in zdravstvenih sistemov ter sistemov dolgotrajne nege.

Države članice so poskušale zaščititi ustreznost pokojnin in se bolje odzvati na spremembe na trgih dela, zato so ključni cilji:

- spodbuditi ljudi, da bodo delali več in dlje, in tako obdržati enake pravice kot prej: dvig upokojitvene starosti; nagrajevanje poznega in odvrčanje od zgodnjega upokojevanja; premik od izračunavanja pravic na podlagi zaslužkov v najboljših letih k izračunavanju pravic na podlagi povprečja zaslužkov skozi celotno delovno kariero, onemogočanje ali omejevanje zgodnjega umika s trga dela, ukrepi na trgih dela za podporo starejšim delavcem in njihovo daljše ostajanje na trgu dela, spodbuditev večje enakosti spolov na trgu dela;
- premik od večinoma enoplastnih sistemov k večplastnim sistemom, da se poveča vloga naložbenih zasebnih načrtov dodatnega pokojninskega zavarovanja;

- ukrepi za zapolnitev vrzeli na področju ustreznosti pokojnin, npr. s prizadevanji za razširitev kritja, ukrepi za podporo kopičenju pokojninskih pravic, lažjim dostopom do pokojnin za ranljive skupine in večjo finančno podporo za revnejše upokojence;
- načelo enakosti spolov: ženske večinoma prevladujejo med zaposlenimi z netipičnimi zaposlitvenimi pogodbami.

Z nedavnimi reformami so se dvignile dejanske upokojitvene starosti in odprle nove poti k zagotavljanju ustreznih pokojnin na vzdržen način. Hkrati se je zaradi reform povečala odgovornost posameznikov za rezultate.

Kriza je dodala k programu reform razsežnosti:

- izostrila je nujnost rešitve vprašanja vrzeli v ustreznosti pokojnin;
- izostrila je potrebo po reformah za okrepitev vzdržnosti javnih financ;
- povečala je pomen dviga dejanske upokojitvene starosti;
- poudarila je potrebo po pregledu zakonskih predpisov o naložbenih pokojninskih skladih za zagotovitev njihove učinkovitosti in ohranitev njihove varnosti.

Najpomembnejši cilj pokojninskih reform je zagotoviti, da so pokojninski sistemi ustrezni in vzdržni. Trajanje pokoja se je v zadnjem času podaljšalo in zdaj praviloma obsega eno tretjino odraslega življenja, razen če se delovna doba ne podaljša in se zato ljudje upokojujejo pozneje. Možnost uvedbe univerzalne upokojitvene starosti je vprašljiva zaradi razlik med poklici glede starosti ob vstopu na trg dela in zdravstvenega stanja delavcev v različnih poklicih. Ker je starost ob umiku s trga dela še vedno nizka, so potrebne dodatne pokojninske reforme, da se delavcem z ustreznimi možnostmi preusposabljanja omogoči ohranitev zaposljivosti skozi celotno delovno dobo. Z Evropskim socialnim skladom se podpirajo ukrepi za večjo zaposljivost in višje stopnje zaposlenosti žensk in moških za delo sposobnih starostnih skupin. Z zdravstvenimi politikami se lahko državljanom pomaga do boljšega zdravja v starosti, saj je slabo zdravje eden od dejavnikov zgodnjega upokojevanja (Green paper 2010).

EU državam članicam pomaga pri oblikovanju politik za reševanje izzivov, ki jih prinašajo demografske spremembe, s spodbujanjem izmenjave izkušenj in raziskav ter spremljanjem demografskih trendov in z njimi povezanih politik v državah članicah. EU oblikuje politike, ki delavcem pomagajo pri usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja ter povečujejo priložnosti starejših delavcev (Evropska komisija).

5.5 ODLOČANJE O UPOKOJITVI

Cilj raziskovalne naloge je bil ugotoviti, v kolikšni meri se je spremenilo upokojitveno obnašanje Slovencev po sprejetju pokojninske reforme v letu 1999, ko se je dvignila minimalna starostna meja in pokojninska doba za ženske ter spremenil način določanja višine pokojnin. Odločitev za upokojitev je odvisna od višine opsijske vrednosti, ki je opredeljena kot razlika med življenjsko koristnostjo v trenutku optimalnega trenutka upokojitve in življenjsko koristnostjo takojšnje upokojitve. V kolikor ne bi pokojninski sistem določal nobenih omejitev za upokojitev, bi se osebe upokojile v tistem letu, ko bi opsijska vrednost postala negativna in bi upokojitev prinašala večjo korist od prelaganja upokojitve. Rezultati so pokazali, da sedanji sistem določanja pokojnin (dolžina plačne zgodovine, višina odmernih stopenj, valorizacija, bonusi, malusi) ne spodbuja zaposlenih, da bi nadaljevali z delom po izpolnitvi minimalnih upokojitvenih pogojev (Ahčan in Polanec 2007, 90).

Po trditvah Beštrove (2009) so najbolj občutljiva skupina zaposleni blizu upokojitve, ki jih je gospodarska in finančna kriza najbolj prizadela. Zaposleni po 55. letu so bili tisti, ki so prvi izgubili službe in se bodo tudi najtežje spet zaposlili ter nimajo več časa, da bi nadomestili zaradi brezposelnosti manjkajoče prispevke oziroma premije.

Da bo za pokojnino poskrbela država, je vedno večja in najpogostejša zmeta ljudi današnjega časa. V preteklosti v Sloveniji dodatnega pokojninskega varčevanja nismo poznali, saj smo vplačevali v sklad obveznega pokojninskega zavarovanja. Vedeli smo, da nam bo država ob upokojitvi zagotovila solidno pokojnino, ki bo pri nekaterih celo višja od prejšnjih prejemkov. Vendar, časi se spreminjajo in zaradi manjšega priliva denarja v sklad obveznega pokojninskega zavarovanja in čedalje večjega števila upokojencev so se posledično močno znižale višine pokojnin iz obveznega zavarovanja (Jenc 2009).

Informiranost ni samoumevna posameznikova pravica, ki jo podpirajo uredbe, vendar pogoj za pametne odločitve. Posebno pozorno bi morala biti informiranost urejena tam, kjer gre za posameznikove denarne in nedenarne pravice in obveznosti. Socialna zavarovanja ter s tem tudi pokojninska zavarovanja bi morala informiranost zavarovancev bolje urediti, saj gre za sisteme, v katere je vključeno veliko ljudi, kjer gre za velik obseg javnega in zasebnega denarja, kjer so zavarovančeve pravice dovolj jasno opredeljene, informiranosti o njihovi

denarni višini in spremljajočih obveznostih pa niso. Podatke, ki določajo obseg zavarovančevih pravic, pridobi nosilec zavarovanja, ZPIZ, od zavarovalca (delodajalca), pri tem pa posameznik ni vključen v tok podatkov in ne more oblikovati svojih informacij. Posameznik lahko sam vpliva na dva sklopa pravic:

- denarni prejemek (pokojnina),
- čas (aktivnost, zaposlitev).

Za naš sistem velja, da je računanje pokojnine zelo nepregledno in ga posameznik brez zbirke podatkov ne more opraviti.

Pokojninski prejemek je odvisen od zaslužkov, pokojninske dobe, starosti in spola, od skupnih odmernih odstotkov in valorizacijske formule. Posameznik lahko s svojimi odločitvami vpliva samo na pokojninsko dobo in starost (Kidrič 2007).

5.6 MOŽNE REŠITVE POKOJNINSKEGA SISTEMA Z VIDIKA ZAGOTAVLJANJA FINANČNE VZDRŽNOSTI IN PRIMERNIH POKOJNIN

Na podlagi javne razprave in pogajanj socialnih partnerjev o variantnih predlogih sprememb pokojninskega sistema je mogoče na podlagi ocene veljavnega sistema in ob strinjanju glede glavnih ciljev – javno finančne vzdržnosti pokojninskega sistema in primernih pokojnin, ugotoviti, da so spremembe nujne. Na podlagi opisa stanja pokojninskega sistema na makro ravni je zaključek tak, da veljavni sistem po 2020 letu ne bo več vzdržen, saj bo proces staranja povzročil padanje števila delovno aktivnih prebivalcev, in ob upokojevanju »baby boom« generacije. Do leta 2020 je sistem vzdržen ob predpostavki, da v vmesnem času uspemo zagotoviti dodatna sredstva vsako leto. Zaradi naraščanja izdatkov za pokojnine in vse manj pobranih prispevkov bo dolgoročno stabilnost sistema mogoče doseči na tri načine:

- s podaljševanjem delovne aktivnosti in odlaganjem upokojitve,
- z zniževanjem ravni pokojnin,
- s kombinacijo obeh ukrepov.

Pri predlaganju možnih ukrepov je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve hotelo kljub vzpostavitvi modernega večstebnega sistema pokojninskega zavarovanja, da se morata v okviru obveznega pokojninskega zavarovanja ohraniti temeljni načeli sedaj veljavnega sistema, to je načeli redistribucije in solidarnosti, v okviru javnega stebra, kjer država

vsakemu posamezniku zagotavlja dostojno pokojnino, ne glede na njegov dohodek v času zaposlitve oziroma ne glede na višino vplačanih prispevkov. Načeli redistribucije in solidarnosti v okviru obveznega pokojninskega zavarovanja se morata zagotavljati na pregleden način, da je zavarovanec seznanjen, v katerem delu javnega sistema se zasleduje načelo odvisnosti višine izplačil od višine vplačil, v katerem delu pa se zagotavljata načeli redistribucije in solidarnosti.

Po navedenih predlogih, podanih v letu 2009 Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, bi bilo cilj mogoče doseči z naslednjimi ukrepi:

- z določitvijo minimalnega obsega pravic (to je možno v obeh sistemih – v moderniziranem sedanjem in NDC, pri čemer je pri NDC to možno le z vzpostavitvijo ničelnega stebra);
- z določitvijo maksimalne pokojninske osnove.

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS, ki naj bi se po tem predlogu uveljavil leta 2015, bi temeljil na principu večstebnega sistema, in sicer:

- ničelni steber;
- I. steber;
- II. steber;
- III. steber.

V ta sistem naj bi bili vključeni vsi zavarovanci, ki so rojeni leta 1960 ali kasneje, ostali bi ostali v moderniziranem pokojninskem sistemu.

V sistem obveznega pokojninskega zavarovanja naj bi se vpeljalo sistem navideznih pokojninskih računov (Notional defined contribution), kjer se vplačani prispevki zavarovanca evidentirajo na njegovem osebnem računu. Osebni računi so navidezni, saj se prispevki uporabijo za sprotno izplačevanje pravic upokojencev. Višina zavarovančeve pokojnine je odvisna od višine vplačanih prispevkov, ki so evidentirani na njegovem navideznem osebnem računu, dolžine vplačevanja in pričakovane preostale življenjske dobe posameznikove generacije ob njegovi upokojitvi. V državah, kjer že imajo uveljavljen tak sistem, zbrana sredstva usklajujejo z rastjo plač ali z rastjo BDP.

Bistvo delovanja NDC sistema je v dosledni indeksaciji prispevkov posameznikov, ki so zavedeni na individualne račune, preglednosti in razumljivosti, kjer vsak posameznik od administratorja sistema dobiva informacijo o vrednosti vplačanih in indeksiranih sredstev na njegovem navideznem računu in višino pričakovane pokojnine, ki jo lahko, ob določenih v

izračun vgrajenih predpostavkah, pričakuje, po določeni formuli, ki upošteva spremembe glede pričakovane življenjske dobe moških in žensk.

Preoblikovanje dokladnega sistema iz sistema »defined benefit« v sistem »notional defined contribution« bi pomenilo, da bi bilo potrebno uvesti močan redistributivni element – ničelni steber, ki bi vsakomur zagotavljal univerzalen dohodek.

Tako naj bi se sedanji obvezni steber preoblikoval na dva dela, pri čemer bi socialni ali ničelni steber zagotavljal univerzalno pokojnino, ki bi zagotavljala minimalni obseg pokojninskih pravic. Po modelu navideznih individualnih računov – prvi steber, bi se vodila in sprotno indeksirala sredstva za vsakega posameznika za poznejše izplačilo aktuarsko določene pokojnine. Prvi steber bi bil politično neobčutljiv zaradi izostanka redistributivnega elementa, jasno določenega mehanizma vodenja vplačil in izračuna pokojnin, preglednosti, ki bi bila zagotovljena z vplačili na individualnih računih, ter pravice bi bile vezane na zbrana sredstva na individualnih računih (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2009).

Zakon se je pripravljaj več kot dve leti in je v času javne razprave ter pogajanj s socialnimi partnerji doživel številne spremembe in dopolnitve. Vanj so bili vključeni številni predlogi sindikatov in drugih, ki so sodelovali v procesu pogajanj, prav z namenom, da bi bil tako kar najbolj sprejemljiv za vse aktivne in upokojene generacije.

Spremembe pokojninske ureditve, ki naj bi jih uvajal novi zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, naj bi zagotavljal skupno manjšo javnofinančno obremenitev. Spremembe, ki naj bi jih vseboval konec leta 2010 sprejeti zakon, so:

- povišanje minimalnih pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine (starosti in pokojninske dobe),
- podaljšanje referenčnega obdobja, katerega dohodki se upoštevajo pri odmeri pokojnine,
- sprememba valorizacijske formule.

Skupni učinek sprejetih parametrov na zmanjšanje prihodnjih povečanj javnih izdatkov za pokojnine (ob predpostavljene gibanjih rasti produktivnosti in rasti števila upokojencev) je nižji od učinka, ki bi ga zagotovil prvotni predlog vlade. S spremembami polne upokojitvene starosti in povišanjem pokojninske dobe, ki sta še vedno različna po spolu, naj bi dosegli kasnejši odhod v upokojitev oziroma podaljšanje aktivnosti.

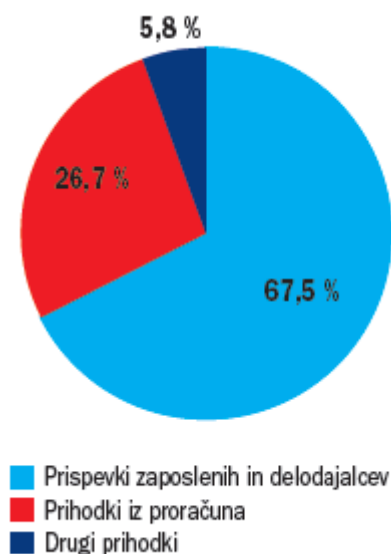
Upokojitev ob najnižji pokojninski dobi 20 let in starosti 65 let pa je izenačen po spolu. Pravilo mešanega cenovnega in plačnega usklajevanja v razmerju 70 % z rastjo plač in 30 % z rastjo cen življenjskih potrebščin znižuje prihodnjo relativno vrednost pokojnin glede na plače (nadomestitveno razmerje). Opuščena horizontalna izenačenost starih in novih pokojnin in upokojencev znižuje tudi razmerje med starimi in novimi pokojninami. Podaljšuje se obdobje za določitev pokojninske osnove in se ublaži s ponovno uveljavitvijo višjega letnega odmernega odstotka (z 1,5 na 2,0). Spremembe parametrov vplivajo tudi na prerazdelitev pokojninske osnove po njeni višini. Vedno večjemu številu novih upokojencev bodo pokojninske osnove in tudi izplačane pokojnine odmerjene blizu z zakonom določene najnižje vrednosti pokojnin. Zaradi učinkov predlaganega načina valorizacije pokojnin pa se bodo na tej ravni izenačevale tudi že izplačane pokojnine, ki so bile sicer odmerjene nekoliko višje. Potrebno je nadaljevati z drugo fazo sprememb pokojninske zakonodaje z vzpostavitvijo sistema, ko bosta delež in obseg transfernih proračunskih izdatkov za poravnavanje obveznosti iz pokojninskega zavarovanja vnaprej določljiva. Tisti del izdatkov, ki bi skupaj s transfernimi prihodki iz proračuna zagotovil izplačilo pokojnin v višini, ki jo določa pokojninski zakon, pa bi moral biti pokrit s prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (obvezni socialni prispevki) (Poročilo o razvoju 2011, 54-56).

Kot navaja Holzmann (2009) brez finančnih reform in reform na trgu dela še tako dobro zasnovana pokojninska reforma ne bo privedla do zelenega učinka, če ne bo močnega sodelovanja med ključnimi akterji v državi.

Naš pokojninski sistem temelji na medgeneracijski solidarnosti (s sprotnim plačevanjem prispevkov delavcev se neposredno zagotavlja izplačevanje pokojnin upokojencem). Vzdržnost pokojninskega sistema je torej odvisna predvsem od števila prebivalcev in njihove starosti. Prilagoditve pokojninskega sistema zahtevajo neugodne demografske razmere.

Vplačani prispevki ne zadoščajo za pokritje vseh odhodkov pokojninske blagajne. Zaradi primanjkljaja v pokojninski blagajni smo morali davkoplačevalci preko državnega proračuna v letu 2010 vanjo prispevati več kot milijardo evrov.

Slika 5.8: Financiranje pokojninskega sistema

Vir: Varna starost za vse generacije 2000

Reforma pokojninskega sistema je nujna, ker se slovensko prebivalstvo stara, na drugi strani pa na trg dela vstopa premalo nove in mlade delovne sile, ki bi s sprotnimi prispevki lahko plačevala za pokojnine upokojencev.

Določila predloga Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v javni razpravi (ZPIZ-2) ne zadoščajo, da bi dobili nastavke za pokojninski sistem, ki ga dejansko potrebujemo. Kar se tiče prvega stebra, predlog ohranja mehanizme nepravilnosti in ne spodbuja zadosti aktivnosti starostnikov (Berk Skok 2010).

6 KAKO NAJ BI SE UPOKOJEVALI PO ZAKONU ZPIZ 2

Novi zakon odpravlja nekatere pomanjkljivosti:

- vzpostavlja pregledno pokojninsko blagajno, povezano le s pravicami na podlagi plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje,
- vzpostavlja neposredno povezavo med vplačanimi prispevki in višino končne pokojnine ter tako uvaja pravičnejši pokojninski sistem,
- s subvencioniranimi prispevki stimulira hitrejše zaposlovanje mladih in zaposlovanje starejših,
- večje možnosti za delno upokojitev.

6.1 STAROSTNA UPOKOJITEV

Tabela 6.1: Pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine

Leto	Moški				Ženske			
	Starost		Pokojninska doba		Starost		Pokojninska doba	
	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	meseci
2011	58		41		55		38	
2012	58	4	41	4	55	4	38	4
2013	58	8	41	8	55	8	38	8
2014	59		42		56		39	
2015	59	4	42	4	56	4	39	4
2016	59	8	42	8	56	8	39	8
2017	60		43		57		40	
2018					57	4	40	4
2019					57	8	40	8
2020					58		41	

Pri nekoliko višji starosti se bodo lahko upokojili tisti z nekoliko krajšo pokojninsko dobo.

Tabela 6.2: Pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine pri krajši dobi

Leto	Moški				Ženske			
	Starost		Pokojninska doba		Starost		Pokojninska doba	
	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	meseci
2011	63	6	20		61	6	20	
2012	64		20		62		20	
2013	64	6	20		62	6	20	
2014	65		20		63		20	
2015					63	6	20	
2016					64		20	
2017					64	6	20	
2018					65		20	

Nov pokojninski zakon pa zavarovancu, ki se upokoji po zgoraj navedenih pogojih, omogoča, da si zniža upokojitveno starost na račun starševstva in služenja obveznega vojaškega roka.

6.2 PREDČASNA UPOKOJITEV

Tabela 6.3: Pogoji za pridobitev pravice do predčasne pokojnine

Leto	Moški				Ženske			
	Starost		Pokojninska doba		Starost		Pokojninska doba	
	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	Meseci	Leta	meseci
2011	58	6	40		57		37	6
2012	59		40		57	6	37	9
2013	59	6	40		58		38	
2014	60		40		58	6	38	
2015					59		38	
2016					59	6	38	
2017					60		38	

Predčasna upokojitev prinaša trajni malus za vsak mesec upokojitve pred dopolnjeno trenutno polno starostjo (Varna starost za vse generacije 2011).

6.3 OSTALE UPOKOJITVE

Nov pokojninski zakon predvideva spremembe pri:

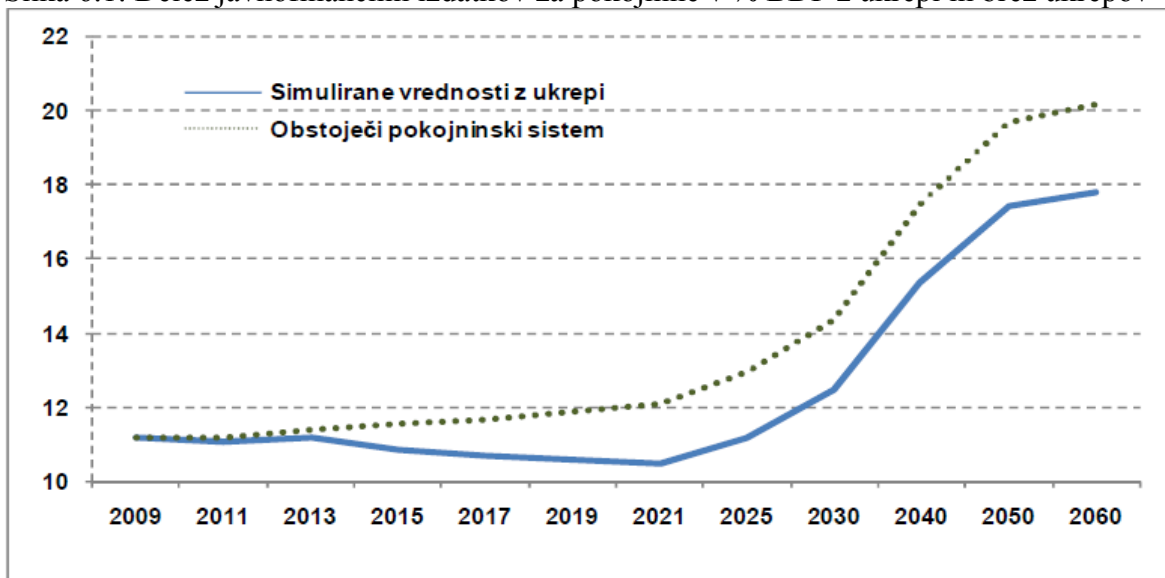
- delni upokojitvi, ki bo za državljane bolj prijazna in bo omogočala postopen prehod iz zaposlitve v upokojitev,
- poklicni pokojnini, namenjeni delavcem na zdravju škodljivih delovnih mestih in delovnih mestih, ki jih ni mogoče opravljati po določeni starosti.

Nov pokojninski zakon v primerjavi s starim zastruje pogoje za upokojitev pri skoraj vseh parametrih:

- Podaljšanje obdobja za izračun pokojninske osnove z 18 let, vsako leto za eno leto, na 30 najugodnejših zaporednih let z izključitvijo treh najmanj ugodnih let. Dolgoročni učinek bi pomenil znižanje napovedanega deleža javnofinančnih izdatkov za pokojnine v BDP.
- Indeksacija rasti pokojnin z rastjo plač je ključna za dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema.
- Poviševanje starosti ob upokojitvi bo pozitivno delovalo na vzdržnost pokojninskega sistema, težko pa je natančno napovedati, kolikšen bo, saj je to odvisno od obnašanja

ljudi glede na spremembe v sistemu (Nacionalni reformni program 2011 – 2012, 2011).

Slika 6.1: Delež javnofinančnih izdatkov za pokojnine v % BDP z ukrepi in brez ukrepov

Vir: ZPIZ, SURS in različni drugi viri; izračuni IER, novelirane ocene januar 2011

7 ANALIZA UČINKOVITOSTI POKOJNINSKIH SISTEMOV

V Evropi so se pokojninska zavarovanja razvijala znotraj posameznih držav, ki je vsaka zase razvijala socialno politiko. Z uvedbo enotnega evropskega območja, ki omogoča nemoten pretok kapitala in delovne sile, postaja vprašanje pokojninskih in socialnih pravic bistvenega pomena. Evropski pokojninski sistemi slonijo na načelu medgeneracijske vzajemnosti, ki pa so marsikje neučinkoviti zaradi porušenega demografskega ravnotežja.

Do tega prihaja predvsem zaradi zmanjševanja rodnosti, podaljševanja življenjske dobe in dolgoletnega izobraževanja. Poleg demografskih sprememb so bile predvsem tranzicijske države soočene še z visoko stopnjo brezposelnosti, visoko ravnijo pridobljenih pravic upokojencev ter visokim številom »predčasnih upokojevanj«.

Glede na ostale države EU Slovenija še nima izoblikovanega učinkovitega sistema pokojninskega zavarovanja, kar predstavlja velik izziv za rešitev tega problema.

7.1 METODOLOŠKI OKVIR

S sekundarno analizo podatkov, pridobljenih iz Eurostata za leto 2008, sem agregirala podatke, jih dihotomizirala in s pomočjo kvalitativne primerjalne analize (QCA metoda) poskušala ugotoviti, ali na pokojninske sisteme, ki se med seboj razlikujejo, vpliva rodnost, gospodarske razvitosti in socialnost. Preučevala bom vplivnost teh neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko. Uporabljena je bila primerjalna analiza raziskovanja, saj primerjamo med seboj države. V primerjalnem raziskovanju vsak preučevani primer razumemo kot kombinacijo vzročnih pogojev, ki so povezani z določenim izidom. Pri celotnem delu sem se oprla na Ragina (2007), kjer je podrobno opisan ves postopek.

Enota moje raziskave je makro družbena enota: država. Omejila sem se na evropske države, v katerih sem poskusila raziskovati učinkovitost pokojninskih sistemov glede na kazalce, ki so prisotni v Sloveniji in bi lahko vplivali na učinkovitost, to so gospodarska razvitost, stopnja rodnosti, stopnja socialnosti.

7.2 IZBOR ENOT PRIMERJAVE

Enota moje raziskave je država. Osredotočila sem se na države članice Evropske unije za leto 2008: Bolgarija, Romunija, Poljska, Litva, Latvija, Madžarska, Slovaška, Estonija, Češka, Malta, Portugalska, Slovenija, Grčija, Ciper, Španija, Italija, Velika Britanija, Francija, Nemčija, Belgija, Avstrija, Finska, Švedska, Nizozemska, Irska, Danska, Luksemburg;

7.3 IZBOR SPREMENLJIVK IN INDIKATORJEV

Za odvisno spremenljivko sem vzela delež starejših pod pragom revščine, za katero menim, da je močno povezana z učinkovitostjo pokojninskega sistema.

Za neodvisno spremenljivko rodnost sem vzela podatke o stopnji rodnosti s spletne strani: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdde220> .

Za neodvisno spremenljivko družbeni bruto proizvod na prebivalca sem vzela podatke Eurostata s spletne strani:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_aux_gph&lang=en

Za neodvisno spremenljivko socialnih izdatkov na prebivalca sem podatke pridobila iz Eurostata s spletne strani:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_sum&lang=en

7.4 ANALIZA PODATKOV Z METODO QCA

Povezanost spremenljivk sem preučevala z metodo QCA, kjer je bistvena dihotomizacija spremenljivk. 1 pomeni prisotnost pojava. 0 pomeni odsotnost pojava.

Po agregiranju sem dihotomizacijo vrednosti določila z grafičnim prikazom ter izračunom tretjin, ki so prikazane v prilogi.

Stopnja rodnosti:

0 → vrednosti od 1.32 do 1.77 pomenijo odsotnost rodnosti;

1 → vrednosti od 1.85 do 2.07 pomenijo prisotnost rodnosti.

Družbeni bruto proizvod na prebivalca:

0 → vrednosti od 4.700 do 26.200 pomenijo odsotnost gospodarske razvitosti;

1 → vrednosti od 29.600 do 81.200 pomenijo prisotnost gospodarske razvitosti.

Socialnost države – stroški za socialne izdatke na prebivalca:

0 → vrednosti od 719.22 do 8.388.09 pomenijo odsotnost socialnosti;

1 → vrednosti od 8.995 do 16.339.19 pomenijo prisotnost socialnosti.

Učinkovitost pokojninskega sistema – delež starejših pod pragom revščine:

0 → vrednosti od 4.3 do 18.1 pomeni učinkovitost pokojninskega sistema;

1 → vrednosti od 20.9 do 51.2 pomeni neučinkovitost pokojninskega sistema.

Tabela 7.1: Dihotomizirani podatki

država	stopnja rodnosti	BDP na prebivalca	socialni izdatki na prebivalca	učinkovitost pokojnin. sistema
Belgija	1	1	1	0
Bolgarija	0	0	0	0
Češka	0	0	0	1
Danska	1	1	1	1
Nemčija	0	1	0	1
Estonija	0	0	0	0
Irska	1	1	1	0
Grčija	0	0	0	0
Španija	0	0	0	0
Francija	1	1	1	1
Italija	0	0	0	0
Ciper	0	0	0	0
Latvija	0	0	0	0
Litva	0	0	0	0
Luksemburg	0	1	1	1
Madžarska	0	0	0	1
Malta	0	0	0	0
Nizozemska	0	1	1	1
Avstrija	0	1	1	1
Poljska	0	0	0	1
Portugalska	0	0	0	0
Romunija	0	0	0	0
Slovenija	0	0	0	0
Slovaška	0	0	0	1
Finska	1	1	1	0
Švedska	1	1	1	1
Velika Britanija	1	1	0	0

Zgornjo tabelo sem preuredila v pravilnostno tabelo.

Tabela 7.2: Pravilnostna tabela

Zaporedna št.kombinacije	Stopnja rodnosti	BDP na prebivalca	Socialni izdatki na prebivalca	Učinkovitost pokojnin sistema	Št. dr. s to kombinacijo
1	0	0	0	1	4
2	1	1	1	1	3
3	0	1	0	1	1
4	0	1	1	1	3
5	1	1	1	0	3
6	0	0	0	0	12
7	1	1	0	0	1

Pri nekaterih državah sem z isto kombinacijo vzrokov dobila različen izid, vendar sem kombinacije vzrokov vključila v nadaljnji postopek s pomočjo Booleanove algebre.

Poenostavitev pravilnostne tabele – države z učinkovitim pokojninskim sistemom

Tabela 7.3: Izhodiščne vzorčne konfiguracije

Zap. št. konfig.	Vzročna konfiguracija	Št. dr. s to kombinacijo
1	rod*bdp*social.izd.	4
2	ROD*BDP*SOCIAL.IZD.	3
3	rod*BDP*social.izd.	1
4	rod*BDP*SOCIAL.IZD.	3

Tabela 7.4: Poenostavitev izhodiščnih vzorčnih konfiguracij

Vrstice	Vzročna konfiguracija	Nova oznaka
1+3	rod*social.izd.	#5
2+4	BDP*SOCIAL.IZD.	#6

Tabela 7.5: Shema pokrivanja originalnih izrazov – presežni izrazi

Izhodiščne vzročne konfiguracije	Poenostavljeni izrazi	
	#5	#6
rod*bdp*social.izd.	x	
ROD*BDP*SOCIAL.IZD.		x
rod*BDP*social.izd.	x	
rod*BDP*SOCIAL.IZD.		x

Iz zgornje sheme vidimo, da noben poenostavljen izraz ni presežen, saj oba obsegata sama dve vrstici. Končna poenostavljena formula:

$$\text{Učinkovitost pokojninskega sistema} = \text{rod*social.izd.} + \text{BDP*SOCIAL.IZD.}$$

* = logični IN

+ = logični ALI

Vzročni pogoji za učinkovitost pokojninskega sistema so v odsotnosti rodnosti in socialnih izdatkov ali ob visoki gospodarski razvitosti ter ob visoki socialnosti države.

7.5 POVZETEK

Kljub navedenemu rezultatu je preuranjeno trditi, da je kombinacija odsotnosti rodnosti in socialnih izdatkov ter ob visoki gospodarski razvitosti in ob visoki socialnosti vzrok za učinkovitost pokojninskega sistema. Slabost te metode je nezmožnost povezav med vzrokom in posledico. Metoda nam ne omogoča zanesljivega odgovora, da na učinkovitost pokojninskega sistema vplivajo navedeni dejavniki in ne kakšen drug.

DANSKA

Univerzalne pavšalne pokojnine za vse državljane v odvisnosti od obdobja, preživetega na Danskem, ter dodatki v odvisnosti od vseh dohodkov in premoženja posameznika, oboje se financira iz davkov. Pokojnine, ki zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov, so predčasne pokojnine, za kar je zahtevanih 30 let plačevanja prispevkov, višina pokojnine je odvisna od starosti in ne od prispevkov. Za javne uslužbence na državnem in lokalnem nivoju obstajajo pokojnine javnih uslužbencev.

Nacionalna pokojnina pripada vsem danskim državljanom, starim nad 65 let, ki so prebivali na Danskem najmanj 3 leta, oziroma vsem tujcem, ki so na Danskem 10 let, od tega 5 let pred upokojitvijo. Nacionalna pokojnina in pokojnina za javne uslužbence se financira iz davkov.

Danska si je za zagotavljanje stabilnosti pokojninskega sistema zadala cilj doseganja letnega proračunskega presežka med 0,5 % in 1,5 % BDP z namenom zmanjšanja javnega dolga in povečanja zaposlitev. Povečevanje izdatkov za pokojnine naj bi bilo zmerno, pri tem gre za sredstva za nacionalno pokojnino, ob tem naj bi se izdatki za druge pokojninske sheme povečali.

NEMČIJA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Splošno zavarovanje za zaposlene v zasebnem in javnem sektorju pokriva starostno, invalidsko, predčasno in vdovsko pokojnino. Obstajajo tudi posebna zavarovanja za kmete in rudarje. Prispevek v letih 2004–2006 za obvezno pokojninsko zavarovanje, ki vključuje vse zaposlene v zasebnem sektorju je bil 19,5 % bruto dohodka, za delodajalce 9,75 % in delavce 9,75 %. Ministrstvo za delo in socialne zadeve vsako leto določi prispevno stopnjo. Prispevna stopnja do leta 2020 ne bi smela biti višja od 20 %. Pokojnine za javne uslužbence in socialne pokojnine se financirajo iz davkov. Zmanjšanje gospodarske rasti in neugodne demografske

projekcije predstavljajo pritisk na pokojninski sistem, zaradi česar je bil sprejet zakon o samozadostnosti pokojninskih sistemov. V formulo za indeksacijo pokojnin je uvedel faktor samozadostnosti, ki ga je potrebno upoštevati, ko se razmerje med vplačniki prispevkov in koristniki poslabša.

FRANCIJA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Za različne sektorje in poklicne skupine je veliko število ločenih pokojninskih zavarovanj, ki zagotavljajo pokojnine v odvisnosti od dohodkov, poleg dodatnih obveznih pokojninskih zavarovanj, ki dopolnjujejo pokojninska zavarovanja. Zavarovanja pokrivajo starostne, predčasne, družinske pokojnine. Invalidske pokojnine so krite iz zdravstvenega zavarovanja. Prispevne stopnje za zaposlene v zasebnem sektorju so za delodajalca med 8,20 % in 16,35 % dohodka delavca ter delavca med 6,55 % in 16,35 % osebnega poklicnega dohodka. Prispevki za različne skupine vojakov in javnih uslužbencev znašajo do 7,85 % in se financirajo iz državnega proračuna. Francija je ena od držav, ki je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja imela najvišjo stopnjo javnih izdatkov za pokojnine (Martin in Whitehouse 2008). S pokojninsko reformo iz leta 2004 naj bi državi uspelo pridobiti sredstva za dodatne potrebe za financiranje pokojninskega sistema. Glavni elementi reforme so podaljšanje vplačevanja prispevkov za polno pokojnino.

Senat je pokojninsko reformo sprejel v oktobru 2010. Predlog zakona predvideva, da bi se starost za upokožitev postopoma povišala do leta 2018, in sicer za minimalno pokojnino s 60 na 62 let, za polno pokojnino pa s 65 na 67 let (Finance 2010).

LUKSEMBURG

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Splošno socialno pokojninsko zavarovanje za zaposlene v zasebnem sektorju pokriva starostne, invalidske in družinske pokojnine. Minimalne zajamčene pokojnine so odvisne od dohodkov in premoženja posameznika. Prispevne stopnje znašajo 24 % bruto plače, od tega za delodajalce 8 %, delavec 8 %, in državo 8 % in se plačuje od bruto dohodka. Ena tretjina prispevka se financira iz davkov. Zajamčena minimalna pokojnina se financira iz davkov. Pokojnine za javne uslužbence se financirajo iz državnega proračuna. Oblikovan je rezervni sklad za sofinanciranje izplačila pokojnin, vendar po projekcijah po letu 2020 trenutna prispevna stopnja ne bo zadoščala za financiranje pokojninskega sistema.

MADŽARSKA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Enotno pokojninsko zavarovanje iz naslova socialne varnosti vključuje vse zaposlene osebe ter pokriva starostne, predčasne, invalidske in družinske pokojnine. Minimalne zajamčene pokojnine so odvisne od vseh dohodkov in premoženja posameznika in se izplačujejo v obliki socialnih pomoči. Prispevne stopnje znašajo 26,5 % bruto plače, od tega za delodajalce 18 %, delavce 8,5 %. Invalidske in družinske pokojnine se financirajo iz prispevkov za socialno zavarovanje ter iz državnega proračuna. Zajamčene minimalne pokojnine se financirajo iz davkov. Leta 1997 je bil oblikovan II. steber, v katerega je bilo mogoče prenesti del plačila prispevka za prvi steber. Za nove zaposlene je sklenitev zavarovanja po tem stebru obvezna. Projekcije kažejo na veliko povečanje deleža izdatkov za pokojnine v BDP, kar bo povzročilo še večji deficit pokojninskega sistema.

NIZOZEMSKA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. AOW – splošna pavšalna starostna pokojnina za vse državljane. Ločeni so prejemki za invalidnost in družinske pokojnine, lahko gre za pavšalne prejemke ali prejemke, odvisne od zaslužka. Minimalna zajamčena pokojnina: obstaja socialna pomoč za osebe, ki niso živele v državi 50 let, za uživanje pravic iz zavarovanja, pri katerem se plačujejo prispevki in so prejemki pavšalni. Prispevek delavca za splošno pavšalno starostno pokojnino je 17,9 %. Od leta 1990 je postavljena zgornja meja prispevne stopnje za starostno pokojnino in je 18,25 %. Primanjkljaj, ki nastane, se pokrije iz državnega proračuna. Vladna strategija za finančno stabilnost javne pokojninske sheme temelji na odpravi javnega dolga. Od leta 2006 dalje so zmanjšane možnosti za zgodnjo upokožitev z odvzemom prednosti za tiste, ki se zanjo odločijo. Nizozemska ima že od leta 2001 dalje javnofinančni primanjkljaj, kar izpostavlja potrebo po reformah na trgu dela z namenom povečanja stopnje zaposlenosti.

AVSTRIJA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Pokojninska zavarovanja iz naslova socialne varnosti vključujejo vse zaposlene in samozaposlene ter zagotavljajo starostno, invalidsko in družinsko pokojnino. Prispevne stopnje za zaposlene – »bele in modre ovratnike« znašajo 18,5 %, deljeno na enake dele med delavcem in delodajalcem in 4,3 % dodatnega prispevka za izravnalno rezervacijo (3,3 % od delodajalca in 1 % od delavca). Za zaposlene za določen čas z nizkimi prihodki se plačujejo nižje prispevne

stopnje. Leta 2004 se je začela izvajati reforma pokojninskega sistema, kateri je povečana transparentnost med prispevki in izplačanimi pokojninami ter uporabo bonusov in malusov za kasnejši oziroma zgodnejši odhod v pokoj. Za izplačilo polne pokojnine je potrebno dopolniti 65 let in imeti 45 let delovne dobe.

POLJSKA

Pokojnine zagotavljajo socialno varnost v odvisnosti od osebnih prejemkov. Enotno pokojninsko zavarovanje iz naslova socialne varnosti vključuje vse zaposlene in samozaposlene osebe razen kmetov, in je urejeno v skladu z načelom določenih prejemkov za osebe, rojene pred letom 1949, za rojene po tem letu pa velja sistem umišljenih določenih prispevkov – NDC, pri čemer oboje zagotavlja starostne pokojnine. Obstajajo posebna zavarovanja za invalidske in družinske pokojnine v okviru sistema socialne varnosti. Obstajajo pokojnine za nekatere službe v javnem sektorju, oborožene sile, policijo, sodnike, ki jih plačuje državni proračun. Prejemki iz naslova predčasnih pokojnin se izplačujejo iz državnega proračuna. Skupna prispevna stopnja za pokojnino je 32,52 % bruto dohodka, 19,52 % za starostno pokojnino, 13 % za invalidsko in vdovsko pokojnino, od tega delodajalec prispeva 16,26 % in delavec 16,26 %. Minimalna pokojnina in prispevki v času prekinitve dela zaradi porodniške, časa brezposelnosti, nege otroka se financirajo iz davkov. Sprememba PAYG sheme je bila izvedena leta 1999 in ni zajela kmečkih pokojnin, ki se financirajo iz davkov. Zakonodaja za invalidske pokojnine še ni reformirana in bodo izplačevane še po starem pokojninskem sistemu, zato bodo do leta 2030 očitne težave pri financiranju PAYG sheme. Vplačilo prispevkov v prvi steber se je zmanjšalo zaradi hitre preusmeritve vplačevanja v II. steber. Trenutno je pokojninski sistem iz naslova prispevkov iz plač precej podfinanciran. Problemi izvirajo iz nizke stopnje zaposlenosti in izogibanja plačevanju prispevkov (Eror in drugi 2009).

ŠVEDSKA

Švedska velja za eno najbolj razvitih evropskih držav, predvsem na področju učinkovitega sistema zagotavljanja socialne varnosti vsem generacijam ter pokojninskega sistema. Proces reforme švedskega pokojninskega sistema je potekal sredi osemdesetih let minulega stoletja. Pomembno je poudariti, da so avtorji reforme dosegli družbeni in politični konsenz glede glavnih rešitev.

Novi pokojninski sistem je začel veljati s 1. januarjem 1999, skupaj s prehodnimi določbami.

Osebe, rojene v ali po letu 1954, so v celoti zajete v nov sistem. Osebe, rojene med letoma 1938 in 1953, so delno zajete v starem sistemu in delno v novem sistemu (European Commission).

Na podlagi sprejete pokojninske reforme je Švedska svoj pokojninski sistem zasnovala kot tritebrni pokojninski sistem. Prvi steber je obvezno pokojninsko zavarovanje (javni sistem), v katerega so vključeni vsi prebivalci, ki prejemajo dohodek. Drugi steber je poklicno pokojninsko zavarovanje, ki deluje kot sistem vnaprej določenih prispevkov. Poklicno pokojninsko zavarovanje financira delodajalec. Tretji steber predstavlja individualno varčevanje posameznika na banki ali zavarovalnici ali v investicijskih skladih. Švedska je prvi steber preoblikovala iz dokladnega sistema z vnaprej določenimi prejemki, kakršen je sistem obveznega pokojninskega zavarovanja v Sloveniji, v kapitalsko krit sistem z vnaprej določenimi prispevki. Prispevki so določeni v višini 18,5 %. Obvezno pokojninsko zavarovanje deluje na principu dokladnega sistema po sistemu navideznih določenih prispevkov – NDC. NDC pomeni sistem, kjer se prispevki v višini 16 odstotkov osnove vodijo na posameznikovem navideznem računu in se z njimi sproti krijejo izdatki za pokojnine. Premijsko varčevanje je obvezno varčevanje na osebnih kapitalskih računih, kjer se 2,5 % prispevkov za pokojninsko zavarovanje v I. stebru preusmeri na osebne varčevalne račune posameznika, ki se financirajo po kapitalnem principu. Zajamčena pokojnina v okviru sistema obveznega pokojninskega zavarovanja predstavlja socialni korektiv, namenjen posameznikom, ki iz različnih razlogov ne uspejo privarčevati zadostnih sredstev za pokojnino v obveznem zavarovanju. Zajamčena pokojnina obveznega pokojninskega zavarovanja predstavlja socialno dajatev posameznikom, ki ne uspejo privarčevati zadostnih sredstev za pokojnino v obveznem zavarovanju (Pogačar).

8 ZAKLJUČEK

Pokojninski sistem v Sloveniji temelji na dokladnem principu, kjer aktivna generacija z davki in prispevki plačuje pokojnine upokojencem in ta aktivna generacija upravičeno pričakuje, da bodo nekoč bodoče generacije po istem principu financirale njihove pokojnine. Z naraščanjem stopnje zaposlenosti prebivalstva ter počasi rastočem številu upokojencev se je večala masa prispevkov, prav tako pa se je širil obseg pravic za uveljavitev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kar je povzročilo pretirano trošenje zbranih sredstev. Sistem sprotnega kritja je preprost in povečuje možnost potrošnje starejših generacij, ki niso prispevale v sistem, vendar se starejše generacije tem ugodnostim nočejo odpovedati. Tak pokojninski sistem je bil v času visokih stopenj rasti prebivalstva privlačen, vendar je ob zdajšnji nizki rodnosti, upokojevanju »baby boom« generacije, zniževanju smrtnosti nevdzdržen.

V Sloveniji se prehod iz delovne aktivnosti začne zelo zgodaj po 50. letu in se konča okoli 61. leta. Določene države članice EU so s pravočasnimi in pravilno načrtovanimi ukrepi ter programi aktivnega staranja dosegle dvig zaposlovanja starejših oseb, reintegracije na trg dela, dvig njihovega znanja in kompetenc. Slovenija precej izstopa po zelo nizki delovni aktivnosti v kritični starostni skupini 55 – 64 let, kar je zelo problematično z vidika pokojninskega sistema, kar pomeni, da se del aktivnega prebivalstva zelo zgodaj umika s trga dela in pomeni večjo obremenitev za pokojninsko blagajno, prav tako pa mladi pozno vstopajo na trg dela ter ne prispevajo v pokojninsko blagajno.

Razvidno je, da je rodnost v Sloveniji padla. Za Slovenijo je jasno, da mora dvigniti rodnost, če želi imeti uravnotežen, trajnosten demografski razvoj. Prekomerno priseljevanje ne more rešiti slovenskega demografskega problema. Nizko rodnost so opazili tudi politiki in je postala stvar politike ter zato namesto o ukrepih za dvig rodnosti govorimo o problemu staranja prebivalstva, nujnosti pokojninske reforme, daljšanju delovne dobe, demografski politiki. Glede na pričakovano razmerje med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom so to nujni ukrepi, ki so le kratkoročni, saj lahko dolgoročno primerno starostno sestavo prebivalstva zagotovi le zvišanje rodnosti. Potrebno je ustvariti ugodne pogoje za rojstvo, vzdrževanje, šolanje in primerno okolje za otroke.

Ta demografska dogajanja imajo posledice na ekonomskem področju, zlasti na vzdržnost javnofinančnega sistema, saj so pravice glede upokojevanja in višine pokojnin s pokojninsko zakonodajo določene in jih država mora izpolnjevati. Ob nespremenjenih pogojih upokojevanja pa postaja razkorak med prihodki in odhodki pokojninske blagajne vedno bolj očit. Z upokojevanjem »baby boom« generacij, okrog leta 2020, bo predvidoma začel delež javnofinančnih izdatkov za pokojnine v BDP hitro naraščati.

Potrebno je vzpostaviti pokojninski sistem, ki bo pregleden, kjer bodo pravice povezane s vplačanimi prispevki, ter bo pravičnejši. Sistem mora stimulirati s subvencioniranimi prispevki hitrejše zaposlovanje mladih in zaposlovanje starejših.

Z mojo analizo sta bili potrjeni na začetku postavljeni hipotezi.

9 Literatura

Ahčan, Aleš in Sašo Polanec. 2007. *Vpliv opcijske vrednosti na odločitev o upokojitvi v Sloveniji*. Dostopno prek:

<http://www.najdi.si/search.jsp?q=vpliv+opcijske+vrednosti+na+odlo%C4%8Ditev+ob+upokojitvi+v+Sloveniji+> (4.5.2011)

Belopavlovič Nataša, Aleksej Cvetko, Miran Kalčič, Jože Kuhelj, Nina Plavšak, Bojan Rangus. 2000. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1): s komentarjem in podzakonski akti*. Ljubljana: Gospodarski vestnik: Inštitut za delovna razmerja.

Berk Skok, Aleš. 2010. *Pokojninski sistem potrebuje večje spremembe od napovedanih*. Dostopno prek:

<http://www.erevir.si/Moduli/Clanki/Clanek.aspx/ModulID=1&KategorijaID=11&ClanekID=861> (16.3.2011)

Bešter, Helena. 1996. *Pokojninski sistemi v svetu in pri nas*. Ljubljana: Center Marketing International.

Bešter, Helena. 2008. *Demografske spremembe: Ali bomo doživeli upokojitev pokojninskega sistema?* Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/strokovni_prispevki/strokovni_prispevek?aid=232 (10.4.2011)

Bešter, Helena. 2009. *Finančna kriza – kriza naših pokojnin?* Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/strokovni_prispevki/strokovni_prispevek?aid=393 (17.10.2010)

Bešter, Helena. 2010. *Predlog novega pokojninskega zakona – korak naprej ali nazaj?* Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/_files/1682/Predlog_novega_pokojninskega_zakona_H_Bester.pdf (27.11.2010)

Blake David: *The United Kingdom Pension System*. Dostopno prek:

<http://books.google.com/books?id=fPcEfxQvpD4C&pg=PA606&dq=Blake+David:+The+Un>

ited+Kingdom+Pension+System&hl=sl&ei=u6OmTaeZOpHIswaerdyJCA&sa=X&oi=book_r
esult&ct=result&resnum=2&ved=0CEEQ6AEwAQ#v=onepage&q=beveridge&f=false

Bontout, Oliver in Georg Fischer. 2009. *European Pension Reforms. Pension Reform in Southeastern Europe: Linking to labor and financial market reforms*. Washington, D.C: The World Bank: 51-72.

Bovenberg, A. Lans. 2009. *New Social Risk, the Life Course, and Social Policy. Pension Reform in Southeastern Europe: Linking to labor and financial market reforms*. Washington, D.C: The World Bank: 27-49.

Bubnov-Škoberne, Anjuta. 1997. *Pravica do socialne varnosti*, Pravnik, Ljubljana, let 52.

Bubnov-Škoberne, Anjuta. 1992. *Primerjalni pregled sistemov pokojninskega varstva. Sistemi pokojninskega varstva – pravni vidiki – primerjalni del*. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Bubnov-Škoberne, Anjuta. 1992. *Primerjalni pregled sistemov pokojninskega varstva. Sistemi pokojninskega varstva – pravni vidiki – primerjalni del*. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Burtless, Gary. 2009. *Preparing the Labor Market for an Aging Population: Designing Public Policy to Increase Labor Force Participation. Pension Reform in Southeastern Europe: Linking to labor and financial market reforms*. Washington, D.C: The World Bank: 127-147.

Böhm, Lučka. 2000. *Priročnik o pokojninskem in invalidskem zavarovanju po novem*. Ljubljana: Nova Delavska enotnost.

Capriolo, C. Gonzalo. 2009. *Pension Reform: Broad Context and Perspective. Pension Reform in Southeastern Europe: Linking to labor and financial market reforms*. Washington, D.C: The World Bank: 277-290.

Carone, Giuseppe in Declan Costello. 2006. *Can Europe Afford to Grow Old?* Dostopno prek: http://relooney.fatcow.com/00_New_2717.pdf (14.5.2011)

Cotman, Marjeta. 2008. *Demografske spremembe so priložnost za nadaljnji razvoj*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-podjetja/zbornik/marjeta_cotman (23.1.2011)

Cvahte, Bojana. 2008. *Aktivno staranje kot pravica starejših in mlajših*. V 8. Festival za tretje življenjsko obdobje, ur. Igor Krevl, 16-20. Ljubljana: Inštitut Hevreka.

Cvetko, Aleksej, Miran Kalčič, Peter Pogačar. 2009. *Pregled sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji: S sodno prakso*. Maribor: De Vesta.

Cvetko, Aleksej. 2000. *Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po novem zakonu*. Ljubljana: Bonex.

Čelebić, Tanja. 2010. *Socialni razgledi 2009*. Ljubljana:UMAR.

Čepar, Drago. 2007. *Koliko nas manjka? Še je čas!* Dostopno prek: <http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)

Čok, Mitja, Jože Sambt, Boris Majcen. 2010. *Ocene učinkov predlagane pokojninske zakonodaje*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Strukturne_reforme/IER_vpliv_ZPI_Z-2.pdf (24.3.2011)

Čok, Mitja, Tine Stanovnik, Andreja Cirman, Valentina Prevolnik-Rupel in Vasja Rent. 2009. *Javne finance v Sloveniji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Dimovski, Vlado. 2007. *Redefinicija koncepta staranja in management starostnikov*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/_files/512/kad_zbornik2007_vlado_dimovski.pdf (17.4.2011)

Dimovski, Vlado in Jana Žnidaršič. 2008. *Staranje delovne sile: nov izziv za slovenska podjetja*. Dostopno prek: <http://www.kapitalska->

druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-podjetja/zbornik/vlado_dimovski_in_jana_znidarsic (5.11.2010)

Dunato, Anton, Janko Furman in Nataša Kolenc. 2005. *Projekt ZPIZ-CVI-CRP IN EUZ*.

Dostopno prek:

http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju_dokumenti/pdf/Dobre_prakse_v_slovenski_javni_upravi_01.pdf#page=121 (3.6.2011)

Erar, Andrej, Romana Novak in Janez Blažič. 2009. *Pokojninski sistemi v državah EU*.

Raziskovalna naloga dosegljiva v podatkovni zbirki Lotus Notes v Državnem zboru.

Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press & Princeton: Princeton University Press.

European Commission. *Your social security rights*. Dostopno prek:

http://ec.europa.eu/employment_social/social_security_schemes/national_schemes_summaries/swe/2_05_en.htm (21.5.2011)

European Economy. 2006. *Economic Papers*. Dostopno prek:

http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication825_en.pdf (10.4.2011)

Eurostat za leto 2008. Dostopno prek:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tsdde220>.

Evropska komisija. *Kaj lahko socialna Evropa stori za vas*. Dostopno prek:

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4983&langId=sl> (25.5.2011)

Ferfila, Bogomil in Lance T. Leloup. 2002. *Proračunska politika v Sloveniji in Evropski uniji: primerjalna analiza*. Teorija in praksa 39 (1): 646-653.

Finance. 2010. *Pokojninska reforma v Franciji povzročila že četrti stavkovni val*. (12.oktober)

- Gams, Matjaž in Jana Krivec. 2007. *Analiza vplivov na rodnost*. Dostopno prek: <http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)
- Gams, Matjaž. 2007. *Osnovna demografska gibanja*. Dostopno prek: (<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf>) 30.1.2011
- Giannakouris, Konstantinos. 2010. *Regional population projections EUROPOP2008: Most EU regions face older population profile in 2030*. Dostopno prek: http://www.eds-destatis.de/de/downloads/sif/sf_10_001.pdf (3.6.2011).
- Green paper, towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=839> (18.5.2010)
- Holzmann, Robert, Landis Mackellar, Jana Repanšek. 2009. *Pension Reform in Southeastern Europe: Linking to labor and financial market reforms* – Washington, D.C: The World Bank.
- Jakoš, Aleksander. 2007. *Dvig rodnosti in Slovenci: vizija ali nostalgija*. Dostopno prek: (<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf>) (30.1.2011)
- Jenc, Igor. 2009. *Nekaj največjih zmot o pokojninskem sistemu*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/nasveti/nasvet?aid=365 (5.1.2011)
- Ignjatović, Miroljub. 2006. *Položaj mladih na trgu delovne sile*. IB revija 4: 66-69.
- Kalčič, Miran. 1996. *Socialna varnost*, Zavod za varstvo pri delu, Ljubljana.
- Kersnik, Maja. 2010. *Denarni prejemki prebivalcev v javnem financiranju Slovenije (2008, 2009)*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2010/dz04-10.pdf (15.3.2011)
- Kidrič, Dušan. 2007. *Posameznik v socialnem zavarovanju*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti/zbornik/dusan_kidric (17.4.2011)

Kidrič, Dušan. 2007. *Staranje prebivalstva: odgovor(nost)i države, podjetij in posameznikov*.

Dostopno prek: <http://www.kapitalska->

[druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-](http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-)

[podjetja/zbornik/dusan_kidric](http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-podjetja/zbornik/dusan_kidric) (22.3.2011)

Kump, Nataša in Tine Stanovnik. 2006. *Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji*. IB revija 3: 4-17.

Majcen, Boris in Miroslav Verbič. 2005. *Vzdržnost slovenskega sistema socialnega*

zavarovanja v okviru prihodnjih demografskih trendov. Dostopno prek: <http://www.miroslav->

[verbic.si/uploads/objave/article-2005-02.pdf](http://www.miroslav-verbic.si/uploads/objave/article-2005-02.pdf) (4.10.2009)

Malačič, Janez. *Staranje prebivalstva Slovenije po projekcijah prebivalstva 2001-2036:*

Naravna rast nasproti celotni rasti prebivalstva, Dostopno prek:

<https://encrypted.google.com/search?hl=sl&biw=1366&bih=677&q=staranje+prebivalstva+slovenije+po+projekcijah+mala%C4%8Di%C4%8D&aq=f&aqi=&aql=&oq=> (12.4.2011)

Malačič, Janez. 1997. *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana:

Ekonomska fakulteta.

Malačič, Janez. 2007. *Izzivi prebivalstvene politike Slovenije*. Dostopno prek:

(<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf>) 30.1.2011

Malačič, Janez. 2007. *Vloga migracij v novem demografskem razvoju Slovenije*. Dostopno

prek: (<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf>) (30.1.2011)

Malnar, Brina. 2006. *Vrednote in reforme*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Merše, Tomaž. 2007. *Za bolj živo Slovenijo*. Dostopno prek:

<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)

Martin P. John in Edward Whitehouse. 2008. *Reforming Retirement-Income Systems: Lessons from the Recent Experiences of OECD Countries*. Dostopno prek:

<ftp://repec.iza.org/RePEc/Discussionpaper/dp3521.pdf> (10.5.2011)

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 1997. *Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. 2009. *Modernizacija pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji. Varna starost za vse generacije*. Dostopno prek:

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/dokument_o_modernizaciji.pdf (13.11.2010).

Nacionalni reformni program 2011- 2012. Vlada Republike Slovenije. Dostopno prek:

http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Strukturne_reforme/IER_vpliv_ZPI_Z-2.pdf (22.5.2011)

Novak, Mitja. 1997. *Razvoj evropskih modelov države blaginje, VŠSD in Inštitut Republike Slovenije*.

Novak, Mitja in Aleksej Cvetko. 2005. *Socialna varnost*. Maribor: Pravna fakulteta.

Oblak Flander, Apolonija. 2007. *Ali demografska gibanja v Sloveniji po letu 2003 res zbujejo optimizem?* Dostopno prek:

<http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)

Pecman, Nataša. 2004. *Vloga drugega stebra v sistemu pokojninskega zavarovanja*.

Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Penger, Sandra in Vlado Dimovski. 2007. *Strategija aktivnega staranja prebivalstva Slovenije s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju*. IB revija 1: 42-55.

Podjed, Dejan. 2008. *Zagotavljanje vzdržnih pokojnin v prihodnje*. Dostopno prek:

<http://www.fu.uni->

lj.si/uprava/clanki/letnikVI,%C5%A1tevilka1,2008/LET_VI_stev_1_marec_2008_PODJED.pdf (30.1.2011)

Pogačar, Peter. *Švedski pokojninski sistem*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/tuja_praksa/svedska (23.10.2010)

Pokojninski sistem. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema (15.2.2010)

Poročilo o razvoju 2011. 2011. Ljubljana: UMAR Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/Porocilo_2011.pdf (24.5.2011)

Prijatelj, Janez. 2000. *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2000*. Ljubljana: Center Marketing International.

Ragin, Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje. Enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ramovš, Jože. 2007. *Nova solidarnost med generacijami – ob zeleni knjigi EU o odzivu na demografske spremembe*. Dostopno prek: <http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)

Roštan, Irena. 2009. OECD, *Ekonomski pregledi: Slovenija.2009*. Ljubljana: Služba vlade RS za razvoj in evropske zadeve.

Rus, Veljko. 1990. *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Domus.

Sambt, Jože. *Javnofinančni sistem v luči demografskih gibanj*. Dostopno prek: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:xQLsXD4OuPoJ:www.stat.si/radenci/referat/SAMBT.doc+sambt+javnofinan%C4%8Dni+sistem&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESgvjuFclN64mK5vjeA47YtebnnPnBJ0ZN4bZI8qiAIfZhz-35ZWiQwd_iLtSjMI6HLk4QLIL78gmS1xo4aQCTidjTZBykWdGOiatOg-

EOKN8foxKZvHhoY-T8Cg0pKwOCVK3z_e&sig=AHIEtbT2Mq-oiSQpH6wZWaONl9zz7Bwdbg (19.5.2011).

Sambt, Jože. 2007. *Staranje prebivalstva in javnofinančni izdatki za pokojnine, zdravstvo in dolgotrajno oskrbo*. Dostopno prek: <http://is.ijs.si/is/is2007/Proceedings/Demographic/Demographic.pdf> (30.1.2011)

Senjur, Marjan. 2007. *Ekonomsko razvojne posledice demografskih sprememb v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/projekti_do_2009/SSGR_07-08/SSGR_4_Senjur.pdf (12.1.2011)

Smole, Jože. 2008. *Pogled in stališče slovenskih delodajalcev na staranje delovne sile*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-podjetja/zbornik/joze_smole (12.1.2011)

Stanovnik, Tine. 1998. *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Stanovnik, Tine. 2007. *Demografski trendi in vzdržnost pokojninskega sistema v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/_files/510/kad_zbornik2007_tine_stanovnik.pdf (12.9.2009)

Stanovnik, Tine. 2008. *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji. 2006. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/strategija_rodnost_osnutek_151106.pdf (30.12.2008)

Svetlik, Ivan, Miroljub Ignjatović, Pavle Sicherl, Anja Kopač, Martina Trbanc. 2008. *Človeški kapital, delovna sila, trg dela in delovna razmerja*. Dostopno prek: <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck1.pdf> (29.9.2009)

Širok, Klemen in Milan Vodopivec. 2009. *Poti in dejavniki prehoda v delovno neaktivnost v Sloveniji*. IB revija 1: 5-23.

Štrovs, Marko. 2000. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s komentarjem*. Lesce: Oziris

Ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Dostopne prek:

http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/ukrepi_aktivno_staranje_www.doc (24.5.2011)

Ule, Mirjana. 2002. *Socialni položaj mladih družin*. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Ustava R. Slovenije. 1991. Uradni list RS, št. 33/1991 z dne 28. 12. 1991.

Varna starost za vse generacije. 2011. Dostopno prek:

http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Strukturne_reforme/1105_Varna_starost.pdf (25.5.2011)

Verbič, Miroslav. 2004. *Mikroekonometrična analiza odločitev o upokojevanju v Sloveniji*. IB revija 3: 72-85.

Verbič, Miroslav. 2002. *Mikroekonometrična analiza odločitev o upokojevanju v Sloveniji*.

Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.

Verbič, Miroslav. 2007. *Modelling the pension system in an overlapping-generations general equilibrium modelling framework* Dostopno prek: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/10350/1/MPRA_paper_10350.pdf (25.4.2011).

World Bank. 1994. *Averting the Old Age Crisis: Policies to protect the old and promote growth*. New York: Oxford University Press.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ). Uradni list RS, št. 12/1992, 56/1992, 43/1993, 67/1993, 5/1994, 67/1994, 7/1996, 54/1998, 98/1999.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1). Uradni list RS, št. 106/1999 Ur. l. RS, št. 72/2000, 81/2000, 124/2000, 109/2001, 83/2002, 108/2002, 110/2002, 112/2002 Skl. US: U-I-307/98-38, 26/2003-UPB1, 40/2003, 63/2003, 63/2003, 133/2003, 135/2003, 2/2004, 10/2004, 20/2004, 54/2004, 56/2004, 62/2004, 63/2004, 63/2004, 136/2004, 68/2005, 72/2005, 104/2005, 69/2006, 109/2006, 112/2006, 114/2006, 91/2007, 10/2008.

Zakon o varstvenem dodatku. 2008. Uradni list RS. Št. 10/08. Dostopno prek:

<http://www.uradni-list.si/1/content?id=84756> (20.4.2011)

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.2010. *Letno poročilo 2009.*

Ljubljana.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.2011. *Letno poročilo 2010.*

Ljubljana.

Zupančič, Magda. 2008. *Staranje prebivalstva kot izziv Slovenije na področju zaposlovanja.*

Dostopno prek: <http://www.kapitalska->

[druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-](http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-)

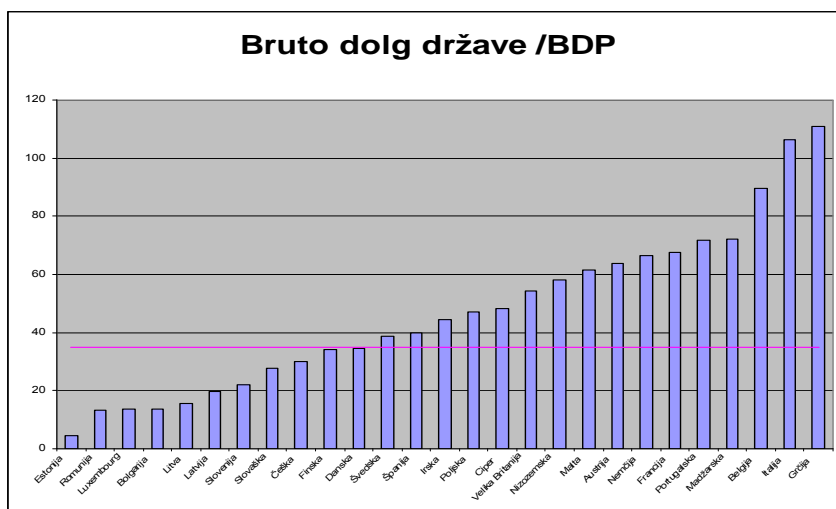
[podjetja/zbornik/magda_zupancic](http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti-podjetja/zbornik/magda_zupancic) (10.4.2011)

PRILOGA: Izračuni in grafi

Delež zadolžitve države glede na BDP

država	bruto dolg države / BDP	bruto dolg države / BDP
Belgija	89,6	0
Bolgarija	13,7	1
Češka	30	1
Danska	34,5	1
Nemčija	66,3	0
Estonija	4,6	1
Irska	44,4	0
Grčija	110,7	0
Španija	39,8	0
Francija	67,7	0
Italija	106,3	0
Ciper	48,3	0
Latvija	19,7	1
Litva	15,6	1
Luksemburg	13,6	1
Madžarska	72,3	0
Malta	61,5	0
Nizozemska	58,2	0
Avstrija	63,8	0
Poljska	47,1	0
Portugalska	71,6	0
Romunija	13,4	1
Slovenija	21,9	1
Slovaška	27,8	1
Finska	34,1	1
Švedska	38,8	0
Velika Britanija	54,4	0

Grafični prikaz zadolženosti v BDP

BDP na prebivalca za leto 2008

država	BDP na preb.	BDP na preb.
Bolgarija	4.700	0
Romunija	6.500	0
Poljska	9.500	0
Litva	9.600	0
Latvija	10.200	0
Madžarska	10.600	0
Slovaška	11.900	0
Estonija	12.600	0
Češka	14.200	0
Malta	14.300	0
Portugalska	16.200	0
Slovenija	18.400	0
Grčija	21.100	0
Ciper	21.800	0
Španija	23.900	0
Italija	26.200	0
Velika Britanija	29.600	1
Francija	30.100	1
Nemčija	30.200	1
Belgija	32.200	1
Avstrija	34.000	1
Finska	34.800	1
Švedska	36.100	1
Nizozemska	36.300	1
Irska	40.500	1
Danska	42.500	1
Luksemburg	81.200	1

Grafični prikaz BDP na prebivalca za leto 2008

